Rev. Dr. S. K. Lothrop
from his friend
and classmate
[illegible]

May 12/59

M. ACCII PLAUTI

AMPHITRUO ET AULULARIA.

EX EDITIONE J. F. GRONOVII.

ACCEDUNT NOTÆ ANGLICÆ.

CURA

C. K. DILLAWAY, A. M.

PHILADELPHIÆ:
HENRICUS PERKINS.
BOSTONIÆ: B. PERKINS.

STEREOTYPED AT THE
BOSTON TYPE AND STEREOTYPE FOUNDRY.

TO

GEORGE B. EMERSON

THIS VOLUME

IS RESPECTFULLY INSCRIBED

BY HIS FRIEND,

THE EDITOR.

PREFACE.

A SELECTION from the best Latin Classics would be singularly incomplete if it did not contain some portion of the writings of Plautus. The comedies of this author abound in striking precepts of morality, in exemplifications of national manners and customs, and in allusions to every circumstance of life. A great variety is observed in his plots, and the rich vein of humor which distinguishes them has been imitated, but not exceeded, by subsequent dramatic compositions. The wit and diction are clearly Roman, and peculiar to the author; both have been admired by a Cicero and a Cæsar.

The text adopted in this edition is that of Gronovius, which is generally admitted to be the best. The notes have been prepared, as in the preceding volumes of the series, to throw light upon such passages in the text as require illustration. In many instances they are merely translations from various Latin commentaries upon the writings of Plautus, which have been published in Europe.

The editor again expresses his sense of the favor bestowed by the public on the results of his former labors, and respectfully solicits a continuance of it.

C. K. D.

7 Tremont Row, Boston,
October 1, 1842.

M. ACCÎ PLAUTI

SARSINATIS UMBRI

A M P H I T R U O.

PERSONÆ.

SUSIA, *servus.*
JUPPITER, *Deus.*
AMPHITRUO, *dux militaris.*
BLEPHARO, *arbiter.*
MERCURIUS, *prologus.*
ALCUMENA, *uxor Amphitruonis.*
THESSALA, } *ancillæ*
BROMIA, }

M. ACCI PLAUTI

AMPHITRUO

PROLOGUS.

MERCURIUS.

UT vos in vostris voltis mercimoniis
Emundis, vendundisque me lætum lucris
Afficere, atque adjuvare in rebus omnibus:
Et ut res, rationesque vestrorum omnium
Bene expedire voltis, peregreque et domi,
Bonoque atque amplo auctare perpetuo lucro,
Quasque incepistis res, quasque inceptabitis:
Et uti bonis vos vostrosque omnis nuntiis
Me afficere voltis: ea afferam, ea ut nuntiem,
Quæ maxime in rem vostram communem sient:
(Nam vos quidem id jam scitis concessum et datum
Mihi esse ab diis aliis, nuntiis præsim et lucro:)
Hæc ut me voltis approbare, annitier
Lucrum ut perenne vobis semper suppetat:

Ita huic facietis Fabulæ silentium,
Itaque æqui et justi hic eritis omnes arbitri.
Nunc cujus jussu venio, et quamobrem venerim,
Dicam: simulque ipse eloquar nomen meum.
Jovis jussu venio: nomen Mercurii est mihi.
Pater huc me misit ad vos oratum meus,
Tametsi pro imperio, vobis quod dictum foret,
Scibat facturos: quippe qui intellexerat
Vereri vos se et metuere, ita ut æquum est, Jovem:
Verum profecto hoc petere me precario
A vobis jussit leniter dictis bonis.
Etenim ille, cujus huc jussu venio, Juppiter,
Non minus quam vostrum quivis formidat malum:
Humanâ matre natus, humano patre,
Mirari non est æquum, sibi si prætimet.
Atque ego quoque etiam, qui Jovis sum filius,
Contagione mei patris metuo malum.
Propterea pace advenio, et pacem ad vos affero,
Justam rem et facilem esse oratum a vobis volo:
Nam juste ab justis justus sum orator datus.
Nam injusta ab justis impetrare non decet:
Justa autem ab injustis petere, insipientia 'st:
Quippe illi iniqui jus ignorant, neque tenent.
Nunc jam huc animum omnes ea quæ loquar advortite.
Debetis velle quæ velimus: meruimus
Et ego et pater de vobis et republicâ.

Nam quid ego memorem, ut alios in tragœdiis
Vidi, Neptunum, Virtutem, Victoriam,
Mortem, Bellonam, commemorare quæ bona
Vobis fecissent? quîs benefactis meus pater,
Deorum regnator, architectus omnibus.
Sed mos nunquam illic fuit patri meo,
Ut exprobraret quod bonis faceret boni.
Gratum arbitratur esse id a vobis sibi,
Meritoque vobis bona se facere quæ facit.
Nunc quam rem oratum huc veni, primum proloquar:
Post argumentum hujus eloquar Tragœdiæ.
Quid contraxistis frontem? quia Tragœdiam
Dixi futuram hanc? Deus sum: commutavero
Eandem hanc, si voltis: faciam, ex Tragœdiâ
Comœdia ut sit, omnibus iisdem versibus.
Utrum sit, an non, voltis? sed ego stultior,
Quasi nesciam vos velle, qui divus siem.
Teneo quid animi vostri super hac re siet.
Faciam ut commista sit Tragicocomœdia:
Nam me perpetuo facere ut sit Comœdia,
Reges quo veniant et Dî, non par arbitror.
Quid igitur? quoniam hic servos quoque parteis habet,
Faciam, sit, proinde ut dixi, Tragicocomœdia.
Nunc hoc me orare a vobis jussit Juppiter,
Ut conquisitores singuli in subsellia

Eant per totam caveam, spectatoribus:
Si cui fautores delegatos viderint,
Ut his in caveâ pignus capiantur togæ.
Sive qui ambîssent palmam histrionibus;
Seu cuiquam artifici, seu per scriptas literas,
Sive qui ipsi ambîssent, seu per internuntium,
Sive adeo ædiles perfidiose quoi duint,
Sirempse legem jussit esse Juppiter;
Quasi magistratum sibi alterive ambiverit.
Virtute, dixit, vos victores vivere,
Non ambitione, neque perfidiâ. Quî minus
Eadem histrioni sit lex, quæ summo viro?
Virtute ambire oportet, non favitoribus.
Sat habet favitorum semper, qui recte facit:
Si illis fides est, quibus est ea res in manu.
Hoc quoque etiam mihi in mandatis dedit,
Ut conquisitores fierent histrionibus,
Qui sibi mandâssent, delegati ut plauderent;
Quive, quo placeret alter, fecissent, minus,
Eis ornamenta et corium uti conciderent.
Mirari nolim vos, quapropter Juppiter
Nunc histriones curet. Ne miremini.
Ipse hanc acturu'st Juppiter Comœdiam.
Quid admirati estis? quasi vero novum
Nunc proferatur, Jovem facere histrioniam.
Etiam histriones anno cum in proscenio hîc
Jovem invocârunt, venit: auxilio eis fuit.

Præterea certo prodit in Tragœdiâ.
Hanc Fabulam, inquam, hic Juppiter hodie ipse aget,
Et ego unâ cum illo. Nunc animum advortite,
Dum hujus argumentum eloquar Comœdiæ.
Hæc urbs est Thebæ: in illisce habitat ædibus
Amphitruo, natus Argis ex Argo patre,
Qui cum Alcumenâ est nupta, Electri filiâ.
Is nunc Amphitruo præfectu'st legionibus:
Nam cum Telebois bellum est Thebano poplo.
Is priusquam hinc abiit ipsemet in exercitum,
Gravidam Alcumenam uxorem fecit suam.
Nam ego vos novisse credo jam, ut sit pater meus;
Quam liber harum rerum multarum siet;
Quantusque amator siet, quod complacitum est semel.
Is amare occœpit Alcumenam clam virum,
Usuramque ejus corporis cepit sibi,
Et gravidam fecit is eam compressu suo.
Nunc, de Alcumenâ ut rem teneatis rectius,
Utrinque est gravida, et ex viro, et ex summo Jove.
Et meus pater nunc intus hic cum illâ cubat:
Et hæc ob eam rem nox est facta longior,
Dum ille, quâcum volt, voluptatem capit:
Sed ita assimulavit se quasi Amphitruo siet.
Nunc ne hunc ornatum vos meum admiremini,

Quod ego huc processi sic cum servili schemâ,
Veterem atque antiquam rem novam ad vos proferam :
Propterea ornatus in novum incessi modum.
Nam meus pater intus nunc est, eccum, Juppiter:
In Amphitruonis vortit sese imaginem,
Omnesque eum esse censent servi, qui vident:
Ita versipellem se facit, quando lubet.
Ego servi sumpsi Sosiæ mihi imaginem,
Qui cum Amphitruone abiit hinc in exercitum :
Ut præservire amanti meo possem patri :
Atque ut ne, qui essem, familiares quærerent,
Versari crebro hîc cum viderent me domi.
Nunc cum esse credent servum, et conservum suum,
Haud quisquam quæret qui siem, aut quid venerim.
Pater nunc intus suo animo morem gerit :
Cubat complexus, cujus cupiens maxume est.
Quæ illî ad legionem facta sunt, memorat pater
Meus Alcumenæ. At illa illum censet virum
Suum esse, quæ cum mœcho est. Ibi nunc meus pater
Memorat, legiones hostium ut fugaverit:
Quo pacto sit donis donatus plurimis.
Ea dona, quæ illic Amphitruoni sunt data,
Abstulimus: facile meus pater quod volt facit.
Nunc hodie Amphitruo veniet huc ab exercitu,

Et servus, cujus ego hanc fero imaginem.
Nunc internósse ut nos possitis facilius;
Ego has habebo hic usque in petaso pinnulas;
Tum meo patri autem torulus inerit aureus
Sub petaso: id signum Amphitruoni non erit.
Ea signa nemo horum familiarium
Videre poterit: verum vos videbitis.
Sed Amphitruonis illic est servus Sosia,
A portu illic nunc cum laternâ advenit.
Abigam jam ego illum advenientem ab ædibus.
Adest: ferit. Operæ pretium hic spectantibus
Jovem atque Mercurium facere histrioniam.

ACTUS I. SCENA I.

Sosia. Mercurius.

So. Qui me alter est audacior homo? aut qui me confidentior?
Juventutis mores qui sciam: qui hoc noctis solus ambulem?
Quid faciam nunc, si Tresviri me in carcerem compegerint?
Inde cras e promptuariâ cellâ depromar ad flagrum?
Nec caussam liceat dicere mihi, neque in hero quicquam auxilii siet?

Nec quisquam sit quin me omnes esse dignum deputent: ita
Quasi incudem mę miserum homines octo validi cædant: ita
Peregre adveniens hospitio publicitus accipiar?
Hæc heri immodestia coegit, me qui hoc
Noctis a portu ingratis excitavit.
Nonne idem hoc luci me mittere potuit?
Opulento homini hoc servitus dura est?
Hoc magis miser est divitis servos:
Noctesque diesque assiduo satis superque est,
Quo facto, aut dicto adest opus, quietus ne sis.
Ipse dominus dives operis, et laboris expers,
Quodcunque homini accidit libêre, posse retur:
Æquom esse putat: non reputat laboris quid sit:
Nec, æquom anne iniquom imperet, cogitabit.
Ergo, in servitute expetunt multa iniqua:
Habendum et ferendum hoc onus est cum labore.
Me. Satius est me queri illo modo servitutem, hodie
Qui fuerim liber, eum nunc potivit pater
Servitutis: hic, qui verna natus est, queritur.
Sum vero verna verbero. *So.* Numero mihi in mentem fuit,
Dîs advenientem gratias pro meritis agere, atque alloqui.
Næ illi, edepol, si merito meo referre studeant gratias,

Aliquem hominem allegent, qui mî advenienti os occillet probe:
Quoniam bene quæ in me fecerunt, ingrata ea habui atque irrita.
Me. Facit ille, quod volgo haud solent, ut quid se sit dignum sciat.
So. Quod nunquam opinatus fui, neque alius quisquam civium
Sibi eventurum, id contigit, ut salvi potiremur domum.
Victores victis hostibus legiones reveniunt domum,
Duello extincto maxumo, atque internecatis hostibus;
Qui multa Thebano populo acerba objecit funera,
Id vi et virtute militum victum atque expugnatum oppidum est,
Imperio atque auspicio heri mei Amphitruonis maxume.
Prædâ atque agro adoreâque affecit populares suos,
Regique Thebano Creonti regnum stabilivit suum.
Me a portu præmisit domum, ut hæc nuntiem uxori suæ:
Ut gesserit rempublicam ductu, imperio, auspicio suo.
Ea nunc meditabor, quo modo illi dicam, quum illô advenero.
Si dixero mendacium, solens meo more fecero.

Nam quom pugnabant maxume, ego fugiebam maxume.
Verumtamen quasi affuerim simulabo atque audita eloquar.
Sed quo modo et verbis quibus me deceat fabularier,
Prius ipse mecum etiam volo hîc meditari. Sic hoc proloquar:
Principio ut illo advenimus, ubi primum terram tetigimus,
Continuo Amphitruo delegit viros primorum principes:
Eos legat: Telebois jubet sententiam ut dicant suam.
Si sine vi et sine bello velint rapta et raptores tradere,
Si quæ asportâssent, redderent; se exercitum extemplo domum
Reducturum, abituros agro Argivos, pacem atque ocium
Dare illis. Sin aliter sient animati, neque dent quæ petat,
Sese igitur summâ vi virisque eorum oppidum expugnassere.
Hæc ubi Telebois ordine iterârunt quos præfecerat
Amphitruo: magnanimi viri freti virtute, et viribus

Superbi, nimis ferociter legatos nostros increpant.
Respondent, bello se et suos tutari posse: proinde uti
Propere de finibus suis exercitus deducerent.
Hæc ubi legati pertulere, Amphitruo castris illico
Producit omnem exercitum: contra Teleboæ ex oppido
Legiones educunt suas, nimis pulchris armis prædītas.
Postquam utrinque exitum est maxumâ copiâ,
Dispertiti viri, dispertiti ordines:
Nos nostras more nostro et modo instruximus legiones.
Item hostes contra legiones suas instruunt.
Deinde utrique imperatores in medium exeunt
Extra turbam ordinum; colloquuntur. Simul
Convenit; victi utri sint eo prælio,
Urbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.
Postquam id actu'est, tubæ utrinque canunt: contra
Consonat terra: clamorem utrinque efferunt.
Imperator utrinque hinc et illinc Jovi
Vota suscipere, hortari exercitum:
Pro se quisque, id quod quisque potest et valet,
Edit; ferro ferit. tela frangunt: boat
Cœlum fremitu virûm: ex spiritu atque anhelitu
Nebula constat: cadunt volneris vi et virium.
Denique, ut voluimus, nostra superat manus:

Hostes crebri cadunt: nostri contra ingruunt.
Vicimus vi feroces.
Sed fugam in se tamen nemo convortitur,
Nec recedit loco, quin statim rem gerat.
Animam omittunt priusquam loco demigrent:
Quisque uti steterat, jacet, obtinetque ordinem.
Hoc ubi Amphitruo herus conspicatus est,
Illico equites jubet dexterâ inducere.
Equites parent citi: ab dexterâ maxumo
Cum clamore involant, impetu alacri:
Fœdant et proterunt hostium copias jure injustas.
Me. Nunquam etiam quicquam adhuc verborum est prolocutus perperam:
Namque ego fui illic in re præsenti, et meus, quom pugnatum est, pater.
So. Perduelles penetrant se in fugam. Ibi nostris animus additus est:
Vortentibus Telebois, telis complebantur corpora;
Ipsusque Amphitruo regem Pterelam suâ obtruncavit manu.
Hæc illic est pugnata pugna usque a mane ad vesperum:
Hoc adeo hoc commemini magis, quia illo die impransus fui.
Sed prælium id tandem diremit nox interventu suô.
Postridie in castra ex urbe ad nos veniunt flentes principes:

Velatis manibus orant, ignoscamus peccatum suum:
Deduntque se, divina humanaque omnia, urbem et liberos,
In ditionem atque in arbitratum, cuncti, Thebano poplo.
Post ob virtutem hero Amphitruoni patera donata aurea est,
Quî Pterela potitare rex solitus est. Hæc sic dicam heræ.
Nunc pergam heri imperium exequi, et me domum capessere.
Me. Atat! illic huc iturus est: ibo ego illi obviam.
Neque ego hunc hominem hodie ad ædîs has sinam unquam accedere:
Quando imago est hujus in me, certum est hominem eludere.
Et enimvero, quoniam formam cepi hujus in me, et statum,
Decet et facta moresque hujus habere me similes item.
Itaque me malum esse oportet, callidum, astutum admodum,
Atque hunc, telo suo sibi, malitiâ a foribus pellere.
Sed quid illuc est? Cœlum aspectat: observabo quam rem agat.

So. Certe edepol scio, si aliud quicquam est quod credam, aut certo sciam,
Credo ego hac noctu Nocturnum obdormivisse ebrium.
Nam neque se Septentriones quoquam in cœlo commovent,
Neque se Luna quoquam mutat atque uti exorta est semel.
Nec Jugulæ, neque Vesperugo, neque Vergiliæ occidunt.
Ita statim stant signa: neque nox quoquam concedit die.
Me. Perge, nox, ut occœpisti! gere patri morem meo:
Optumo optume optumam operam das: datam pulchre locas.
So. Neque ego hac nocte longiorem me vidisse censeo:
Nisi item unam, verberatus quam pependi perpetem.
Eam quoque edepol etiam multo hæc vicit longitudine.
Credo edepol equidem dormire Solem; atque appotum probe.
Mira sunt, nisi invitavit sese in cœnâ plusculum.
Me. Ain' vero, verbero? deos esse tui similes putas?

Ego pol te istis tuis pro dictis et malefactis, furcifer,
Accipiam; modo sis veni huc: invenies infortunium.

* * * * * * * * * * * *

So. Ibo, ut, herus quod imperavit, Alcumenæ nuntiem.
Sed quis hic est homo? quem ante ædeis video hoc noctis? non placet.
Me. Nullus est hoc meticulosus æque. *So.* Quem? in mentem venit,
Illic homo hoc denuo volt pallium detexere.
Me. Timet homo: deludam ego illum. *So.* Perii! dentes pruriunt.
Certe advenientem me hic hospitio pugnæ accepturus est.
Credo misericors est: nunc propterea quod me meus herus
Fecit ut vigilarem, hic pugnis faciet hodie ut dormiam.
Oppido interii. Obsecro hercle quantus et quam validus est!
Me. Clare advorsum fabulabor. Hic auscultet quæ loquar.
Igitur magis modum in majorem in sese concipiet metum.
Agite, pugni. Jam diu'st, quod ventri victum non datis?

Jam pridem videtur factum, heri quod homines quatuor
In soporem collocastis nudos. *So.* Formido male
Ne ego hic nomen meum commutem, et Quintus fiam e Sosiâ.
Quatuor viros sopori se dedisse hic autumat;
Metuo ne numerum augeam illum. *Me.* Hem! nunc jam ergo: sic colo.
So. Cingitur, certe expedit se. *Me.* Non feret quin vapulet.
So. Quis homo? *Me.* Quisquis homo huc profecto venerit, pugnos edet.
So. Apage, non placet me hoc noctis esse: cœnavi modo:
Proin tu istam cœnam largire, si sapis, esurientibus.
Me. Haud malum huic est pondus pugno. *So.* Perii! pugnos ponderat.
Me. Quid si ego illum tractim tangam ut dormiat? *So.* Servaveris:
Nam continuas has trîs noctes pervigilavi. *Me.* Pessumum est
Facinus: nequiter ferire malam male discit manus.
Aliâ formâ oportet esse quem tu pugno legeris.
So. Illic homo me interpolabit, meumque os finget denuo.

Me. Exossatum os esse oportet, quem probe percusseris.
So. Mirum ni hic me quasi murænam exossare cogitat.
Ultro istunc qui exossat homines. Perii! si me aspexerit.
Me. Olet homo quidam malo suo. *So.* Hei! numnam ego obolui?
Me. Atque haud longe abesse oportet: verum longe hinc abfuit.
So. Illic homo superstitiosus est. *Me.* Gestiunt pugni mihi.
So. Si in me exerciturus, quæso in parietem ut primum domes.
Me. Vox mihi ad aures advolavit. *So.* Næ ego homo infelix fui,
Qui non alas intervelli: volucrem vocem gestito.
Me. Illic homo a me sibi malam rem arcessit jumento suo.
So. Non equidem ullum habeo jumentum. *Me.* Onerandus est pugnis probe.
So. Lassus sum hercle e navi, ut vectus huc sum: etiam nunc nauseo.
Vix incedo inanis; ne ire posse cum onere existumes.
Me. Certe enim hic nescio quis loquitur. *So.* Salvos sum, non me videt.

Nescio quem loqui autumat: mihi certo nomen Sosia est.
Me. Hinc enim mihi dextera vox aurîs, ut videtur, verberat.
So. Metuo vocis ne vice hodie hic vapulem, quæ hunc verberat.
Me. Optume eccum incedit ad me. ***So.*** Timeo: totus torpeo.
Non edepol nunc ubi terrarum sim scio, si quis roget:
Neque miser me commovere possum præ formidine.
Ilicet, mandata heri perierunt, unâ et Sosia.
Verum certu'st confidenter hominem contra colloqui,
Igitur quî possim videri huic fortis, a me ut abstineat manum.
Me. Quo ambulas tu, qui Vulcanum in cornu conclusum geris?
So. Quid id exquiris tu, qui pugnis os exossas hominibus?
Me. Servos esne, an liber? ***So.*** Utcunque animo collibitum est meo.
Me. Ain' vero? ***So.*** Aio enim vero. ***Me.*** Verbero. ***So.*** Mentiris nunc [jam].
Me. At jam faciam ut verum dicas dicere. ***So.*** Quid eo est opus?

Me. Possum scire quo profectus, quojus sis, aut quid veneris?
So. Huc eo: heri mei sum servos. Nunquid nunc es certior?
Me. Ego tibi istam hodie scelestam comprimam linguam. *So.* Haud potes:
Bene pudiceque asservatur. *Me.* Pergin' argutarier?
Quid apud hasce ædîs negotii est tibi? *So.* Immo quid tibi'st?
Me. Rex Creo vigiles nocturnos singulos semper locat.
So. Bene facit: quia nos eramus peregre, tutatu'est domum:
At nunc abi sane, advenisse familiares dicito.
Me. Nescio quam tu familiaris sis: nisi actutum hinc abis,
Familiaris accipiere faxo haud familiariter.
So. Hic, inquam, habito ego, atque horunc servos sum. *Me.* At scin' quomodo?
Faciam ego hodie te superbum, nisi hinc abis. *So.* Quonam modo?
Me. Auferere, non abibis, si ego fustem sumpsero.
So. Quin me esse hujus familiæ familiarem prædico.
Me. Videsis, quam mox vapulare vis, nisi actutum hinc abis!

So. Tun' domo prohibere peregre me advenientem postulas?
Me. Hæccine tua domu'st? *So.* Ita, inquam. *Me.* Quis herus est igitur tibi!
So. Amphitruo, qui nunc præfectu'st Thebanis legionibus;
Quîcum nupta est Alcumena. *Me.* Quid ais? quod nomen tibi est?
So. Sosiam vocant Thebani, Davo prognatum patre.
Me. Næ tu istic hodie malo tuo compositis mendaciis
Advenisti, audaciæ columen, consutis dolis.
So. Immo equidem tunicis consutis huc advenio, non dolis.
Me. At mentiris etiam: certo pedibus, non tunicis venis.
So. Ita profecto. *Me.* Nunc profecto vapula ob mendacium.
So. Non edepol volo profecto. *Me.* At pol profecto ingratiis.
Hoc quidem profecto certu'st, non est arbitrarium.
So. Tuam fidem obsecro! *Me.* Tun'te audes Sosiam esse dicere,
Qui ego sum? *So.* Perii! *Me.* Parum etiam, præut futurum est, prædicas.
Quojus nunc es? *So.* Tuus: nam pugnis usu fecisti tuum.

Pro fidi Thebani cives! *Me.* Etiam clamas, carnufex?
Eloquere, quid venisti? *So.* Ut esset quem tu pugnis cæderes.
Me. Cujus es? *So.* Amphitruonis, inquam, Sosia. *Me.* Ergo istoc magis,
Quia vaniloquus, vapulabis: ego sum, non tu, Sosia.
So. Ita dii faciant, ut tu potius sis, atque ego te ut verberem.
Me. Etiam muttis? *So.* Jam tacebo. *Me.* Quis tibi heru'st? *So.* Quem tu voles.
Me. Quid igitur? quî nunc vocare? *So.* Nemo; nisi quem jusseris.
Me. Amphitruonis te esse aiebas Sosiam. *So.* Peccaveram:
Nam Amphitruonis socium næ me esse volui dicere.
Me. Sciebam equidem nullum esse nobis, nisi me, servom Sosiam.
Fugit te ratio. *So.* O utinam istuc pugni fecissent tui!
Me. Ego sum Sosia ille, quem tu dudum esse aiebas mihi.
So. Obsecro per pacem liceat te alloqui, ut ne vapulem.
Me. Immo induciæ parumper fiant, si quid vis loqui.

So. Non loquar nisi pace factâ, quando pugnis plus vales.
Me. Dicito, si quid vis, non nocebo. *So.* Tuæ fidei credo? *Me.* Meæ.
So. Quid, si falles? *Me.* Tum Mercurius Sosiæ iratus siet.
So. Animum advorte: nunc licet mihi libere quidvis loqui.
Amphitruonis ego sum servos Sosia. *Me.* Etiam denuo?
So. Pacem feci, fœdus feci, vera dico. *Me.* Vapula.
So. Ut lubet, quod tibi lubet fac, quoniam pugnis plus vales.
Verum, ut ut es facturus, hoc quidem hercle haud reticebo tamen.
Me. Tu me vivus hodie nunquam facies, quin sim Sosia.
So. Certe edepol, tu me alienabis nunquam, quin noster siem,
Nec nobis præter med alius quisquam est servos Sosia,
Qui cum Amphitruone hinc unâ ieram in exercitum.
Me. Hic homo sanus non est. *So.* Quod mihi prædicas vitium, id tibi est.
Quid, malum! non sum ego servos Amphitruonis Sosia?

Nonne hac noctu nostra navis huc ex portu Persico
Venit, quæ me advexit? nonne me huc herus misit meus?
Nonne ego nunc hic sto ante ædîs nostras? non mihi est laterna in manu?
Non loquor? non vigilo? non hic homo modo me pugnis contudit?
Fecit hercle; nam etiam misero nunc malæ dolent.
Quid igitur ego dubito? aut cur non introeo in nostram domum?
Me. Quid, domum vostram? *So.* Ita enimvero. *Me.* Quin quæ dixisti modo,
Omnia ementitus. Equidem Sosia Amphitruonis sum.
Nam noctu hac soluta est navis nostra e portu Persico:
Et ubi Pterela rex regnavit, oppidum expugnavimus;
Et legiones Teleboarum vi pugnando cepimus.
Et ipsus Amphitruo obtruncavit regem Pterelam in prælio.
So. Egomet mihi non credo, quum illæc autumare illum audio.
Hic quidem certe, quæ illic sunt res gestæ, memorat memoriter.

Sed quid ais, quid Amphitruoni a Telebois datum est?
Me. Pterela rex quî potitare solitus est, patera aurea.
So. Elocutus est. Ubi patera nunc est? *Me.* In cistulâ
Amphitruonis obsignata signo est. *So.* Signi dic quid est?
Me. Cum quadrigis Sol exoriens. Quid me captas, carnufex?
So. Argumentis vincit: aliud nomen quærendu' est mihi.
Nescio unde hæc hic spectavit. Jam ego hunc decipiam probe:
Nam quod egomet solus feci, nec quisquam alius affuit
In tabernaculo, id quidem hodie nunquam poterit dicere.
Si tu Sosia es, legiones quom pugnabant maxume,
Quid in tabernaculo fecisti? victus sum, si dixeris.
Me. Cadus erat vini: inde implevi hirneam. *So.* Ingressu'st viam.
Me. Eam ego, ut matre fuerat natum, vini eduxi meri.
So. Mira sunt, nisi latuit intus illic in illac hirneâ.

Factum est illud, ut ego illic vini hirneam ebiberim meri.
Me. Quid nunc? vincon' argumentis, te non esse Sosiam?
So. Tu negas med esse? *Me.* Quid ego ni negem, qui egomet siem?
So. Per Jovem juro med esse: neque me falsum dicere.
Me. At ego per Mercurium juro, tibi Jovem non credere:
Nam injurato scio plus credet mihi, quam jurato tibi.
So. Quis ego sum saltem, si non sum Sosia? te interrogo.
Me. Ubi ego Sosia nolim esse, tu esto sane Sosia.
Nunc quando ego sum, vapulabis ni hinc abis, ignobilis.
So. Certe edepol, quom illum contemplo, et formam cognosco meam,
Quemadmodum ego sum (sæpe in speculum inspexi) nimis simil' est mei.
Itidem habet petasum, ac vestitum: tam consimil' est atque ego.
Sura, pes, statura, tonsus, oculi, nasum, vel labra,
Malæ, mentum, barba, collum: totus! quid verbis opu'st?

Si tergum cicatricosum, nihil hoc simili est similius.
Sed quom cogito, equidem certo idem sum qui semper fui.
Novi herum: novi ædîs nostras. Sane sapio et sentio.
Non ego illi obtempero quod loquitur; pultabo foris.
Me. Quo agis te? *So.* Domum. *Me.* Quadrigas si nunc inscendas Jovis,
Atque hinc fugias, ita vix poteris effugere infortunium.
So. Nonne heræ meæ nunciare, quod herus meus jussit, licet?
Me. Tuæ si quid vis nunciare: hanc nostram adire non sinam.
Nam si me irritassis, hodie lumbifragium hinc auferes.
So. Abeo potius: Dî immortales, obsecro vostram fidem!
Ubi ego perii? ubi immutatus sum? ubi ego formam perdidi?
An egomet me illic reliqui, si forte oblitus fui?
Nam hic quidem omnem imaginem meam, quæ antehac fuerat, possidet.
Vivo fit, quod nunquam quisquam mortuo faciet mihi.

Ibo ad portum, atque hæc uti sunt facta, hero dicam meo.
Nisi etiam is quoque me ignorabit; quod ille faciat Juppiter.
Ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.

SCENA II.

Mercurius.

Bene prospereque hoc hodie operis processit mihi.
Amovi a foribus maxumam molestiam,
Patri ut liceret tuto illam amplexarier.
Jam ille illuc ad herum quom Amphitruonem advenerit,
Narrabit servom hinc sese a foribus Sosiam
Amovisse. Ille adeo illum mentiri sibi
Credet: neque credet huc profectum, ut jusserat.
Erroris ambo ego illos et dementiæ
Complebo, atque omnem Amphitruonis familiam.
Adeo usque satietatem dum capiet pater
Illius quam amat. Igitur demum omnes scient,
Quæ facta. Denique Alcumenam Juppiter
Rediget antiquam in concordiam conjugis.
Nam Amphitruo actutum uxori turbas conciet,

Atque insimulabit eam probri. Tum meus pater
Eam seditionem in tranquillum conferet.
Nunc de Alcumenâ, dudum quod dixi minus,
Hodie illa pariet filios geminos duos:
Alter decumo post mense nascetur puer
Quam seminatus; alter mense septumo.
Eorum Amphitruonis alter est, alter Jovis.
Verum minori puero major est pater,
Minor majori. Jamne hoc scitis quid siet?
Sed Alcumenæ hujus honoris gratiâ,
Pater curavit uno ut fœtu fieret;
Uno ut labore absolvat ærumnas duas,
Et ne in suspicione ponatur stupri,
Et clandestina ut celetur suspicio.
Quanquam, ut jam dudum dixi, resciscet tamen
Amphitruo rem omnem. Quid igitur? nemo id probro
Profecto ducet Alcumenæ. Nam deum
Non par videtur facere, delictum suum
Suamque culpam expetere in mortalem ut sinat.
Orationem comprimam: crepuit foris
Amphitruo subditivus, eccum, exit foras,
Cum Alcumenâ uxore usurariâ.

SCENA III.

JUPPITER. ALCUMENA. MERCURIUS.

Ju. BENE vale, Alcumena: cura rem communem, quod facis.
Atque imperce, quæso: menses jam tibi esse actos vides.
Mihi necesse est ire hinc: verum quod erit natum, tollito.
Al. Quid istud est, mi vir, negotii, quod tu tam subito domo
Abeas? *Ju.* Edepol, haud quod tui me, neque domi, distædeat:
Sed ubi summus imperator non adest ad exercitum,
Citius, quod non facto 'st usus, fit, quam quod facto 'st opus.
Me. Nimis hic scitus est sycophanta, qui quidem meus sit pater.
Observatote, quam blande mulieri palpabitur.
Al. Ecastor, re experior, quanti facias uxorem tuam.
Ju. Satin' habes, si fœminarum nulla 'st quam æque diligam?
Me. Edepol, næ illa si istis rebus te sciat operam dare,

Ego faxim te Amphitruonem esse malis, quam Jovem.
Al. Experiri istuc mavellem me, quam mî memorarier.
Prius abis quam lectûs, ubi cubuisti, concaluit locus.
Here venisti mediâ nocte, nunc abis: hoccine placet?
Me. Accedam, atque hanc appellabo, et supparasitabor patri.
Nunquam edepol quemquam mortalem credo ego uxorem suam
Sic efflictim amare, proinde ut hic te efflictim deperit.
Ju. Carnufex, non ego te novi? abin' e conspectu meo.
Quid tibi hanc curatio est rem, verbero, aut muttitio?
Quoi ego jam hoc scipione. *Al.* Ah! noli. *Ju.* Muttito modo.
Me. Nequiter pene expedivit prima parasitatio.
Ju. Verum quod tu dicis, mea uxor, non te mihi irasci decet.
Clanculum abii a legione: operam hanc surripui tibi:
Ex me primo prima scires, rem ut gessissem publicam.

Ea tibi omnia enarravi. Nisi te amarem plurimum,
Non facerem. *Me.* Facitne ut dixi? timidam palpo percutit.
Ju. Nunc, ne legio persentiscat, clam illuc redeundum est mihi;
Ne me uxorem prævortisse dicant præ republicâ.
Al. Lacrumantem ex abitu concinnas tu tuam uxorem. *Ju.* Tace.
Ne corrumpe oculos; redibo actutum. *Al.* Id actutum diu 'st.
Ju. Non ego te hîc lubens relinquo, neque abeo abs te. *Al.* Sentio,
Nam quâ nocte ad me venisti, eâdem abis. *Ju.* Cur me tenes?
Tempu'st: exire ex urbe, priusquam luciscat, volo.
Nunc tibi hanc pateram, quæ dono mî illic ob virtutem data 'st.
Pterela rex quî potitavit, quem ego meâ occidi manu,
Alcumena, tibi condono. *Al.* Facis ut alias res soles.
Ecastor condignum donum, quali'st qui donum dedit.
Me. Immo sic condignum donum, quali' est cui dono datu'st.

Ju. Pergin' autem? nonne ego possum, furcifer, te perdere?
Al. Noli amabo, Amphitruo, irasci Sosiæ caussâ meâ.
Ju. Faciam ita ut vis. *Me.* Ex amore hic admodum quam sævus est?
Ju. Nunquid vis? *Al.* Ut quom absim, me ames, me tuam absentem tamen.
Me. Eamus, Amphitruo: luciscit hoc jam. *Ju.* Abi præ, Sosia:
Jam ego sequar. Nunquid vis? *Al.* Etiam: ut actutum advenias. *Ju.* Licet.
Prius tuâ opinione hîc adero: bonum animum habe.
Nunc te, nox, quæ me mansisti, mitto, ut cedas die.
Ut mortalis inluciscas luce clarâ et candidâ.
Atque quanto nox fuisti longior hac proxumâ,
Tanto brevior dies ut fiat faciam, ut æque disparet,
Et dies e nocte accedat. Ibo, et Mercurium subsequar.

ACTUS II. SCENA I.

Amphitruo. Sosia.

Am. Age i tu secundum. *So.* Sequor, subsequor te.
Am. Scelestissimum te arbitror. *So.* Nam quamobrem?
Am. Quia id quod neque est, neque fuit, neque futurum est,
Mihi prædicas. *So.* Eccere, jam tuatim
Facis, ut tuis nulla apud te sit fides.
Am. Quid est? quo modo? jam quidem hercle ego tibi istam
Scelestam, scelus, linguam abscindam. *So.* Tuus sum:
Proinde ut commodum est et lubet, quidque facias:
Tamen, quin loquar hæc uti facta sunt hîc,
Nunquam ullo modo me potes deterrere.
Am. Scelestissime, audes mihi prædicare id,
Domi te esse nunc, qui hic ades? *So.* Vera dico.
Am. Malum! quod tibi dii dabunt, atque ego hodie dabo.
So. Istuc tibi est in manu: nam tuus sum.
Am. Tun' me, verbero, audes herum ludificari?

Tun' id dicere audes? quod nemo unquam homo antehac
Vidit, nec potest fieri, tempore uno,
Homo idem duobus locis ut simul sit?
So. Profecto, ut loquar, ita res est. *Am*. Juppiter te perdat.
So. Quid mali sum, here, tuâ ex re promeritus?
Am. Rogasne, improbe, etiam, qui ludos facis me?
So. Merito maledicas mihi, si id ita factum est.
Verum haud mentior, resque uti facta, dico.
Am. Homo hic ebrius est, ut opinor. *So*. Utinam ita essem!
Am. Optas quæ facta. *So*. Egone? *Am*. Tu istic. Ubi bibisti?
So. Nusquam equidem bibi. *Am*. Quid hoc sit hominis!
So. Equidem decies dixi:
Domi ego sum, inquam;
Ecquid audis? et apud te assum Sosia idem.
Satin' hoc plane,
Satin' diserte, here, nunc videor tibi locutus
Esse? *Am*. Vah! apage te a me. *So*. Quid est negotii?
Am. Pestis te tenet. *So*. Nam cur istuc dicis?
Equidem valeo, et salvos sum recte, Amphitruo.
Am. At te ego faciam hodie, proinde ac meritus es,

Ut minus valeas, et miser sis,
Salvos domum si rediero. Jam
Sequere sis, herum qui ludificas dictis delirantibus:
Qui quoniam herus quod imperavit, neglexisti persequi,
Nunc venis etiam ultro irrisum dominum. Quæ neque fieri
Possunt, neque fando unquam accepit quisquam, profers carnufex.
Quojus ego hodie in tergo faxo ista expetant mendacia.
So. Amphitruo, miserrima istæc miseria est servo bono,
Apud herum qui vera loquitur, si id vi verum vincitur.
Am. Quo id, malum, pacto potest, nam mecum argumentis puta,
Fieri? nunc uti tu hîc sis et domi: id dici volo.
So. Sum profecto et hîc et illic. Hoc cuivis mirari licet.
Neque tibi istuc mirum magis videtur, quam mihi.
Am. Quo modo? *So.* Nihilo, inquam, mirum magis tibi istuc quam mihi.
Neque, ita me dii ament, credebam primo mihimet Sosiæ,
Donec Sosia, ille egomet, fecit sibi uti crederem.

Ordine omne uti quidque actum est, dum apud hostes sedimus,
Edissertavit: tum formam unâ abstulit cum nomine;
Neque lac lacti magis est simile, quam ille ego similis est mei.
Nam ut dudum ante lucem a portu me præmisisti domum.
Am. Quid igitur? *So.* Prius multo ante ædîs stabam quam illo adveneram.
Am. Quas, malum, nugas! satin' tu sanus es? *So.* Sic sum, ut vides.
Am. Huic homini nescio quid est mali malâ objectum manu,
Postquam a me abiit. *So.* Fateor: nam sum obtusus pugnis pessume.
Am. Quis te verberavit? *So.* Egomet memet, qui nunc sum domi.
Am. Cave quicquam, nisi quod rogabo te, mihi responderis.
Omnium primum iste qui sit Sosia, hoc dici volo.
So. Tuus est servus. *Am.* Mihi quidem uno te plus etiam est quam volo:
Neque postquam sum natus, habui nisi te servum Sosiam.
So. At ego nunc, Amphitruo, dico; Sosiam servum tuum

Præter me alterum, inquam, adveniens faciam ut offendas domi,
Davo prognatum; patre eodem quo ego sum: formâ, ætate item
Quâ ego sum. Quid opu'st verbis? geminus Sosia hic factu'st tibi.
Am. Nimia memoras mira. Sed vidistin' uxorem meam?
So. Quin introire in ædîs nunquam licitum est. *Am.* Quis te prohibuit?
So. Sosia ille, quem jamdudum dico, is qui me contudit.
Am. Quis istic Sosia est? *So.* Ego, inquam. Quoties dicendum est tibi?
Am. Sed quid ais? num obdormivisti dudum? *So.* Nusquam gentium.
Am. Ibi forte istum si vidisses quendam in somnis Sosiam.
So. Non soleo ego somniculose heri imperia persequi.
Vigilans vidi, vigilans nunc te video, vigilans fabulor,
Vigilantem ille me jamdudum vigilans pugnis contudit.
Am. Quis homo? *So.* Sosia, inquam, ego ille. Quæso, nonne intelligis?
Am. Qui, malum, intelligere quisquam potis est? Ita nugas blatis.

So. Verum actutum nosces. *Am.* Quem? *So.* Illum nosces, servum Sosiam.
Am. Sequere hac igitur me: nam mî istuc primum exquisito est opus.
Sed vide ex navi efferantur quæ jam imperavi omnia.
So. Et memor sum, et diligens, ut quæ imperes compareant.
Non ego cum vino simitu ebibi imperium tuum.
Am. Utinam Dî faxint, infecta dicta re eveniant tua?

SCENA II.

ALCUMENA. AMPHITRUO. SOSIA. THESSALA.

Al. SATIN' parva res est voluptatum in vitâ,
Atque in ætate agunda.
Præquam quod molestum est. Ita cuique comparatum
Est in ætate hominum;
Ita Dîs placitum, voluptatem ut mœror comes consequatur:
Quin incommodi plus malique illico assit, boni si obtigit quid.
Nam ego id nunc experior domo, atque ipsa de me scio, cui voluptas

Parumper data 'st: dum viri mei mihi potestas videndi fuit
Noctem unam modo: atque is repente abiit a me hinc ante lucem.
Sola hîc mihi nunc videor, quia ille hinc abest, quem ego amo præter omnes.
Plus ægri ex abitu viri, quam ex adventu voluptatis cepi.
Sed hoc me beat saltem, quod perduelles vicit, et domum
Laudis compos revenit: id solatio est. Absit; dummodo
Laude partâ domum recipiat se: feram et perferam usque
Abitum ejus animo forti atque obfirmato: id modo si mercedis
Datur mihi, ut meus victor vir belli clueat. Satis
Mihi esse ducam. Virtus præmium est optimum.
Virtus omnibus rebus anteit profecto.
Libertas, salus, vita, res, parentes,
Patria et prognati tutantur, servantur:
Virtus omnia in se habet: omnia assunt bona, quem penes est virtus.
Am. Edepol me uxori exoptatum credo adventurum domum,
Quæ me amat: quam contra amo: præsertim re gestâ bene,
Victis hostibus, quos nemo posse superari ratu'st:

Eos auspicio meo atque ductu primo cœtu vicimus:
Certe enim me illi expectatum optato venturum scio.
So. Quid me non rere expectatum amicæ venturum meæ?
Al. Meus vir hic quidem est. *Am.* Sequere hac tu me. *Al.* Nam quid ille revortitur,
Qui dudum properare sese ajebat? an ille me tentat sciens?
Atque si id volt experiri, suum abitum ut desiderem,
Ecastor med haud invita se domum recipit suam.
So. Amphitruo, redire ad navem meliu'st nos. *Am.* Quâ gratiâ?
So. Quia domi daturus nemo est prandium advenientibus.
Am. Quî tibi istuc in mentem venit? *So.* Quia enim sero advenimus.

* * * * * * * * * * * *

Am. Amphitruo uxorem salutat lætus speratam suam,
Quam omnium Thebis vir unam esse optimam dijudicat,
Quamque adeo cives Thebani vero rumificant probam.
Valuistin' usque? expectatusne advenio? *So.* Haud vidi magis

Exspectatum: eum salutat magis haud quisquam, quam canem.
Am. Et cum te gravidam, et cum pulchre plenam aspicio, gaudeo.
Al. Obsecro ecastor, quid tu me deridiculi gratiâ
Sic salutas? atque appellas quasi dudum non videris,
Quasique nunc primum recipias te domum huc ex hostibus,
Atque me nunc proinde appellas, quasi multo post videris?
Am. Immo equidem te, nisi nunc hodie, nusquam vidi gentium.
Al. Cur negas? *Am.* Quia vera didici dicere. *Al.* Haud æquum facit,
Qui quod didicit, id dediscit. An periclitamini
Quid animi habeam? sed quid huc vos revortimini tam cito?
An te auspicium commoratum est? an tempestas continet?
Quî non abiisti ad legiones, ita uti dudum dixeras?
Am. Dudum! quam dudum istuc factum est? *Al.* Tentas; jam dudum, pridem, modo.
Am. Quî istuc potis est fieri, quæso, ut dicis, jamdudum, modo?
Al. Quid enim censes? te ut deludam contra lusorem meum,

Qui nunc primum te advenisse dicas, modo qui hinc abieris?
Am. Hæc quidem deliramenta loquitur. *So.* Paulisper mane,
Dum edormiscat unum somnum. *Am.* Quæ ne vigilans somniat.
Al. Equidem ecastor vigilo, et vigilans id quod factum est fabulor.
Nam dudum ante lucem et istunc et te vidi. *Am.* Quo in loco?
Al. Hîc, in ædibus, ubi tu habitas. *Am.* Nunquam factum est. *So.* Non taces?
Quid si e portu navis huc nos dormientis detulit?
Am. Etiam tu quoque assentaris huic? *So.* Quid vis fieri?
Non tu scis, Bacchæ bacchanti si velis advorsarier,
Ex insanâ insaniorem facies, feriet sæpius:
Si obsequare, unâ resolvas plagâ. *Am.* At pol quin certa res
Hanc est objurgare, quæ me hodie advenientem domum
Noluerit salutare. *So.* Irritabis crabrones. *Am.* Tace.
Alcumena, unum rogare te volo. *Al.* Quid vis rogare? roga.
Am. Num tibi aut stultitia accessit, aut superat superbia?

Al. Quî istuc in mente est tibi, mi vir, percontarier?

Am. Quia salutare advenientem me solebas antidhac.

Appellare itidem ut pudicæ suos viros, quæ sunt, solent.

Eo more expertem te factam adveniens offendi domi.

Al. Ecastor equidem te certo heri advenientem illico

Et salutavi, et valuissesne usque, exquisivi simul,

Mi vir: et manum prehendi et osculum tetuli tibi.

So. Tun' heri hunc salutavisti? *Al.* Et te quoque etiam, Sosia.

So. Amphitruo, speravi ego istam tibi parituram filium:

Verum non est puero gravida. *Am.* Quid igitur? *So.* Insaniâ.

Al. Equidem sana sum, et deos quæso, ut salva pariam filium.

Verum tu magnum malum habebis, si hic suum officium facit:

Oh istuc omen, ominator, capies quod te con decet.

So. Enimvero prægnanti oportet et malum et malum dari,

Ut, quod obrodat, sit, animo si male esse occœperit.
Am. Tu me heri hîc vidisti? *Al.* Ego, inquam, si vis decies dicere.
Am. In somnis fortasse. *Al.* Immo vigilans vigilantem. *Am.* Væ misero mihi!
So. Quid tibi est? *Am.* Delirat uxor. *So.* Atrâ bili percita est.
Nulla res tam delirantîs homines concinnat cito.
Am. Ubi primum tibi sensisti, mulier, impliciscier?
Al. Equidem ecastor sana et salva sum. *Am.* Cur igitur prædicas
Te heri me vidisse, qui hac noctu in portum advecti sumus?
Ibi cœnavi, atque ibi quievi in navi noctem perpetem.
Neque meum pedem huc intuli etiam in ædîs, ut cum exercitu
Hinc profectus sum ad Teleboas hostîs, eosque ut vicimus.
Al. Immo mecum cœnavisti, et mecum cubuisti. *Am.* Quid id est?
Al. Vera dico. *Am.* Non quidem hercle de hac re, de aliis nescio.
Al. Primulo diluculo abivisti ad legiones. *Am.* Quomodo?

So. Recte dicit: ut commeminit, somnium narrat tibi.
Sed, mulier, postquam experrecta es, prodigiali Jovi
Aut molâ salsâ hodie, aut thure comprecatam oportuit.
Al. Væ capiti tuo! *So.* Tua istuc refert, si curaveris.
Al. Iterum jam hic in me inclementer dicit, atque id sine malo?
Am. Tace tu. Tu dic, egone abs te abii hinc hodie cum diluculo?
Al. Quis igitur nisi vos narravit mihi, illî ut fuerit prælium?
Am. An etiam id tu scis? *Al.* Quippe quæ ex te audivi: ut urbem maxumam
Expugnavisses; regemque Pterelam tute occideris.
Am. Egone istuc dixi? *Al.* Tute istic, etiam astante hoc Sosia.
Am. Audivistin' tu me narrare hoc hodie? *So.* Ubi ego audiverim?
Am. Hanc roga. *So.* Me quidem præsente nunquam factum est, quod sciam.
Am. Mirum quin te advorsus dicat. *Am.* Sosia, age; me huc aspice.
So. Specto. *Am.* Vera volo loqui te: nolo assentari mihi.

Audivistin' tu hodie me illi dicere ea, quæ illa autumat?
So. Quæso, edepol, num tu quoque etiam insanis, cum id me interrogas?
Qui ipsus equidem nunc primum istanc tecum conspicio simul.
Am. Quin nunc, mulier, audin' illum? *Al.* Ego vero; ac falsum dicere.
Am. Neque tu illi, neque mî viro ipsi credis? *Al.* Eo fit, quia mihi
Plurimum credo, et scio ista hæc facta proinde ut proloquor.
Am. Tun' me heri advenisse dicis? *Al.* Tun' te abîsse hodie hinc negas?
Am. Nego enimvero, et me advenire nunc primum aio ad te domum.
Al. Obsecro, etiamne hoc negabis? te auream pateram mihi
Dedisse dono hodie, quâ te illic donatum esse dixeras?
Am. Neque edepol dedi, neque dixi: verum ita animatus fui,
Itaque nunc sum, ut eâ te paterâ donem. Sed quis istuc tibi
Dixit? *Al.* Ego quidem ex te audivi, et ex tuâ accepi manu
Pateram. *Am.* Mane, mane obsecro te: nimis demiror, Sosia,

Quî illæc illic me donatum esse aureâ paterâ sciat,
Nisi tu dudum hanc convenisti, et narravisti hæc omnia.
So. Neque edepol ego dixi, neque istam vidi, nisi tecum simul.
Am. Quid hoc sit hominis! *Al.* Vin' proferri pateram? *Am.* Proferri volo.
Al. Fiat. Tu, Thessala, intus pateram proferto foras,
Quâ hodie meus vir donavit me. *Am.* Secede huc tu, Sosia.
Enimvero illud præter alia mira miror maxume,
Si hæc habet pateram illam. *So.* An etiam id credis, quæ in hac cistellulâ
Tuo signo obsignata fertur? *Am.* Salvum signum est? *So.* Inspice.
Am. Recte, ita est ut obsignavi. *So.* Quæso quin tu istanc jubes
Pro cerritâ circumferri? *Am.* Edepol quin facto est opus.
Nam hæc quidem edepol larvarum plena est. *Al.* Quid verbis opu' est?
Hem tibi pateram: eccam. *Am.* Cedo mihi. *Al.* Age, aspice huc sis nunc jam,
Tu, qui, quæ facta, inficiare: quem ego jam hic convincam palam.

Estne hæc patera, quâ donatus illî? *Am.* Summe Juppiter,
Quid ego video! hæc ea est profecto patera. Perii! Sosia.
So. Aut pol hæc præstigiatrix mulier multo maxuma est,
Aut pateram hîc inesse oportet. *Am.* Agedum, eam solve cistulam.
So. Quid ego istam exolvam? obsignata 'st recte: res gesta est bene.
Tu peperisti Amphitruonem, ego alium peperi Sosiam:
Nunc si pateram patera peperit, omnes congeminavimus.
Am. Certum est aperire, atque inspicere. *So.* Vide sis signi quid siet:
Ne posterius in me culpam conferas. *Am.* Aperi modo:
Nam hæc quidem nos delirantes facere dictis postulat.
Al. Unde hæc igitur est, nisi abs te, quæ mihi dono data est?
Am. Opus mî est istuc exquisito. *So.* Juppiter, pro Juppiter!
Am. Quid tibi est? *So.* Hîc patera nulla in cistula 'st. *Am.* Quid ego audio?
So. Id quod verum est. *Am.* At cum cruciatu jam, ni apparet, tuo.

Al. Hæc quidem apparet. *Am.* Quis igitur tibi dedit? *Al.* Qui me rogat.
So. Me captas, quia tute ab navi clanculum huc aliâ viâ
Præcurristi: atque hinc pateram tute exemisti, atque eam
Huic dedisti, posthac rursus obsignâsti clanculum.
Am. Hei mihi! jam tu quoque hujus adjuvas insaniam:
Ain' heri nos advenisse huc? *Al.* Aio, adveniensque illico
Me salutavisti, et ego te, et osculum tetuli tibi.
Am. Jam illud non placet principium de osculo. Pergam exequi.
Al. Lavisti. *Am.* Quid, postquam lavi? *Al.* Accubuisti. *So.* Euge! optime.
Nunc exquire. *Am.* Ne interpella; perge porro dicere.
Al. Cœna apposita est: cœnavisti mecum: ego accubui simul.
Am. In eodem lecto? *Al.* In eodem. *So.* Hei! non placet convivium.
Am. Sine modo argumenta dicat. Quid, postquam cœnavimus?
Al. Te dormitare aiebas. Mensa ablata est, cubitum hinc abiimus.
Am. Ubi tu cubuisti? *Al.* In eodem lecto tecum unâ in cubiculo.

Am. Perdidisti! *So.* Quid tibi est? *Am.* Hæc me modo ad mortem dedit.
Al. Quid jam, amabo? *Am.* Ne me appella. *So.* Quid tibi est? *Am.* Perii miser!
Quia pudicitiæ hujus vitium me hic absente est additum.
Al. Obsecro, ecastor, cur istuc, mi vir, ex te audio?
Am. Vir ego tuus sim? ne me appella falsò falso nomine.
So. Hæret hæc res: siquidem hæc jam mulier facta 'st ex viro.
Al. Quid ego feci, qua istæc propter dicta dicantur mihi?
Am. Tute edictas facta tua, ex me quæris quid deliqueris?
Al. Quid ego tibi deliqui, si cui nupta sum, tecum fui?
Am. Tun' mecum fueris? quid illac impudente audacius?
Saltem tute, si pudoris egeas, sumas mutuum.
Al. Istuc facinus, quod tu insimulas, nostro generi non decet.
Tu si me impudicitiæ captas, non potes capere.
Am. Proh dî immortales! cognoscin' tu me saltem, Sosia?
So. Propemodum. *Am.* Cœnavin' ego heri in navi in portu Persico?

Al. Mihi quoque assunt testes, qui illud quod ego dicam assentiant.
Am. *Qui? testes?* Al. *Testes.* Am. *Quid testiculare?* Al. *Enim uno sat est,*
Nec nobis præsente aliquis nisi servos Sosia affuit.
So. Nescio quid istuc negotii dicam, nisi quispiam est
Amphitruo alius, qui forte te hîc absente tamen
Tuam rem curet, teque absente, hîc munus fungatur tuum.
Namque de illo subditivo Sosia mirum nimis est.
Certe de istoc Amphitruone jam alterum mirum est magis.
Nescio quis præstigiator hanc frustratur mulierem.
Al. Per supremi regis regnum juro, et matrem familias,
Junonem, quam me vereri et metuere est par maxume,
Ut mî, extra unum te, mortalis nemo corpus corpore
Contigit, quo me impudicam faceret. *Am.* Vera isthæc velim.
Al. Vera dico, sed nequicquam: quoniam non vis credere.
Am. Mulier es, audacter juras. *Al.* Quæ non deliquit, decet

Audacem esse, confidenter pro se et proterve loqui.
Am. Satis audacter. *Al.* Ut pudicam decet. *Am.* Tu verbis probas.
Al. Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur:
Sed pudicitiam, et pudorem, et sedatum cupidinem,
Deûm metum, parentum amorem, et cognatûm concordiam:
Tibi morigera, atque ut munifica sim bonis, prosim probis.
So. Næ ista, edepol, si hæc vera loquitur, ex amussim est optuma.
Am. Delenitus sum profecto ita, ut me qui sim nesciam.
So. Amphitruo es profecto: cave sis ne tu te usu perduis:
Ita nunc homines immutantur, postquam peregre advenimus.
Am. Mulier, istam rem inquisitam certum est non amittere.
Al. Edepol me libente facies. *Am.* Quid ais? responde mihi.
Quid si adduco tuum cognatum huc a navi Naucratem,
Qui mecum unâ vectus est unâ navi: atque is si denegat

Facta, quæ tu facta dicis, quid tibi æquum est fieri?
Nunquid causam dicis, quin te hoc multem matrimonio?
Al. Si deliqui, nulla causa est. *Am.* Convenit. Tu, Sosia,
Duc hos intro. Ego huc ab navi mecum adducam Naucratem.
So. Nunc quidem præter nos nemo est: dic mihi verum serio,
Ecquis alius Sosia intu'st, qui mei similis siet?
Al. Abin' hinc a me dignus domino servus. *So.* Abeo, si jubes.
Al. Nimis ecastor facinus mirum est, qui illi collibitum siet
Meo viro, sic me insimulare falsum facinus tam malum.
Quicquid est, jam ex Naucrate cognato id cognoscam meo.

ACTUS III. SCENA I.

JUPPITER.

EGO sum ille Amphitruo, cui est servus Sosia,
Idem Mercurius qui fit, quando commodum 'st.
In superiore qui habito cœnaculo:

Qui interdum fio Juppiter, quando lubet.
Huc autem quom extemplo adventum apporto, illico
Amphitruo fio, et vestitum immuto meum.
Nunc huc honoris vestri venio gratiâ,
Ne hanc inchoatam transigam Comœdiam;
Simul Alcumenæ, quam vir insontem probri
Amphitruo accusat, veni, ut auxilium feram;
Nam mea sit culpa, quod egomet contraxerim,
Si id Alcumenæ innocenti expetat.
Nunc Amphitruonem memet, ut occœpi semel,
Esse assimulabo, atque in horum familiam
Frustrationem hodie injiciam maxumam.
Post igitur demum faciam res fiat palam,
Atque Alcumenæ in tempore auxilium feram,
Faciamque ut uno fœtu, et quod gravida est viro,
Et me quod gravida 'st, pariat sine doloribus.
Mercurium jussi me continuo consequi,
Si quid vellem imperare. Nunc hanc alloquar.

SCENA II.

ALCUMENA. JUPPITER.

Al. DURARE nequeo in ædibus: ita, me probri,
Stupri, dedecoris a viro argutam meo!
Ea quæ sunt facta, infecta refert, ac clamitat.

Quæ neque sunt facta, neque ego in me admisi, arguit:
Atque id me susque deque habituram putat.
Non edepol faciam: neque me perpetiar probri
Falso insimulatam: quin ego illum aut deseram,
Aut satisfaciat mihi ille, atque adjuret insuper,
Nolle esse dicta, quæ in me insontem protulit.
Ju. Faciundum est mihi illud, fieri quod illæc postulat,
Si me illam amantem ad sese studeam recipere:
Quando ego quod feci, factum id Amphitruoni obfuit,
Atque ille dudum meus amor negotium
Insonti exhibuit: nunc autem insonti mihi
Illius ira in hanc et maledicta expetent.
Al. Et, eccum, video, qui me miseram arguit
Stupri, dedecoris. *Ju.* Te volo, uxor, colloqui.
Quo te avortisti? *Al.* Ita ingenium meum est:
Inimicos semper osa sum obtuerier.
Ju. Heja autem inimicos! *Al.* Sic est, vera prædico:
Nisi etiam hoc falso dici insimulaturus es.
Ju. Nimis verecunda es. *Al.* Potin' es ut abstineas manum?
Nam certo si sis sanus, aut sapias satis,
Quam tu impudicam esse arbitrare et prædices,
Cum eâ tu sermonem nec joco, nec serio
Tibi habeas, nisi sis stultior stultissumo.

Ju. Si dixi, nihilo magis es, neque esse arbitror;
Et id huc revorti, uti me purgarem tibi.
Nam nunquam quicquam meo animo fuit ægrius,
Quam postquam audivi, te esse iratam mihi.
Cur dixisti? inquies. Ego expediam tibi.
Non edepol quo te esse impudicam crederem:
Verum periclitatus animum sum tuum,
Quid faceres, et quo pacto id ferre induceres.
Equidem joco illa dixeram dudum tibi,
Ridiculi causâ: vel hunc rogato Sosiam.
Al. Quin huc adducis meum cognatum Naucratem,
Testem quem dudum te adducturum dixeras
Te huc non venisse? *Ju.* Si quid dictum est per jocum,
Non æquum est id te serio prævortier.
Al. Ego illud scio quam doluerit cordi meo.
Ju. Per dexteram tuam te, Alcumena, oro, obsecro,
Da mihi hanc veniam: ignosce; irata ne sies.
Al. Ego istæc feci verba virtute irrita:
Nunc quando factis me impudicis abstines,
Ab impudicis dictis avorti volo.
Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas.
Juben' mî ire comites? *Ju.* Sanan' es? *Al.* Si non jubes,
Ibo egomet, comitem Pudicitiam duxero.
Ju. Mane, arbitratu tuo jusjurandum dabo:

Me meam pudicam esse uxorem arbitrarier.
Id ego si fallo, tum te, summe Juppiter,
Quæso, Amphitruoni ut semper iratus sies.
Al. Ah! propitius sit potius. *Ju.* Confide fore.
Nam jusjurandum verum te advorsum dedi.
Jam nunc irata non es? *Al.* Non sum. *Ju.* Bene facis.
Nam in hominum ætate multa eveniunt hujusmodi:
Capiunt voluptates: capiunt rursum miserias.
Iræ interveniunt, redeunt rursum in gratiam.
Verum iræ si quæ forte eveniunt hujusmodi,
Inter eos rursum si reventum in gratiam est,
Bis tanto amici sunt inter se, quam prius.
Al. Primum cavisse oportuit ne diceres,
Verum eadem si isdem purgas, mihi patiunda sunt.
Ju. Jube vero vasa pura adornari mihi,
Ut, quæ apud legionem vota vovi, si domum
Redîssem salvus, ea ego exsolvam omnia.
Al. Ego istuc curabo. *Ju.* Evocate huc Sosiam:
Gubernatorem qui in meâ navi fuit
Blepharonem arcessat, qui nobiscum prandeat.
Is adeo impransus ludificabitur:
Quom ego Amphitruonem collo hinc obstricto traham.
Al. Mirum quid solus secum secreto ille agat!
Atque aperiuntur ædes. Exit Sosia.

SCENA III.

SOSIA. JUPPITER. ALCUMENA.

So. AMPHITRUO, assum: si quid opus est, impera: imperium exequar.
Ju. Optume advenis. *So.* Jam pax est inter vos duos?
Nam quia vos tranquillos video, gaudeo et volupe est mihi,
Atque ita servom par videtur frugi sese instituere:
Proinde heri ut sint, ipse item sit: voltum e voltu comparet:
Tristis sit, si heri sint tristes: hilarus sit, si gaudeant.
Sed age, responde: jam vos redîstis in concordiam?
Ju. Derides, qui scis hæc jam dudum me dixisse per jocum.
So. An id joco dixisti? equidem serio ac vero ratus.
Ju. Habui expurgationem; facta pax est. *So.* Optume est.
Ju. Ego rem divinam intus faciam, vota quæ sunt. *So.* Censeo.
Ju. Tu gubernatorem a navi huc evoca verbis meis

Blepharonem, ut re divinâ factâ mecum prandeat.
So. Jam hîc ero, quum illic censebis esse me. *Ju.* Actutum huc redi.
Al. Nunquid vis quin abeam jam intro, ut apparentur quibus opus?
Ju. I sane, et quantum potest parata fac sint omnia.
Al. Quin venis, quando vis, intro: faxo haud quicquam sit moræ.
Ju. Recte loquere, et proinde diligentem ut uxorem decet.
Jam hi ambo et servos et hera frustra sunt duo,
Qui me Amphitruonem rentur esse: errant probe.
Nunc tu divine fac huc assis Sosia.
Audis quæ dico, tametsi præsens non ades:
Fac Amphitruonem advenientem ab ædibus
Ut abigas quovis pacto, fac commentus sies.
Volo deludi illum, dum cum hac usurariâ
Uxore nunc mihi morigero, hæc curata sint,
Fac sis: proinde adeo, ut me velle intellegis:
Atque ut ministres mihi, cum mihi sacruficem.

SCENA IV.

MERCURIUS.

CONCEDITE atque abscedite, omnes de viâ decedite;
Nec quisquam tam audax fuat homo, qui obviam obsistat mihi.
Nam mihi quidem, hercle, quî minus liceat deo minitarier
Populo, nî decedat mihi, quam servulo in Comœdiis?
Ille navem salvam nunciat, aut irati adventum senis:
Ego sum Jovi dicto audiens, ejus jussu nunc huc me affero.
Quamobrem mî magis par est viâ decedere, et concedere.
Pater vocat me, eum sequor, ejus dicto imperio sum audiens:
Ut filium bonum patri esse oportet, itidem ego sum patri.
Amanti supparasitor, hortor, asto, admoneo, gaudeo.
Si quid patri volupe 'st, voluptas ea mihi multo maxuma 'st.

Amat? sapit: recte facit, animo quando obsequitur suo:
Quod omnes homines facere oportet, dum id modo fiat bono.
Nunc Amphitruonem volt deludi meus pater; faxo probe.
Jam hic deludetur, spectatores, vobis spectantibus.
Capiam coronam mihi in caput; assimulabo me esse ebrium:
Atque illuc sursum escendero: inde optume cispellam virum.
De supero, quum huc accesserit, faciam ut sit madidus sobrius.
Deinde illi actutum sufferet suus servos pœnas Sosia:
Eum fecisse ille hodie arguet, quæ ego fecero hîc. Quid id mea?
Meo me æquum est morigerum patri, ejus studio servire addecet.
Sed eccum Amphitruonem; advenit: jam ille hic deludetur probe,
Siquidem vos voltis auscultando operam dare.
Ibo intro, ornatum capiam, qui potis decet.
Dein sursum ascendam in tectum, ut illum hinc prohibeam.

ACTUS IV. SCENA I.

Amphitruo.

Naucratem quem convenire volui, in navi non erat:
Neque domi, neque in urbe invenio quemquam, qui illum viderit.
Nam omnis plateas perreptavi, gymnasia et myropolia:
Apud emporium, atque in macello, in palæstrâ atque in foro:
In medicinis, in tonstrinis, apud omnîs ædîs sacras.
Sum defessus quæritando, nusquam invenio Naucratem.
Nunc domum ibo, atque ex uxore hanc rem pergam exquirere,
Quis fuerit, quem propter corpus suum stupri compleverit.
Nam me, quam illam quæstionem inquisitam hodie amittere,
Mortuum satius est. Sed ædîs occluserunt. Eugepæ!
Pariter hoc fit, atque ut alia facta sunt. Feriam foris.

Aperite hoc. Heus, ecquis hic est? Ecquis hoc aperit ostium?

SCENA II.

Mercurius. Amphitruo.

Me. Quis ad forìs est? *Am.* Ego sum. *Me.* Quid, ego sum? *Am.* Ita loquor. *Me.* Tibi Juppiter
Dîque omnes irati certo sunt, qui sic frangas fores.
Am. Quo modo? *Me.* Eo modo, ut profecto vivas ætatem miser.
Am. Sosia. *Me.* Ita sum Sosia, nisi me esse oblitum existimas.
Quid nunc vis? *Am.* Sceleste, at etiam quid velim, id tu me rogas?
Me. Ita rogo. Pene effregisti, fatue, foribus cardines.
An foris censebas nobis publicitus præberier?
Quid me aspectas, stolide? quid nunc vis tibi? aut quis tu es, homo?
Am. Verbero, etiam quis ego sim me rogitas? ulmorum acheruns?
Quem pol ego hodie ob isthæc dicta faciam ferventem flagris.

Me. Prodigum te fuisse oportet olim in adolescentiâ.

Am. Quidum? *Me.* Quia senectâ ætate a me mendicas malum.

Am. Cum cruciatu tuo isthæc hodie, verna, verba funditas.

Me. Sacrufico ego tibi. *Am.* Quî? *Me.* Quia enim te macto infortunio.

SUPPOSITA.

Am. *Tun' me mactes, carnufex? nisi formam dii hodie meam perduint,*
Faxo ut bubulis coriis onustus sis, Saturni hostia.
Ita ego te certo cruce et cruciatu mactabo. Exi foras,
Mastigia. Me. *Larva umbratilis, tu me minis territas?*
Nisi hinc actutum fugias: si denuo pultaveris:
Si minusculo digito increpuerint fores, hac tegulâ
Tuum deminuam caput, ut cum dentibus linguam excrees.
Am. *Tun', furcifer, meis me procul prohibessis ædibus?*
Tun' meas pulsare foreis? hasce illico toto demoliar cardine.

Me. *Pergin'?* Am. *Pergo.* Me. *Accipe.* Am. *Sceleste, in herum? si te hodie apprehendero,*
Ad id redigam miseriarum, ut semper sis miser.
Me. *Bacchanal te exercuisse oportuit, senex.* Am. *Quî dum?*
Me. *Quando tu me tuum servom censes.* Am. *Quid? censeo?*
Me. *Malum tibi: præter Amphitruonem, herum novi neminem.*
Am. *Num formam perdidi? mirum quin me nôrit Sosia.*
Scrutabor: eho dic mihi, quis videor? num satis Amphitruo?
Me. *Amphitruo! sanusne es? nonne tibi prædictum, senex,*
Bacchanal te exercuisse, quom qui sis, alium rogites?
Abscede, moneo: molestus ne sies, dum Amphitruo
Cum uxore, modo ex hostibus adveniens, voluptatem capit.
Am. *Quâ uxore?* Me. *Alcumenâ.* Am. *Quis homo?* Me. *Quotiens vis dictum? Amphitruo,*
Herus meus. Molestus ne sies. Am. *Quîcum cubat?*
Me. *Vide ne infortunium quæras, qui me sic ludifices?*

* * * * * * * * * * * *

Am. *Sosia.* Me. *Quid, malum, Sosia?* Am. *Non me novisti, verbero?*
Me. *Novi te hominem molestum, qui ne emas litigium.* Am. *Adhuc*
Amplius: nonne ego herus sum tuus Amphitruo? Me. *Tu Bacchus es,*
Haud Amphitruo. Quoties tibi dictum vis? num denuo?
Meus Amphitruo uno cubiculo Alcmenam complexu tenet.
Si pergas, eum hîc sistam, neque sine tuo magno malo.
Am. *Cupio accersi. Utinam ne pro benefactis hodie patriam,*
Ædeis, uxorem, familiam cum formâ unâ perduam!
Me. *Accersam equidem: sed de foribus tu interea sis vide.*
†*Credo jam quæ volebat sacrificia ad epulum conduxit.*†
Si molestus sis, evades nunquam, quin te sacruficem.

AMPHITRUO. BLEPHARO. SOSIA.

Am. *Dî vostram fidem! quæ intemperiæ nostram agunt familiam! quæ mira*

Video, postquam advenio peregre! nam veru' est, quod olim est auditum
Fabularier, mutatos Atticos in Arcadiâ homines,
Et sævas belluas mansitâsse, nec unquam denuo parentibus
Cognitos. Bl. *Quid illuc Sosia? magna sunt, quæ mira prædicas.*
Ain' tu alterum te reperisse domi consimilem Sosiam?
So. *Aio. Sed heus tu, quom ego Sosiam, Amphitruonem Amphitruo, quid scis an*
Tu forte alium Blepharonem parias? ô Dî faciant, ut tu quoque
Concisus pugnis, et illisis dentibus, id impransus creduas.
Nam ego, ille alter Sosia, qui illic sum, me malis mulcavit modis.
Bl. *Mira profecto. Sed gradus condecet grandire: nam ut video,*
Expectat Amphitruo, et vacuus mihi venter crepitat. Am. *Et quid aliena*
Fabulor? in nostro olim Thebano genere plusquam mira memorant,
Martigenam ille aggressus belluam magnus Europæ quæstor, anguineo
Repente hosteis peperit seminio: et pugnatâ illac pugnâ

Frater trudebat fratrem hastâ et galeâ: et nostræ auctorem gentis
Cum Veneris filiâ angueis repsisse tellus Epirotica
Vidit. De summo summus Juppiter sic statuit, sic fatum habet.
Optumi omnes nostrates, pro claris factis, diris aguntur malis.
Fata istæc me premunt, pertolerarem vim tantam, cladesque
Exanclarem impatibiles. So. *Blepharo.* Bl. *Quid est?* So. *Nescio quid mali suspicor.*
Bl. *Quid?* So. *Videsis, herus salutator oppessulatas ante foreis graditur.*
Bl. *Nihil est, famem exspectat obambulans.* So. *Curiose quidem: foreis enim*
Clausit, ne prævorteretur foras. Bl. *Oggannis.* So. *Nec gannio, nec latro.*
Si me audias, observes nescio quid secum solus, puto,
Rationes colligit: quid memoret, hinc excipiam, ne propera.
Am. *Ut metuo, ne victis hostibus dî partam expungant gloriam.*
Totam miris modis nostram video turbatam familiam.

Tum vero uxor vitio, stupro, dedecore me plena enicat.
Sed de paterâ miru'st: erat tamen signum obsignatum probe.
Quid enim? pugnas pugnatas prolocuta, et Pterelam oppugnatum,
Nostris occisum manibus fortiter. Atat! novi jam ludum:
Id Sosiæ factu'st operâ, qui me hodie quoque præsentem ausit
Indigne prævortier. So. *De me locutus, et quæ velim minus.*
Hominem ne congrediamur, quæso, priusquam stomachum detexerit.
Bl. *Ut lubet.* Am. *Si illum datur hodie mastigiam apprehendere, ostendam quid sit*
Herum fallere, minis et dolis incessere. So. *Audin' tu illum?* Bl. *Audio.*
So. *Illæc machina meas onerat scapulas. Compellemus sis hominem.*
Scin' quid vulgo dici solet? Bl. *Quid dicturus sis, nescio:*
Quid tibi patiundum, fere hariolor. So. *Vetu'st adagium, Fames et mora*
Bilem in nasum conciunt. Bl. *Verum quidem e loco compellemus*
Alacre. Amphitruo. Am. *Blepharonem audio: mirum quid ad me veniat.*

Opportune tamen se offert, ut uxoris facta convincam turpia.
Quid huc ad me Blepharo? Bl. *Oblitus tam cito, quam diluculo*
Misisti ad navim Sosiam, ut hodie tecum convive-rem?
Am. *Nusquam factum gentium. Sed ubi illic scelestus?* Bl. *Quis?* Am. *Sosia.*
Bl. *Eccum illum.* Am. *Ubi?* Bl. *Ante oculos. Non vides?* Bl. *Vix video præ irâ, adeo me istic*
Hodie delirum fecit. Ne te sacruficem, nunquam evades.
Sine me, Blepharo. Bl. *Ausculta, precor.* Am. *Dic, ausculto. Tu vapula.*
So. *Quâ de re? num satis tempori? non ocius quivi, si me*
Dædaleis tulissem remigiis. Bl. *Abstine, quæso; non potuimus*
Nostros grandius grandire gradus. Am. *Sive grallatorius, sive*
Testudineus fuerit, certum 'st mihi hunc scelestum perdere:
En tectum! en tegulas! en obductas fores! en ludificatum herum!
En verborum scelus! Bl. *Quid mali fecit tibi?* Am. *Rogas? ex illo*

Tecto exclusum foribus, me deturbavit ædibus. So. *Egone?*
Am. *Tu. Quid minitabas te facturum, si istas pepulissem fores?*
Negas, sceleste? So. *Quin negem? en testis ampliter, quîcum venio:*
Missus sedulo, ut ad te vocatum ducerem. Am. *Quis te misit,*
Furcifer? So. *Qui me rogat.* Am. *Quando gentium?* So. *Dudum, jam pridem, modo,*
Ubi cum uxore domi redîsti in gratiam. Am. *Bacchus te irritassit.*
So. *Nec Bacchum salutem hodie, nec Cererem. Tu purgari jusseras*
Vasa, ut rem divinam faceres: et hunc me accersitum mittis,
Ut tecum prandeat. Am. *Blepharo, dispeream, si aut intus adhuc fui,*
Aut si hunc miserim. Dic, ubi me liquisti? So. *Domi cum Alcumenâ conjuge.*
Ego a te abiens portum versus volito, hunc tuis verbis voco.
Venimus, nec te nisi nunc video postea. Am. *Scelestum caput; cum uxore?*
Nunquam abis, quin vapules. So. *Blepharo.* Bl. *Amphitruo, mitte hunc meâ gratiâ,*
Et me audias. Am. *En mitto, quid vis loquere.* Bl. *Istic jam dudum mihi*

Maxuma memoravit mira: præstigiator forte aut veneficus
Hanc excantat tibi familiam. Inquire aliunde, vide quid siet.
Nec ante hunc excruciatum miserum facias, quam rem intellegas.
Am. *Recte mones: eamus, te advorsum uxori etiam advocatum volo.*

Juppiter. Amphitruo. Sosia. Blepharo.

Ju. *Quis tam vasto impete has foreis toto convolsit cardine?*
Quis ante ædeis tantas tamdiu turbas concitat? quem si comperero,
Telebois sacruficabo manibus. Nihil est, ut dici solet,
Quod hodie bene succedat mihi. Deserui Blepharonem, et Sosiam,
Ut cognatum Naucratem convenirem: hunc non reperi, et illos perdidi.
Sed eos video: ibo advorsum, ut si quid habent, sciscitcr. So. *Blepharo, illic qui*
Ex ædibus, herus est, hic vero veneficus. Bl. *Proh Juppiter,*
Quid intueor? hic non est, sed ille Amphitruo. Istic si fuat,

Illum sane non esse oportuit, nisi quidem sit geminus.
Ju. *Eccum cum Blepharone Sosiam. Compellabo hos prius. Sosia,*
Tandem ad nos? esurio. So. *Dixin' tibi hunc veneficum?*
Am. *Immo ego hunc, Thebani cives, qui domi uxorem meam*
Impudicitiâ impetivit, per quem teneo thesaurum stupri.
So. *Here, si tu nunc esuris, ego satur pugnis ad te volito.*
Am. *Pergin', mastigia?* So. *Abi ad Acheruntem, venefice.* Am. *Men' veneficum?*
Vapula. Ju. *Quæ, hospes, intemperiæ, ut tu meum verberes?* Am. *Tuum?* Ju. *Meum.*
Am. *Mentiris.* Ju. *Sosia, i intro: dum hunc sacrufico, fac paretur prandium.*
So. *Ibo. Amphitruonem, arbitror, ita comiter Amphitruo*
Accipiet, ut dudum memet ego ille alter Sosia Sosiam.
Interea dum isti certant, in popinam devortundum 'st mihi:
Lances detergam omneis, omneisque trullas hauriam. Ju. *Tun' me*
Mentiri ais? Am. *Mentiris, inquam, meæ corruptor familiæ.*

Ju. *Ob istuc indignum dictum, te obstricto collo hac arripiam.*
Am. *Væ misero mihi!* Ju. *At id præcavisse oportuit.* Am. *Blepharo, suppetias mihi.*
Bl. *Consimiles sunt adeo, ut utri assim, nesciam: rixam tamen,*
Ut potest, dirimam. Amphitruo, noli Amphitruonem duello perdere;
Linque collum, precor. Ju. *Hunc tu Amphitruonem dictitas?*
Bl. *Quid ni? unus olim; nunc vero partus est geminus.*
Dum tu vis esse, alter quoque esse forma non desinit.
Interea quæso collum linque. Ju. *Linquo: sed dic mihi, videturne tibi*
Istic Amphitruo? Bl. *Uterque quidem.* Am. *Proh summe Juppiter! ubi hodie*
Mihi formam adimis! pergo quærere: tune Amphitruo? Ju. *Tu negas?*
Am. *Pernego, quando Thebis, præter me, nemo 'st alter Amphitruo.*
Ju. *Immo, præter me, nemo; atque adeo, tu Blepharo, judex sies.*
Bl. *Faciam id, si queo, signis palam. Tu responde prius.* Am. *Lubens.*
Bl. *Antequam cum Taphiis a te pugna sit inita, quid mandâsti mihi?*

Am. *Parata navi, clavo hæreres sedulo.*
Ju. *Ut si nostri fugam facerent, illuc me tuto reciperem.*
Am. *Item aliud, ut bene nummatum servaretur marsupium.*
Ju. *Quæ pecuniæ?* Bl. *Tace sis tu, meu'st quærere. Scîsti numerum?*
Ju. *Talenta quinquaginta Attica.* Bl. *Hic examussim rem enarrat; et tu.*
Ju. *Quot Philippei?* Am. *Duo milia.* Ju. *Oboli vero bis totidem.* So. *Uterque*
Rem tenet probe, intus in crumenâ clausum alterum esse oportuit.
Ju. *Attende sis: hac dexterâ, ut nôsti, regem mactavi Pterelam;*
Spolia ademi; et pateram, quâ ille potare solitus est, in cistellâ
Pertuli: dono uxori meæ dedi, quî cum hodie domi lavi,
Sacrificavi, cubui. Am. *Hei mihi! quid audio? vix apud me sum:*
Vigilans quippe dormio: vigilans somnio, vivus et sanus intereo.
Ego idem ille sum Amphitruo, Gorgophones nepos, imperator Thebanorum:
Et Creontis unicus, Teleboarum perduellis: qui Acarnanes

Et Taphios vi vici, et summâ regem virtute bellicâ.
Illisce præfeci Cephalum, magni Deionei filium.
Ju. *Ego idem latrones hostes bello et virtute contudi.*
Electryonem perdiderant, nostræ et germanos conjugis,
Achaiam, Ætoliam, Phocidem, per freta Ionium et Ægeum et Creticum
Vagati, vi vortebant piraticâ. Am. *Dî immortales! mihimet*
Non credo, ita omnia, quæ facta illic, ex amussim loquitur. Vide,
Blepharo. Bl. *Unum superest: id si fuat, Amphitruones fitote gemini.*
Ju. *Quid dicas, novi: cicatricem in dextro musculo ex illoc volnere*
Quod mihi impegit Pterela. Bl. *Eam quidem.* Am. *Apposite.* Ju. *Viden'? en aspice.*
Bl. *Detegite, aspiciam.* Ju. *Deteximus, vide.* Bl. *Supreme Juppiter,*
Quid intueor! utrique in musculo dextero, eodem in loco,
Signo eodem apparet probe, ut primum coivit cicatrix rufula,
Sublurida. Rationes jacent, judicium silet, quid agam nescio.

SCENA III.

BLEPHARO. AMPHITRUO. JUPPITER.

Bl. Vos inter vos partite: ego abeo, mihi negotium est.
Neque ego unquam usquam tanta mira me vidisse censeo.
Am. Blepharo, quæso, ut advocatus mihi assis, neve abeas. *Bl.* Vale.
Quid opu'st me advocato? qui utri sim advocatus nescio.
Ju. Intro hinc eo. Alcumena partûrit. *Am.* Perii miser!
Quid ego? quem advocati jam atque amici deserunt.
Nunquam edepol me inultus istic ludificabit, quisquis est.
Nam jam ad regem rectâ me ducam, resque ut facta est eloquar.
Ego pol illum ulciscar hodie Thessalum veneficum,
Qui perverse perturbavit familiæ mentem meæ.
Sed ubi ille 'st? intro edepol abiit, credo ad uxorem meam.
Qui me Thebis alter vivit miserior? quid nunc agam?

Quem omnes mortales ignorant, et ludificant, ut lubet.
Certum 'st, introrumpam in ædibus, ubi quemque hominem aspexero,
Sive ancillam, sive servom, sive uxorem, sive adulterum,
Seu patrem, sive avom videbo, obtruncabo in ædibus.
Neque me Juppiter, neque dî omnes id prohibebunt, si volent.
Quin sic faciam uti constitui: pergam in ædibus nunc jam.

ACTUS V. SCENA I.

BROMIA. AMPHITRUO.

Br. SPES atque opes vitæ meæ jacent sepultæ in pectore,
Neque ulla 'st confidentia jam meo in corde, quin amiserim;
Ita mihi videntur omnia, mare, terra, cœlum, consequi,
Jam ut opprimar, ut enicer. Me miseram! quid agam nescio.
Ita tanta mira in ædibus sunt facta. Væ miseræ mihi!

Animo male 'st. Aquam velim! corrupta sum, atque absumta sum.
Caput dolet, neque audio, neque oculis prospicio satis.
Nec me miserior fœmina 'st, neque ulla videatur magis.
Ita heræ meæ hodie contigit. Nam ubi parturit, deos sibi invocat.
Strepitus, crepitus, sonitus, tonitrus: ut subito, ut propere, ut valide tonuit!
Ubi quisque institerat, concidit crepitu. Ibi nescio quis maxumâ
Voce exclamat: Alcumena, adest auxilium, ne time:
Et tibi, et tuis propitius cœli cultor advenit.
Exurgite, inquit, qui terrore meo occidistis præ metu.
Ut jacui, exurgo. Ardere censui ædîs, ita tum confulgebant.
Ibi me inclamat Alcumena: jam ea res me horrore afficit.
Herilis prævortit metus: ocius accurro, ut sciscam quid velit:
Atque illam geminos filios pueros peperisse conspicor;
Neque nostrum quisquam sensimus, quum peperit, neque prævidimus.
Sed quid hoc? quis hic est senex,

Qui ante ædîs nostras sic jacet? numnam hunc percussit Juppiter?
Credo edepol: nam, proh Juppiter! sepultus est, quasi sit mortuus.
Ibo et cognoscam quisquis est. Amphitruo hic quidem est herus meus.
Amphitruo! *Am.* Perii! *Br.* Surge. *Am.* Interii! *Br.* Cedo manum. *Am.* Quis me tenet?
Br. Tua Bromia ancilla. *Am.* Totus timeo, ita me increpuit Juppiter.
Nec secus est, quam si ab Acherunte veniam. Sed quid tu foras
Egressa es? *Br.* Eadem nos formido timidas terrore impulit:
In ædibus, ubi tu habitas, nimia mira vidi. Væ mihi!
Amphitruo, ita mihi animus etiam nunc abest. *Am.* Agedum expedi.
Scin' me tuum esse herum Amphitruonem? *Br.* Scio. *Am.* Viden' etiam nunc? *Br.* Scio.
Am. Hæc sola sanam mentem gestat meorum familiarium.
Br. Immo omnes sani sunt profecto. *Am.* At me uxor insanum facit
Suis fœdis factis. *Br.* At ego faciam, tu idem ut aliter prædices,

Amphitruo, piam et pudicam esse tuam uxorem ut scias.
De eâ re signa atque argumenta paucis verbis eloquar.
Omnium primum Alcumena geminos peperit filios.
Am. Ain' tu geminos. *Br.* Geminos. *Am.* Dî me servant. *Br.* Sine me dicere,
Ut scias tibi tuæque uxori deos esse omnes propitios.
Am. Loquere. *Br.* Postquam parturire hodie uxor occœpit tua,
Ibi utero exorti dolores, ut solent puerperæ:
Invocat deos immortalîs, ut sibi auxilium ferant,
Manibus puris, capite operto. Ibi continuo contonat
Sonitu maxumo, ædîs primo ruere rebamur tuas.
Ædes totæ confulgebant tuæ, quasi essent aureæ.
Am. Quæso absolvito hinc me, exemplo quando satis deluseris.
Quid fit deinde? *Br.* Dum hæc aguntur, interea uxorem tuam
Neque gementem, neque plorantem nostrum quisquam audivimus:
Ita profecto sine dolore peperit. *Am.* Jam istuc gaudeo,
Ut ut erga me merita est. *Br.* Mitte isthæc, atque hæc quæ dicam accipe.

Postquam peperit pueros, lavere jussit nos. Occœpimus.
Sed puer ille quem ego lavi, ut magnus est, et multum valet!
Neque eum quisquam colligare quivit incunabulis.
Am. Nimia mira memoras: si isthæc vera sunt, divinitus
Non metuo quin meæ uxori latæ suppetiæ sient.
Br. Magis jam faxo mira dices. Postquam in cunas conditu'st,
Devolant angues jubati deorsum in impluvium duo
Maxumi: continuo extollunt ambo capita. *Am.* Hei mihi!
Br. Ne pave. Sed angues oculis omnis circumvisere.
Postquam pueros conspicati, pergunt ad cunas citi.
Ego cunas recessim rursum vorsum trahere et ducere,
Metuens pueris, mihi formidans: tantoque angues acrius
Persequi. Postquam conspexit angues ille alter puer,
Citus e cunis exilit, facit recta in anguis impetum:
Alterum alterâ apprehendit eos manu perniciter.

Am. Mira memoras: nimis formidolosum facinus prædicas.
Nam mihi horror membra misero percipit dictis tuis.
Quid fit deinde? porro loquere. *Br.* Puer ambo angues enicat.
Dum hæc aguntur, voce clarâ exclamat uxorem tuam.
Am. Quis homo? *Br.* Summus imperator divum atque hominum Juppiter.
Is se dixit cum Alcumenâ clam consuetum cubilibus,
Eumque filium suum esse qui illos angues vicerit:
Alterum tuum esse dixit puerum. *Am.* Pol me haud pœnitet,
Scilicet boni dimidium mihi dividere cum Jove.
Abi domum, jube vasa pura actutum adornari mihi,
Ut Jovis supremi multis hostiis pacem expetam.
Ego Tiresiam conjectorem advocabo, et consulam,
Quid faciundum censeat; simul hanc rem ut facta est eloquar.
Sed quid hoc? quam valide tonuit! dî obsecro vostram fidem!

SCENA II.

JUPPITER.

Bono animo es, assum auxilio, Amphitruo, tibi et tuis:
Nihil est quod timeas. Hariolos, haruspices
Mitte omnîs. Quæ futura et quæ facta, eloquar:
Multo adeo melius, quam illi, quum sim Juppiter.
Primum omnium Alcumenæ usuram corporis
Cepi, et concubitu gravidam feci filio.
Tu gravidam item fecisti, quom in exercitum
Profectus. Uno partu duos peperit simul.
Eorum alter, nostro qui est susceptus semine,
Suis factis te immortali afficiet gloriâ.
Tu cum Alcumenâ uxore antiquam in gratiam
Redi. Haud promeruit, quamobrem vitio vorteres.
Meâ vi subacta est facere. Ego in cœlum migro.

SCENA III.

AMPHITRUO.

FACIAM ita ut jubes, et te oro, promissa ut serves tua.
Ibo ad uxorem intro; missum facio Tiresiam senem.
Nunc, spectatores, Jovis summi causâ clare plaudite.

M. ACCÎ PLAUTI

AULULARIA.

PERSONÆ.

LAR, *prologus.*
EUCLIO, *senex.*
STAPHYLA, *anus.*
EUNOMIA, *mulier.*
MEGADORUS, *senex.*
STROBILUS, *geminus servus.*
ANTHRAX, CONGRIO, } *coci.*
PYTHODICUS, *servus.*
LYCONIDES, *adolescens.*
PHÆDRA, *puella.*

M. ACCÎ PLAUTI

AULULARIA.

PROLOGUS.

LAR FAMILIARIS.

NE quis miretur qui sim, paucis eloquar.
Ego Lar sum Familiaris, ex hac familiâ,
Unde exeuntem me aspexistis. Hanc domum
Jam multos annos est cum possideo, et colo
Patrique, avoque jam hujus, qui nunc hîc habet.
Sed mihi avos hujus obsecrans concredidit
Thesaurum auri clam omnis: in medio foco
Defodit, venerans me, ut id servarem sibi.
Is quoniam moritur, ita avido ingenio fuit,
Nunquam indicare id filio voluit suo:
Inopemque optavit potius eum relinquere,
Quam eum Thesaurum commonstraret filio.
Agri reliquit eii non magnum modum,
Quo cum labore magno, et misere vîveret.
Ubi is obiit mortem, qui mihi id aurum credidit,

Cœpi observare, ecquî majorem filius
Mihi honorem haberet, quam ejus habuisset pater.
Atque ille vero minus minusque impendio
Curare, minusque me impartire honoribus.
Item a me contra factum est: nam item obiit diem.
Is ex se hunc reliquit, qui hîc nunc habitat, filium
Pariter moratum, ut pater avusque hujus fuit.
Huic filia una est: ea mihi cotidie
Aut ture, aut vino, aut aliquî semper supplicat:
Dat mihi coronas. Ejus honoris gratiâ
Feci, thesaurum ut hic reperiret Euclio,
Quo eam facilius nuptum, si vellet, daret.
Nam compressit eam de summo adolescens loco.
Is scit adolescens quæ sit, quam compresserit:
Illa illum nescit, neque compressam autem pater.
Eam ego hodie faciam, ut hic senex de proximo
Sibi uxorem poscat. Id eâ faciam gratiâ,
Quo ille eam facilius ducat, qui compresserat.
Et hic qui poscet eam sibi uxorem senex,
Is adolescentis illius est avunculus,
Qui illam stupravit noctu, Cereris vigiliis.
Sed hic senex jam clamat intus, ut solet.
Anum foras extrudit, ne sit conscia.
Credo aurum inspicere volt, ne surreptum siet.

ACTUS I. SCENA I.

EUCLIO. STAPHYLA.

Eu. Exi, inquam, age exi. Exeundum hercle tibi hinc est foras,
Circumspectatrix cum oculis emissitiis.
St. Nam cur me miseram verberas? *Eu.* Ut misera sis,
Atque ut te dignam mala malam ætatem exigas.
St. Nam quâ me nunc causâ extrusisti ex ædibus?
Eu. Tibi ego rationem reddam, stimulorum seges?
Illuc regredere ab ostio: illuc sis. Vide, ut
Incedit. At scin' quo modo tibi res se habet?
Si hodie hercle fustem cepero, aut stimulum in manum,
Testudineum istum tibi ego grandibo gradum.
St. Utinam me divi adaxint ad suspendium
Potius quidem, quam hoc pacto apud te serviam.
Eu. At ut scelesta sola secum murmurat!
Oculos hercle ego istos, improba, effodiam tibi,
Ne me observare possis, quid rerum geram.
Abscede: etiam nunc: etiam nunc: etiam. Ohe!
Istîc adstato. Si hercle tu ex istoc loco

Digitum transversum aut unguem latum excesseris,
Aut si respexis, donicum ego te jussero,
Continuo hercle ego te dedam discipulam cruci.
Scelestiorem me hac anu certe scio
Vidisse nunquam: nimisque ego hanc metuo male,
Ne mihi ex insidiis verba imprudenti duit,
Neu persentiscat, aurum ubi est absconditum:
Quæ in occipitio quoque habet oculos, pessuma.
Nunc ibo ut visam, est ne ita aurum ut condidi,
Quod me sollicitat plurimis miserum modis.
St. Nec nunc mecastor quid hero ego dicam meo
Malæ rei evenisse, quamve insaniam,
Queo comminisci: ita miseram me ad hunc modum
Decies die uno sæpe extrudit ædibus.
Nescio pol quæ illunc hominem intemperiæ tenent;
Pervigilat noctes totas: tum autem interdius
Quasi claudus sutor domi sedet totos dies.
Neque jam quo pacto celem herilis filiæ
Probrum, propinqua partitudo cui appetit,
Queo comminisci: neque quicquam melius est mihi,
Ut opinor, quam ex me ut unam faciam literam
Longam, meum laqueo collum quando obstrinxero.

SCENA II.

EUCLIO. STAPHYLA.

Eu. NUNC defæcato demum animo egredior domo,
Postquam perspexi salva esse intus omnia.
Redi nunc jam intro, atque intus serva. *St.* Quippini
Ego intus servem: an ne quis ædes auferat?
Nam hîc apud nos nihil est aliud quæsti furibus:
Ita inaniis sunt oppletæ atque araneis.
Eu. Mirum quin tua nunc me causa faciat Juppiter
Philippum regem aut Darium, trivenefica.
Araneas mihi ego illas servari volo.
Pauper sum, fateor, patior: quod dî dant fero.
Abi intro, occlude januam. Jam ego hîc ero.
Cave quenquam alienum in ædîs intromiseris.
Quod quispiam ignem quærat, extingui volo:
Ne causæ quid sit, quod te quisquam quæritet.
Nam si ignis vivet, tu extinguere extempulo.
Tum aquam aufugisse dicito, si quis petet.
Cultrum, securim, pistillum, mortarium,
Quæ utenda vasa semper vicini rogant,
Fures venisse, atque abstulisse dicito.
Profecto in ædes meas me absente neminem

Volo intromitti; atque etiam hoc prædico tibi,
Si Bona Fortuna veniat, ne intromiseris.
St. Pol ea ipsa credo ne intromittatur cavet:
Nam ad ædîs nostras nusquam adiit, quanquam prope est.
Eu. Tace, atque abi intro. *St.* Taceo, atque abeo. *Eu.* Occlude sis
Fores ambobus pessulis. Jam ego hîc ero.
Discrucior animi, quia ab domo abeundum est mihi.
Nimis hercle invitus abeo: sed quid agam, scio.
Nam noster nostræ qui est magister Curiæ,
Dividere argenti dixit nummos in viros:
Id si relinquo, ac non peto, omnes illico
Me suspicentur, credo, habere aurum domi.
Nam non est verisimile, hominem pauperem
Pauxillum parvi facere, quin nummum petat.
Nam nunc quom celo sedulo omnes, ne sciant,
Omnes videntur scire, et me benignius
Omnes salutant, quam salutabant prius.
Adeunt, consistunt, copulantur dexteras:
Rogitant me ut valeam, quid agam, quid rerum geram.
Nunc quo profectus sum ibo, postidea domum
Me rursum, quantum potero, tantum recipiam.

ACTUS II. SCENA I.

EUNOMIA. MEGADORUS.

Eu. VELIM te arbitrari me hæc verba, frater,
Meæ fidei, tuæque rei hoc causâ
Facere, ut æquom est germanam sororem.
Quanquam haud falsa sum, nos odiosas haberi.
Nam multum loquaces merito omnes habemur,
Nec mutam profecto repertam ullam esse
Hodie dicunt mulierem ullo in seculo.
Verum hoc, frater, unum tamen cogitato,
Tibi proxumam me, mihique item esse te.
Ut æquom est, quod in rem esse utrique arbitremur,
Et mihi te, et tibi me consulere et monere:
Neque occultum id haberi, neque per metum mussari,
Quin participem pariter ego te, et tu me ut facias.
Eo nunc ego secreto te huc foras seduxi,
Ut tuam rem ego tecum hîc loquerer familiarem.
Me. Da mihi, optuma fœmina, manum. *Eu.* Ubi ea est? quis ea
Est nam optuma? *Me.* Tu. *Eu.* Tune ais? *Me.* Si negas,
Nego. *Eu.* Decet te equidem vera proloqui.
Nam optuma nulla potest eligi: alia aliâ

Pejor, frater, est. *Me.* Idem ego arbitror, nec tibi
Adversari certum est de istac re unquam, soror.
Eu. Da mihi operam, amabo. *Me.* Tua est; utere
Atque impera, si quid vis. *Eu.* Id quod in rem tuam
Optumum esse arbitror, te id admonitum advento.
Me. Soror, more tuo facis. *Eu.* Facta volo. *Me.* Quid est id,
Soror? *Eu.* quod tibi sempiternum salutare
Sit procreandis liberis, ita dî faxint,
Volo te uxorem domum ducere. *Me.* Hei occidi!
Eu. Quid ita? *Me.* Quia mihi misero cerebrum excutiunt
Tua dicta, soror: lapides loqueris. *Eu.* Heia! hoc face,
Quod te jubet soror. *Me.* Si lubeat; faciam. *Eu.* In rem
Hoc tuam est. *Me.* Ut quidem emoriar, priusquam ducam.
Sed his legibus, si quam dare vis, ducam: quæ
Cras veniat, perendie foras feratur, soror.
His legibus quam dare vis, cedo, nuptias adorna.
Eu. Quam maxuma possum tibi, frater, dare dote:
Sed est grandior natu: media est mulieris ætas.
Eam si jubes, frater, tibi me poscere, poscam.

Me. Num non vis me interrogare te? *Eu.* Immo si quid vis, roga.
Me. Post mediam ætatem, qui mediam ducit uxorem domum;
Si eam senex anum prægnantem fortuitu fecerit,
Quid dubitas, quin sit paratum nomen puero Postumus?
Nunc ego istum, soror, laborem demam, et diminuam tibi.
Ego virtute Deûm et majorum nostrorum dives sum satis.
Istas magnas factiones, animos, dotes dapsiles,
Clamores, imperia, eburata vehicula, pallas, purpuram,
Nihil moror, quæ in servitutem sumptibus redigunt viros
Eu. Dic mihi, quæso, quis ea est, quam vis ducere uxorem? *Me.* Eloquar.
Novistin' hunc senem Euclionem ex proximo pauperculum?
Eu. Novi, hominem haud malum mecastor. *Me.* Ejus cupio filiam
Virginem mihi desponderi. Verba ne facias, soror.
Scio quid dictura es: hanc esse pauperem. Hæc pauper placet.
Eu. Dî bene vertant. *Me.* Idem ego spero. *Eu.* Quid! me nunc quid vis? *Me.* Vale

Eu. Et tu, frater. *Me.* Ego conveniam Euclionem, si domi
Est. Sed eccum. Nescio unde sese homo recipit domum.

SCENA II.

Euclio. Megadorus.

Eu. Præsagibat mihi animus, frustra me ire, quom exibam domo.
Itaque abibam invitus. Nam neque quisquam Curialium
Venit, neque magister, quem dividere argentum oportuit.
Nunc domum properare propero: nam egomet sum hîc: animus domi est.
Me. Salvus atque fortunatus, Euclio, semper sies.
Eu. Dî te ament, Megadore. *Me.* Quid tu? recten' atque ut vis vales?
Eu. Non temerarium est, ubi dives blande appellat pauperem.
Jam illic homo aurum me scit habere, eo me salulat blandius.
Me. Ain' tu te valere? *Eu.* Pol ego haud a pecuniâ perbene.

Me. Pol si est animus æquus tibi, satis habes, qui bene vitam colas.
Eu. Anus hercle huic indicium fecit de auro: perspicue palam est.
Cui ego jam linguam præcidam, atque oculos effodiam domi.
Me. Quid tu solus tecum loquere? *Eu.* Meam pauperiem conqueror.
Virginem habeo grandem, dote cassam, atque illocabilem,
Neque eam queo locare cuiquam. *Me.* Tace: bonum habe animum, Euclio:
Dabitur: adjuvabere a me: dic si quid opus est, impera.
Eu. Nunc petit, quom pollicetur: inhiat aurum ut devoret.
Alterâ manu fert lapidem, panem ostentat alterâ.
Nemini credo, qui large blandu'st dives pauperi.
Ubi manum injicit benigne, ibi onerat aliquam zamiam.
Ego istos novi polypos, qui sibi quicquid tetigerint, tenent.
Me. Da mihi operam parumper. Paucis, Euclio, est quod te volo
De communi re appellare, meâ et tuâ. *Eu.* Hei misero mihi!
Aurum mihi intus harpagatum est. Nunc hic eam rem volt, scio,

Mecum adire ad pactionem: verum intervisam domum.
Me. Quo abis? *Eu.* Jam ad te revortar: namque est quod visam domum.
Me. Credo edepol, ubi mentionem ego fecero de filiâ,
Mihi ut despondeat, sese a me derideri rebitur.
Neque illo quisquam est alter hodie ex paupertate parcior.
Eu. Dî me servant, salva res est: salvom est, si quid non perit.
Nimis male timui. Priusquam intro redii, exanimatus fui.
Redeo ad te, Megadore, si quid me vis. *Me.* Habeo gratiam.
Quæso quod te percontabor, ne id te pigeat proloqui.
Eu. Dum quidem ne quid perconteris, quod mihi non lubeat proloqui.
Me. Dic mihi, quali me arbitrare genere prognatum? *Eu.* Bono.
Me. Quid fide? *Eu.* Bonâ. *Me.* Quid factis? *Eu.* Neque malis, neque improbis.
Me. Ætatem meam scis? *Eu.* Scio esse grandem, itidem ut pecuniam.
Me. Certe edepol equidem te civem sine malâ omni malitiâ

Semper sum arbitratus, et nunc arbitror. *Eu.* Aurum huic olet.
Quid nunc me vis? *Me.* Quoniam tu me, et ego te qualis sis, scio:
Quæ res recte vortat, mihique, tibique, tuæque filiæ,
Filiam tuam mihi uxorem posco: promitte hoc fore.
Eu. Heia! Megadore, haud decorum facinus tuis factis facis,
Ut inopem atque innoxium abs te, atque abs tuis me irrideas.
Nam de te neque re, neque verbis merui, ut faceres quod facis.
Me. Neque edepol ego te derisum venio, neque derideo:
Neque dignum arbitror. *Eu.* Cur igitur poscis meam gnatam tibi?
Me. Ut propter me tibi sit melius, mihique propter te et tuos.
Eu. Venit hoc mihi, Megadore, in mentem, te esse hominem divitem,
Factiosum; me item hominem pauperum pauperrimum.
Nunc si filiam locâssim meam tibi, in mentem venit,
Te bovem esse, et me esse asellum: ubi tecum conjunctus siem,

Ubi onus nequeam ferre pariter, jaceam ego asinus in luto:
Tu me bos magis haud respicias, gnatus quasi nunquam siem.
Et te utar iniquiore, et meus me ordo irrideat.
Neutrubi habeam stabile stabulum, si quid divortii fuat.
Asini me mordicibus scindant, boves incursent cornibus.
Hoc magnum est periculum, me ab asinis ad boves transcendere.
Me. Quam ad probos propinquitate proxime te adjunxeris,
Tam optumum est. Tu conditionem hanc accipe: ausculta mihi,
Atque eam desponde mihi. *Eu.* At nihil est dotis quod dem. *Me.* Ne duas.
Dummodo morata recte veniat, dotata est satis.
Eu. Eo dico, ne me thesauros reperisse censeas.
Me. Novi, ne doceas. Desponde. *Eu.* Fiat. Sed, pro Juppiter!
Non ego disperii? *Me.* Quid tibi est? *Eu.* Quid crepuit quasi ferrum modo?
Me. Hîc apud me hortum confodere jussi. Sed ubi hic est homo?
Abiit, neque me certiorem fecit: fastidit mei.
Quia videt me suam amicitiam velle, more hominum facit.

Nam si opulentus it petitum pauperioris gratiam,
Pauper metuit congredi. Per metum male rem gerit.
Idem quando illæc occasio periit, post sero cupit.
Eu. Si hercle ego te non elinguandam dedero usque ab radicibus,
Impero, auctorque sum, ut tu me cuivis castrandum loces.
Me. Video hercle ego te me arbitrari, Euclio, hominem idoneum,
Quem senectâ ætate ludos facias, haud merito meo.
Eu. Neque edepol, Megadore, facio: neque si cupiam, copia est.
Me. Quid nunc? etiam mihi despondes filiam? *Eu.* Illis legibus,
Cum illâ dote, quam tibi dixi. *Me.* Sponden' ergo? *Eu.* Spondeo.
Me. Istuc dî bene vortant. *Eu.* Ita dî faxint. Illud facito ut memineris
Convenisse, ut ne quid dotis mea ad te afferret filia.
Me. Memini. *Eu.* At scio, quo vos soleatis pacto perplexarier.
Pactum non pactum est, non pactum pactum est, quod vobis lubet.
Me. Nulla controversia mihi tecum erit. Sed nuptias

Hodie quin faciamus num quæ causa est? *Eu.* Immo edepol optuma.
Me. Ibo igitur, parabo. Nunquid me vis? *Eu.* Istuc. *Me.* Fiet. Vale.
Heus, Strobile, sequere propere me ad macellum strenue.
Eu. Illic hinc abiit. Dî immortales, obsecro, aurum quid valet!
Credo ego illum jam inaudîsse, mihi esse thesaurum domi:
Id inhiat, ea affinitatem hanc obstinavit gratia.

SCENA III.

EUCLIO. STAPHYLA.

Eu. Ubi tu es, quæ deblaterâsti jam vicinis omnibus,
Meæ me filiæ daturum dotem? heus Staphyla, te voco:
Ecquid audis? vascula intus pure propera atque elue.
Filiam despondi ego; hodie nuptum huic Megadoro dabo.
St. Dî bene vortant. Verum ecastor non potest: subitum est nimis.

Eu. Tace, atque abi: curata fac sint quom a foro redeam domum.
Atque occlude ædes: jam ego hîc adero. *St.* Quid ego nunc agam?
Nunc nobis prope adest exitium, mihi atque herili filiæ.
Nam probrum atque partitudo prope adest, ut fiat palam.
Quod celatum est, atque occultatum usque adhuc, nunc non potest.
Ibo intro, ut herus quæ imperavit, facta, cum veniat, sient.
Nam, ecastor, malum mœrorem metuo, ne mistum bibam.

SCENA IV.

STROBILUS. ANTHRAX. CONGRIO.

St. POSTQUAM obsonavit herus, et conduxit coquos,
Tibicinasque hasce, apud forum, edixit mihi,
Ut dispartirem obsonium hîc bifariam.

* * * * * *
* * * * * *
* * * * * *

* * * * * *

Co. Atqui ego istuc, Anthrax, aliovorsum dixeram,
Non istuc quod tu insimulas. *St*. Sed herus nuptias
Meus hodie faciet. *Co*. Cujus ducit filiam?
St. Vicini hujus Euclionis e proxumo.
Ei adeo obsonii hinc dimidium jussit dari,
Cocum alterum, itidemque alteram tibicinam.
Co. Nempe huic dimidium dicis, dimidium domi?
St. Nempe sicut dicis. *Co*. Quid? hic non poterat de suo
Senex obsonari filiæ in nuptiis?
St. Vah! *Co*. Quid negotii est? *St*. Quid negotii sit rogas?
Pumex non æque est aridus, atque hic est senex.
Co. Ain' tandem ita esse ut dicis? *St*. Tute existuma.
Quin divûm atque hominum clamat continuo fidem,
Suam rem periisse, seque eradicarier,
De suo tigillo fumus si qua exit foras.
Quin cum it dormitum, follem sibi obstringit ob gulam.
Co. Cur? *St*. Ne quid animæ forte amittat dormiens.
Co. Etiamne obturat inferiorem gutturem,
Ne quid animæ forte amittat dormiens?
St. Hæc mihi te, ut tibi me æquom est credere.

Co. Immo equidem credo. *St.* At scin' etiam quomodo?
Aquam hercle plorat, quom lavat, profundere.
Co. Censen' talentum magnum exorari potesse
Ab istoc sene, ut det, quî fiamus liberi?
St. Famem hercle utendam, si roges, nunquam dabit.
Quin ipsi pridem tonsor ungues dempserat;
Collegit, omnia abstulit præsegmina.
Co. Edepol mortalem parce parcum prædicas.
Censen' vero adeo esse parcum et misere vivere?
St. Pulmentum pridem ei eripuit milüus:
Homo ad prætorem deplorabundus venit:
Infit ibi postulare, plorans, ejulans,
Ut sibi liceret milüum vadarier.
Sexcenta sunt quæ memorem, si sit otium.
Sed uter vostrorum est celerior? memora mihi.
Co. Ego, ut multo melior. *St.* Cocum ego, non furem rogo.
Co. Cocum ego dico. *St.* Quid tu ais? *An.* Sic sum, ut vides.
Co. Cocus ille nundinalis est, in nonum diem
Solet ire coctum. *An.* Tun' trium literarum homo
Me vituperas? fur, etiam trifurcifer.

SCENA V.

STROBILUS. ANTHRAX. CONGRIO.

Str. Tace nunc jam tu: atque agnum hinc uter est pinguior.
Co. Licet. *Str.* Tu Congrio eum sume, atque abi
Intro illuc, et vos illum sequimini:
Vos ceteri illuc ad nos. *An.* Hercle injuriâ
Dispertivisti: pinguiorem agnum isti habent.
Str. At nunc tibi dabitur pinguior tibicina.
I sane cum illo, Phrygia. Tu autem, Eleusium,
Huc intro abi ad nos. *Co.* O Strobile subdole,
Huccine detrusisti me ad senem parcissumum?
Ubi, si quid poscam, usque ad ravim poscam prius
Quam quicquam detur. *Str.* Stultum et sine gratiâ est
Ibi recte facere, quando quod facias perit.
Co. Quî vero? *Str.* Rogitas? jam principio in ædibus
Turba istic nulla tibi erit: si quod uti voles.
Domo abs te afferto, ne operam perdas poscere.
Hîc apud nos magna turba, ac magna familia est,
Supellex, aurum, vestes, vasa argentea:
Ibi si perierit quippiam, (quod te scio

Facile abstinere posse, si nihil obviam est,)
Dicant, coci abstulerunt; comprehendite,
Vincite, verberate, in puteum condite.
Horum tibi istîc nihil eveniet: quippe qui
Ubi quid surripias, nihil est. Sequere hac me.
Co. Sequor

SCENA VI.

STROBILUS. STAPHYLA. COCI.

Str. HEUS Staphyla prodi, atque ostium aperi. *St.* Qui vocat?
Str. Strobilus. *St.* Quid vis? *Str.* Hos ut accipias coquos,
Tibicinamque, obsoniumque in nuptias.
Megadorus jussit Euclioni hæc mittere.
St. Cererine, Strobile, has facturi nuptias?
Str. Quî? *St.* Quia temeti nihil allatum intellego.
Str. At jam afferetur, si a foro ipsus redierit.
St. Ligna hîc apud nos nulla sunt. *Co.* Sunt asseres?
St. Sunt pol. *Co.* Sunt igitur ligna; ne quæras foris.
St. Quid? impurate, quanquam Vulcano studes,
Cœnæne causâ, aut tuæ mercedis gratiâ,

Nos nostras ædes postulas comburere?
Co. Haud postulo. *Str.* Duc istos intro. *St.* Sequimini.

SCENA VII.

PYTHODICUS.

Curate; ego intervisam quid faciant coqui;
Quos pol ut ego hodie servem, cura maxuma est:
Nisi unum hoc faciam, ut in puteo cœnam coquant.
Inde coctam sursum subducemus corbulis.
Si autem deorsum comedent, si quid coxerint,
Superi incœnati sunt, et cœnati inferi.
Sed verba hîc facio, quasi negotii nihil siet,
Rapacidarum ubi tantum siet in ædibus.

SCENA VIII.

EUCLIO. CONGRIO.

Eu. Volui animum tandem confirmare hodie meum,
Ut bene haberem filiæ nuptiis.
Venio ad macellum, rogito pisces. Indicant

Caros; agninam caram, caram bubulam,
Vitulinam, cetum, porcinam; cara omnia:
Atque eo fuerunt cariora, æs non erat.
Abeo iratus illinc, quoniam nihil est quî emam.
Ita illis impuris omnibus adii manum.
Deinde egomet mecum cogitare inter vias
Occepi: festo die si quid prodegeris,
Profesto egere liceat, nisi peperceris.
Postquam hanc rationem cordi ventrique edidi,
Accessit animus ad meam sententiam,
Quam minimo sumptu filiam ut nuptum darem.
Nunc tusculum emi, et hasce coronas floreas:
Hæc imponentur in foco nostro Lari,
Ut fortunatas faciat gnatæ nuptias.
Sed quid ego apertas ædes nostras conspicor?
Et strepitus est intus. Numnam ego compilor miser?
Co. Aulam majorem si potes, viciniâ
Pete: hæc est parva, capere non quit. *Eu.* Hei mihi,
Perii hercle! aurum rapitur, aula quæritur.
Nimirum occidor, nisi ego intro huc propere propero currere.
Apollo, quæso, subveni mihi, atque adjuva:
Confige sagittis fures thesaurarios:
Cui in re tali jam subvenisti antidhac.
Sed cesso prius quam prorsus perii, currere?

SCENA IX.

ANTHRAX.

Dromo, desquama pisces: tu Machærio
Congrum, murænam exdorsua, quantum potes:
Atque omnia, dum absum hinc, exossata fac sient.
Ego hinc artoptam ex proxumo utendam peto
A Congrione. Tu istum gallum, si sapis,
Glabriorem reddes mihi, quam volsus ludiu'st.
Sed quid hoc clamoris oritur hinc ex proxumo?
Coqui hercle, credo, faciunt officium suum.
Fugiam intro, ne quid hic turbæ fiat itidem.

ACTUS III. SCENA I.

CONGRIO.

Optati cives, populares, incolæ, accolæ, advenæ omnes,
Date viam quâ fugere liceat, facite totæ plateæ pateant.
Neque ego unquam, nisi hodie, ad Bacchas veni in Bacchanal coquinatum,

Ita me miserum et meos discipulos fustibus male contuderunt.
Totus doleo, atque oppido perii, ita me iste habuit senex gymnasium.
Neque ligna ego usquam gentium præberi vidi pulchrius:
Itaque omnis exegit foras, me atque hos, onustos fustibus.
Attat, perii hercle ego miser! aperit Bacchanal. Adest:
Sequitur. Scio quam rem geram: hoc ipsus Magister me docuit.

SCENA II.

EUCLIO. CONGRIO.

Eu. REDI, quo fugis nunc? tene, tene. *Co.* Quid, stolide, clamas?
Eu. Quia ad Tresviros jam ego deferam tuum nomen. *Co.* Quamobrem?
Eu. Quia cultrum habes. *Co.* Cocum decet. *Eu.* Quid comminatus
Mihi? *Co.* Istuc malefactum arbitror, quia non latus fodi.
Eu. Homo nullus est te scelestior qui vivat hodie,

Neque cui ego de industriâ amplius male plus lubens faxim.
Co. Pol etsi taceas, palam id quidem est. Res ipsa testis est.
Ita fustibus sum mollior miser magis, quam ullus cinædus.
Sed quid tibi nos, mendice homo, tactio est? quæ res?
Eu. Etiam rogitas? an quia minus quam æquom erat feci?
Co. Sine. At hercle cum malo magno tuo, si hoc caput sentit.
Eu. Pol ego haud scio quid post fiat, tuum nunc caput sentit.
Sed in ædibus quid tibi meisnam erat negotii,
Me absente, nisi ego jusseram? volo scire. *Co.* Tace ergo.
Quia venimus coctum ad nuptias. *Eu.* Quid tu, malum, curas
Utrum crudum an coctum edim; nisi tu mihi es tutor?
Co. Volo scire, sinas an non sinas nos coquere hîc cœnam?
Eu. Volo scire item ego, meæ domi meane salva futura?
Co. Utinam mea mihi modo auferam, quæ attuli, salva!

Me haud pœnitet, tua ne expetam. *Eu.* Scio: ne doce, novi.
Co. Quid est, quâ prohibeas nunc gratiâ nos coquere hîc cœnam?
Quid fecimus? quid diximus tibi sequius, quam velles?
Eu. Etiam rogitas, sceleste homo, qui angulos omnis
Mearum ædium et conclavium mihi perviam facitis?
Id ubi tibi erat negotium, ad focum si adesses,
Non fissile haberes caput. Merito id tibi factum est.
Adeo ut tu meam sententiam jam jam noscere possis,
Si ad januam huc accesseris, nisi jussero, propius,
Ego te faciam miserrimus mortalis uti sis.
Scis jam meam sententiam? quo abis? redi rursum.
Co. Ita me bene amet Laverna, te jam, nisi reddi
Mihi vasa jubes, pipulo hîc differam ante ædîs.
Quid ego nunc agam? næ ego edepol veni huc auspicio malo.
Nummo sum conductus: plus jam medico mercede opus est.

SCENA III.

Euclio. Congrio.

Eu. Hoc quidem hercle, quoquo ibo, mecum erit, mecum feram,
Neque istuc in tantis periclis unquam committam ut siet.
Ite sane nunc jam intro omnes, et coqui, et tibicinæ.
Etiam introduce, si vis, vel gregem venalium.
Coquite, facite, festinate nunc jam quantum lubet.
Co. Temperi: postquam implevisti fusti fissorum caput.
Eu. Intro abi; opèra huc conducta est vestra, non oratio.
Co. Heu senex, pro vapulando, hercle, ego abs te mercedem petam.
Coctum ego, non vapulatum dudum conductus fui.
Eu. Lege agito mecum, molestus ne sis: i, et cœnam coque,
Aut abi in malum cruciatum ab ædibus. *Co.* Abi tu modo.

SCENA IV.

Euclio.

Illic hinc abiit. Dî immortales, facinus audax incipit,
Qui cum opulento pauper homine cœpit rem habere aut negotium,
Veluti Megadorus tentat me omnibus miserum modis:
Qui simulavit, mei honoris mittere huc causâ coquos,
Is eâ causâ misit, hoc qui surriperent misero mihi.
Condigne etiam meus me intus gallus gallinaceus,
Qui erat anui peculiaris, perdidit pænissume.
Ubi erat hæc defossa, occœpit ibi scalpurirė ungulis
Circumcirca. Quid opus est verbis? ita mihi pectus peracuit:
Capio fustem, obtrunco gallum, furem manifestarium.
Credo ego edepol illi mercedem gallo pollicitos coquos,
Si id palam fecisset. Exemi e manu manubrium.

Quid opus est verbis? facta est pugna in gallo gallinaceo.
Sed Megadorus meus affinis eccum incedit a foro.
Jam hunc non ausim præterire, quin consistam et colloquar.

SCENA V.

Megadorus. Euclio.

Me. Narravi amicis multis consilium meum
De conditione hac. Euclionis filiam
Laudant: sapienter factum et consilio bono.
Nam, meo quidem animo, si idem faciant ceteri,
Opulentiores pauperiorum filias
Ut indotatas ducant uxores domum:
Et multo fiat civitas concordior,
Et invidiâ nos minore utamur, quam utimur:
Et illæ malam rem metuant, quam metuunt, magis:
Et nos minore sumptu simus, quam sumus.
In maxumam illuc populi partem est optumum.
In pauciores avidos altercatio est:
Quorum animis avidis, atque insatietatibus,
Neque lex, neque tutor capere est qui possit modum.

Namque hoc qui dicat: Quo illæ nubent divites
Dotatæ, si istud jus pauperibus ponitur?
Quo lubeat nubant, dum dos ne fiat comes.
Hoc si ita fiat, mores meliores sibi
Parent, pro dote quos ferant, quam nunc ferunt.
Ego faxim muli, pretio qui superant equos,
Sient viliores Gallicis cantheriis.
Eu. Ita me dî amabunt, ut ego hunc ausculto lubens.
Nimis lepide fecit verba ad parcimoniam.
Me. Nulla igitur dicat: Equidem dotem ad te attuli
Majorem multo, quam tibi erat pecunia.
Enim mihi quidem æquom est purpuram atque aurum dari,
Ancillas, mulos, muliones, pedissequos:
Salutigerulos pueros, vehicula quî vehar.
Eu. Ut matronarum hic facta pernovit probe!
Moribus præfectum mulierum hunc factum velim.
Me. Nunc quoquo venias, plus plaustrorum in ædibus
Videas, quam ruri, quando ad villam veneris.
Sed hoc etiam pulchrum est, præ quam ubi sumptus petunt.
Stat fullo, phrygio, aurifex, lanarius:
Caupones, patagiarii, indusiarii,
Flammearii, violarii, carinarii,
Aut manulearii, aut murobathrarii,

Propolæ, linteones, calceolarii,
Sedentarii sutores, diabathrarii,
Solearii astant, astant molochinarii,
Petunt fullones, sarcinatores petunt.
Strophiarii astant, astant semizonarii.
Jam hosce absolutos censeas: cedunt, petunt.
Trecenti cum stant phylacistæ in atriis,
Textores, limbolarii, arcularii ducuntur: datur
Æs. Jam hosce absolutos censeas,.
Cum incedunt infectores crocotarii;
Aut aliqua mala crux semper est, quæ aliquid petat.
Eu. Compellarem ego illum, ni metuam ne desinat
Memorare mores mulierum: nunc sic sinam.
Me. Ubi nugigerulis res soluta est omnibus,
Ibi ad postremum cedit miles, æs petit.
Itur, putatur ratio cum argentario,
Impransus miles astat, æs censet dari.
Ubi disputata est ratio cum argentario,
Etiam plus ipsus ultro debet argentario.
Spes prorogatur militi in alium diem.
Hæc sunt atque aliæ multæ in magnis dotibus
Incommoditates, sumptusque intolerabiles.
Nam quæ indotata est, ea in potestate est viri;
Dotatæ mactant et malo et damno viros.
Sed eccum affinem ante ædes. Quid ais, Euclio?

SCENA VI.

EUCLIO. MEGADORUS.

Eu. Nimium lubentur edi sermonem tuum.
Me. Ain'? audivisti? *Eu.* Usque a principio omnia. *Me.* Tamen,
E meo quidem animo, aliquanto facias rectius,
Si nitidior sis filiæ nuptiis.
Eu. Pro re nitorem, et gloriam pro copiâ.
Qui habent, meminerint sese unde oriundi sient.
Neque pol, Megadore, mihi, neque cuiquam pauperi,
Opinione melius res structa est domi.
Me. Immo est, et dii faciant uti siet,
Plus plusque istuc sospitent quod nunc habes.
Eu. Illud mihi verbum non placet, "Quod nunc habes."
Tam hoc scit me habere, quam egomet. Anus fecit palam.
Me. Quid tu te solus e senatu sevocas?
Eu. Pol ego te ut accusem merito meditabar. *Me.* Quid est?
Eu. Quid sit, me rogitas? qui mihi omnîs angulos
Furum implevisti in ædibus misero mihi:
Qui intromisisti in ædibus quingentos coquos,

Cum senis manibus, genere Geryonaceo:
Quos si Argus servet, qui oculeus totus fuit,
Quem quondam Ioni Juno custodem addidit,
Is nunquam servet. Præterea tibicinam,
Quæ mihi interbibere sola, si vino scatet,
Corinthiensem fontem Pirenem potest.
Tum obsonium autem! *Me.* Pol vel legioni sat est.
Etiam agnum misi. *Eu.* Quo quidem agno, sat scio,
Magis curiosam nusquam esse ullam belluam.
Me. Volo ego ex te scire qui sit agnus curio.
Eu. Qui ossa atque pellis totus est, ita cura macet.
Quin exta inspicere in Sole etiam vivo licet,
Ita is pellucet quasi laterna Punica.
Me. Cædundum illum ego conduxi. *Eu.* Tum tu idem optumum est
Loces efferendum: nam jam, credo, mortuus est.
Me. Potare ego hodie, Euclio, tecum volo.
Eu. Non potem ego quidem hercle. *Me.* At ego jussero
Cadum unum vini veteris a me afferrier.
Eu. Nolo hercle: nam mihi bibere decretum est aquam.
Me. Ego te hodie reddam madidum, sed vino, probe,

Te, cui decretum est bibere aquam. *Eu.* Scio quam rem agat.
Ut me deponat vino, eam affectat viam:
Post hoc, quod habeo, ut commutet coloniam.
Ego id cavebo, nam alicubi abstrudam forîs.
Ego faxo, et operam et vinum perdiderit simul.
Me. Ego, nisi quid me vis, eo lavatum, ut sacruficem.
Eu. Edepol næ tu, Aula, multos inimicos habes,
Atque istuc aurum, quod tibi concreditum est.
Nunc hoc mihi factum est optumum, ut te auferam
Aulam in Fidei fanum: ibi abstrudam probe.
Fides, novisti me et ego te: cave sis tibi,
Ne tu in me mutassis nomen, si hoc concreduo.
Ibo ad te, fretus tuâ, Fides, fiduciâ.

ACTUS IV. SCENA I.

STROBILUS.

Hoc est servi facinus frugi, facere quod ego persequor:
Nec moræ molestiæque imperium herile habeat sibi.
Nam qui hero ex sententiâ servire servus postulat,
In herum matura, in se sera condecet capessere.

Sin dormitet, ita dormitet, servom sese ut cogitet.
Nam qui amanti hero servitutem servit, quasi ego servio,
Si herum videt superare amorem, hoc servi esse officium reor,
Retinere ad salutem: non eum, quo incumbat, eo impellere.
Quasi pueri, qui nare discunt, scirpea induitur ratis,
Quî laborent minus: facilius ut nent: et moveant manus:
Eodem modo servom ratem esse amanti hero æquom censeo,
Ut toleret, ne pessum abeat, tanquam * *
Herile imperium ediscat, ut quod frons velit, oculi sciant;
Quod jubeat, citis quadrigis citius properet persequi.
Qui ea curabit, abstinebit censione bubulâ.
Nec suâ operâ rediget unquam in splendorem compedes.
Nunc herus meus amat filiam hujus Euclionis pauperis:
Eam hero nunc renunciatum est nuptum huic Megadoro dari.
Is speculatum huc misit me, ut, quæ fierent, fieret particeps.

Nunc sine omni suspicione in arâ hîc assidam sacrâ.
Hinc ego et huc et illuc potero, quid agant, arbitrarier.

SCENA II.

EUCLIO. STROBILUS.

Eu. Tu modo cave cuiquam indicassis, aurum meum esse istic, Fides.
Non metuo ne quisquam inveniat: ita probe in latebris situm est.
Edepol næ illic pulchram prædam agat, si quis illam invenerit
Aulam onustam auri. Verum id te quæso ut prohibessis, Fides.
Nunc lavabo, ut rem divinam faciam, ne affinem morer,
Quin ubi arcessat me, meam extemplo filiam ducat domum.
Vide, Fides, etiam atque etiam nunc, salvam ut aulam abs te auferam.
Tuæ fidei concredidi aurum: in tuo luco et fano modo est situm.
St. Dî immortales! quod ego hunc hominem facinus audio loqui?

Se aulam onustam auri abstrusisse hîc intus in fano. Fides,
Cave tu illi fidelis, quæso, potius fueris, quam mihi.
Atque hic pater est, ut ego opinor, hujus, herus quam amat.
Ibo hinc intro: perscrutabor fanum, si inveniam uspiam
Aurum, dum hic est occupatus. Sed si repperero, o Fides,
Mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam.
Id adeo tibi faciam: verum ego mihi bibam, ubi id fecero.

SCENA III.

EUCLIO.

NON temere est, quod corvos cantat mihi nunc ab lævâ manu.
Semel radebat pedibus terram, et voce crocibat suâ:
Continuo meum cor cœpit artem facere ludicram,
Atque in pectus emicare. Sed ego cesso currere.

SCENA IV.

EUCLIO. STROBILUS.

Eu. FORAS, lumbrice, qui sub terrâ erepsisti modo,
Qui modo nusquam comparebas: nunc, quom compares, peris.
Ego edepol te, præstigiator, miseris jam accipiam modis.
St. Quæ te mala crux agitat? quid tibi mecum est commercii, senex?
Quid me afflictas? quid me raptas? quâ me causâ verberas?
Eu. Verberabilissime, etiam rogitas? non fur, sed trifur.
St. Quid tibi surripui? *Eu.* Redde huc sis. *St.* Quid tibi vis reddam? *Eu.* Rogitas?
St. Nihil equidem tibi abstuli. *Eu.* At illud, quod tibi abstuleras, cedo.
Ecquid agis? *St.* Quid agam? *Eu.* Auferre non potes. *St.* Quid vis tibi?
Eu. Pone. *St.* Equidem pol, te datare, credo consuetum, senex.
Eu. Pone hoc sis: aufer cavillam: non ego nunc nugas ago.

St. Quid ego ponam? quin tu eloquere quicquid est, suo nomine.
Non, hercle, equidem quicquam sumsi, nec tetigi. *Eu.* Ostende huc manus.
St. Hem tibi! *Eu.* Ostende. *St.* Eccas. *Eu.* Video. Age ostende etiam tertiam.
St. Larvæ hunc atque intemperiæ insaniæque agitant senem.
Facisne injuriam mihi, an non? *Eu.* Fateor, quia non pendes, maxumam.
Atque id quoque jam fiet, nisi fatêre. *St.* Quid fatear tibi?
Eu. Quid abstulisti hinc? *St.* Dî me perdant, si ego tui quicquam abstuli.
Eu. Nive adeo abstulisse vellem. Agedum, excutedum pallium.
St. Tuo arbitratu. *Eu.* Ne inter tunicas habeas. *St.* Tenta qua lubet.
Eu. Vah, scelestus, quam benigne! ut ne abstulisse intellegam.
Novi sycophantias. Age! rursum, ostende huc manum
Dexteram. *St.* Hem! *Eu.* Nunc lævam ostende. *St.* Quin equidem ambas profero.
Eu. Jam scrutari mitto. Redde huc. *St.* Quid reddam? *Eu.* Ah nugas agis,
Certe habes. *St.* Habeo ego? quid habeo? *Eu.* Non dico: audire expetis.

Id meum quicquid habes, redde. *St.* Insanis: perscrutatus es
Tuo arbitratu, neque tui me quicquam invenisti penes.
Eu. Mane, mane: quis illic est, qui hîc intus alter erat tecum simul?
Perii hercle! ille nunc intus turbat: hunc si amitto, hic abierit.
Postremo jam hunc perscrutavi. Hic nihil habet. Abi quo lubet.
Juppiter te Dîque perdant. *St.* Haud male agit gratias.
Eu. Ibo hinc intro, atque illi socienno tuo jam interstringam gulam.
Fugin' hinc ab oculis? abin' hinc, an non? *St.* Abeo. *Eu.* Cave sis te videam.

SCENA V.

STROBILUS.

EMORTUUM ego me mavelim leto malo,
Quam non ego illi dem hodie insidias seni.
Nam hic jam non audebit aurum abstrudere.
Credo referet jam secum, et mutabit locum.
Atat foris crepuit! senex eccum aurum effert foras.
Tantisper hîc ego ad januam concessero.

SCENA VI.

Euclio. Strobilus.

Eu. Fidei censebam maxumam multo fidem
Esse. Ea sublevit os mihi pænissume.
Ni subvenisset corvus, periissem miser.
Nimis hercle ego illum corvum ad me veniat, velim,
Qui indicium fecit, ut ego illi aliquid boni
Dicam. Nam quod edit, tam duim, quam perduim.
Nunc, hoc ubi abstrudam, cogito solum locum.
Silvani lucus extra murum est avius,
Crebro salicto oppletus, ibi sumam locum.
Certum est, Silvano potius credam, quam Fidei.
St. Euge! euge! dii me salvom et servatum volunt.
Jam ego illuc præcurram, atque inscendam aliquam in arborem:
Indeque observabo, aurum ubi abstrudat senex.
Quanquam hîc manere herus me sese jusserat,
Certum est, malam rem potius quæram cum lucro.

SCENA VII.

LYCONIDES. EUNOMIA. PHÆDRIA.

Ly. DIXI tibi, mater: juxta rem mecum tenes,
Super Euclionis filia. Nunc, te obsecro,
Fac mentionem cum avonculo, mater mea:
Resecroque, mater, quod dudum obsecraveram.
Eu. Scis tute, facta velle me, quæ tu velis.
Et istuc confido a fratre me impetrassere.
Et causa justa est, siquidem ita est ut prædicas,
Te eam compressisse vinolentum, virginem.
Ly. Egone ut te advorsum mentiar, mater mea?
Ph. Perii, mea nutrix! obsecro te!
Juno lucina, tuam fidem! *Ly.* Hem, mater mea,
Tibi rem potiorem video: clamat, parturit.
Eu. I hac intro mecum, gnate mi, ad fratrem meum,
Ut istuc quod tu me oras, efficiam tibi,
Ut istuc quod me oras, impetratum ab eo auferam.
Ly. I, jam sequor te, mater. Sed servom meum
Strobilum miror ubi sit, quem ego me jusseram
Hic opperiri. Nunc ego mecum cogito,
Si mihi dat operam, me illi irasci injurium est.
Ibo intro, ubi de capite meo sunt comitia.

SCENA VIII.

STROBILUS.

Pici divitiis, qui aureos montes colunt,
Ego solus supero. Nam istos reges ceteros
Memorare nolo, hominum mendicabula.
Ego sum ille rex Philippus. O lepidum diem!
Nam ut dudum hinc abii, multo illuc adveni prior,
Multoque prius me collocavi in arborem:
Indeque exspectabam ubi aurum abstrudebat senex.
Ubi ille abiit, ego me deorsum duco de arbore;
Effodio aulam auri plenam. Inde ex eo loco
Video recipere se senem: ille me non videt;
Nam ego modo declinavi paulum me extra viam.
Attat! eccum ipsum. Ibo, ut hoc condam domum.

SCENA IX.

EUCLIO. LYCONIDES.

Eu. Perii! interii! occidi! quo curram? quo non curram?
Tene, tene! quem? quis? nescio, nihil video, cæcus eo; atque

Equidem quo eam, aut ubi sim, aut qui sim, nequeo cum animo
Certum investigare. Obsecro vos ego, mihi auxilio,
Oro, obtestor, sitis, et hominem demonstretis, qui eam abstulerit,
Qui vestitu et cretâ occultant sese, atque sedent quasi sint frugi.
Quid ais tu? tibi credere certum est: nam esse bonum, e vultu cognosco.
Quid est? quid ridetis? novi omnes, scio fures esse hîc complures.
Hem, nemo habet horum! occidisti. Dic igitur, quis habet? nescis!
Heu me miserum, miserum! perii male perditus! pessume ornatus eo,
Tantum gemiti et malæ mœstitiæ hic dies mihi obtulit,
Famem et pauperiem: perditissumus ego sum omnium in terrâ.
Nam quid mihi opus est vitâ, qui tantum auri perdidi,
Quod custodivi sedulo? Egomet me defraudavi,
Animumque meum, geniumque meum. Nunc eo alii lætificantur,
Meo malo et damno: pati nequeo.
Ly. Quinam homo hic ante ædîs nostras ejulans conqueritur mœrens?

Atque hic quidem Euclio est. Est, opinor, oppido ego interii! palam est res.
Scit peperisse jam, ut ego opinor, filiam suam. Nunc mihi incertum est,
Quid agam. Abeam an maneam? an adeam? an fugiam? quid agam edepol nescio.

SCENA X.

EUCLIO. LYCONIDES.

Eu. Quis homo hîc loquitur? *Ly.* Ego sum. *Eu.* Immo ego sum miser, et misere perditus,
Cui tanta mala, mœstitudoque obtigit. *Ly.* Animo bono es.
Eu. Quo obsecro pacto esse possum? *Ly.* Quia istuc facinus quod tuum
Sollicitat animum, id ego feci, et fateor. *Eu.* Quid ego ex te audio?
Ly. Id quod verum est. *Eu.* Quid ego emerui, adolescens, mali,
Quamobrem ita faceres, meque meosque perditum ires liberos?
Ly. Deus impulsor mihi fuit, is me ad illam illexit. *Eu.* Quo modo?

Ly. Fateor peccavisse, et me culpam commeritum scio.
Id adeo te oratum advenio, ut animo æquo ignoscas mihi.
Eu. Cur id ausus facere, ut id quod non tuum esset tangeres?
Ly. Quid vis fieri? factum est illud. Fieri infectum non potest.
Deos credo voluisse: nam nî vellent, non fieret, scio.
Eu. At ego deos credo voluisse, ut apud te me in nervo enicem.
Ly. Ne istuc dixis. *Eu.* Quid tibi ergo meam me invito tactio est?
Ly. Quia vini vitio atque amoris feci. *Eu.* Homo audacissume,
Cum istacin' te oratione huc ad me adire ausum, impudens?
Nam si istuc jus est, ut tu istuc excusare possies,
Luce claro deripiamus aurum matronis palam;
Post id, si prehensi sumus, excusemus, ebrios
Nos fecisse amoris causâ. Nimis vile 'st vinum atque amor,
Si ebrio atque amanti impune facere, quod lubeat, licet.
Ly. Quin tibi ultro supplicatum venio ob stultitiam meam.

Eu. Non mihi homines placent, qui, quando male fecerunt, purgitant.
Tu illam scibas non tuam esse: non attactam oportuit.
Ly. Ergo quia sum tangere ausus, haud causificor quin eam
Ego habeam potissumum. *Eu.* Tun' habeas me invito meam?
Ly. Haud te invito postulo: sed meam esse oportere arbitror.
Quin tu eam invenies, inquam, meam illam esse oportere, Euclio.
Eu. Nisi refers. *Ly.* Quid tibi ego referam? *Eu.* Quod surripuisti meum.
Jam quidem hercle te ad prætorem rapiam, et tibi scribam dicam.
Ly. Surripio ego tuum? unde? aut quid id est? *Eu.* Ita te amabit Juppiter,
Ut tu nescis? *Ly.* Nisi quidem tu mihi, quid quæras, dixeris.
Eu. Aulam auri, inquam, te reposco, quam tu confessus mihi
Te abstulisse. *Ly.* Neque edepol ego dixi, neque feci. *Eu.* Negas?
Ly. Pernego immo: nam neque ego aurum, neque istæc aula quæ siet,
Scio, nec novi. *Eu.* Illam, ex Silvani luco quam abstuleras, cedo.

I, refer: dimidiam tecum potius partem dividam.
Tametsi fur mihi es, molestus non ero. I vero, refer.
Ly. Sanus tu non es, qui furem me voces. Ego te, Euclio,
De aliâ re rescivisse censui, quod ad me attinet.
Magna est res, quam ego tecum otiose, si otium est, cupio loqui.
Eu. Dic bonâ fide: tu id aurum non surripuisti? *Ly*. Bonâ.
Eu. Neque scis quis abstulerit? *Ly*. Istuc quoque bona. *Eu*. Atque id si scies,
Qui abstulerit, mihi indicabis? *Ly*. Faciam. *Eu*. Neque partem tibi
Ab eo, quiqui est, inde posces: neque furem excipies? *Ly*. Ita.
Eu. Quid si fallis? *Ly*. Tum me faciat quod volt magnus Juppiter.
Eu. Sat habeo. Age nunc loquere quid vis. *Ly*. Si me novisti minus,
Genere quî sim gnatus: hic mihi est Megadorus avonculus:
Meus fuit pater Antimachus: ego vocor Lyconides:
Mater est Eunomia. *Eu*. Novi genus. Nunc quid vis? id volo

Noscere. *Ly.* Filiam ex te tu habes. *Eu.* Immo eccillam domi.
Ly. Eam tu despondisti, opinor, meo avunculo. *Eu.* Omnem rem tenes.
Ly. Is me nunc renunciare repudium jussit tibi.
Eu. Repudium, rebus paratis, atque exornatis nuptiis?
Ut illum dî immortales omnes deæque, quantum est, perduint,
Quem propter hodie auri tantum perdidi, infelix, miser.
Ly. Bono animo es, et benedice. Nunc quæ res tibi et gnatæ tuæ
Bene feliciterque vortat. Ita dî faxint, inquito
Eu. Ita dî faciant. *Ly.* Et mihi ita dî faciant. Audi nunc jam.
Qui homo culpam admisit in se, nullus est tam parvi pretî,
Quin pudeat, quin purget se. Nunc te obtestor, Euclio,
Si quid ego erga te imprudens peccavi, aut gnatam tuam,
Ut mihi ignoscas, eamque uxorem mihi des, ut leges jubent:
Ego me injuriam fecisse filiæ fateor tuæ,
Cereris vigiliis, per vinum, atque impulsu adolescentiæ.

Eu. Hei mihi! quod facinus ex te ego audio? *Ly.* Cur ejulas?
Quem ego avom feci jam ut esses filiæ nuptiis:
Nam tua gnata peperit, decumo mense post: numerum cape:
Eâ re repudium remisit avunculus causâ meâ.
I intro, exquire, sitne ita, ut ego prædico. *Eu.* Perii oppido!
Ita mihi ad malum malæ res plurimæ se agglutinant.
Ibo intro, ut quid hujus veri sit, sciam. *Ly.* Jam te sequor.
Hæc propemodum jam esse in vado salutis res videtur.
Nunc servom esse ubi dicam meum Strobilum, non reperio.
Nisi etiam hic opperiar tamen paulisper; postea intro
Hunc subsequar. Nunc interim spacium ei dabo exquirendi
Meum factum ex gnatæ pedisequâ nutrice anu. Ea rem novit.

ACTUS V.

Strobilus. Lyconides.

St. Dî immortales, quibus et quantis me donatis gaudiis,
Quadrilibrem aulam auro onustam habeo: quis me est divitior?
Quis me Athenis nunc magis quisquam est homo, cui dî sint propitii?
Ly. Certo enim ego vocem hic loquentis modo me audire visus sum. *St.* Hem!
Herumne ego aspicio meum? *Ly.* Video ego hunc Strobilum, servum meum?
St. Ipsus est. *Ly.* Haud alius est. *St.* Congrediar. *Ly.* Contollam gradum.
Credo ego illum, ut jussi, eampse anum adîsse, hujus nutricem virginis.
St. Quin ego illi me invenisse dico hanc prædam, atque eloquor?
Igitur orabo ut manu me mittat. Ibo atque eloquar.
Repperi. *Ly.* Quid repperisti? *St.* Non, quod pueri clamitant,
In fabâ se repperisse. *Ly.* Jamne autem, ut soles, deludis?

St. Here, mane, eloquar. Jam ausculta. *Ly.* Age ergo loquere. *St.* Repperi hodie,
Here, divitias nimias. *Ly.* Ubi nam? *St.* Quadrilibrem, inquam, aulam auri plenam.
Ly. Quod ego facinus audio ex te? *St.* Euclioni huic seni surripui.
Ly. Ubi id est aurum? *St.* In arcâ apud me. Nunc volo me emitti manu.
Ly. Egone te emittam manu, scelerum cumulatissime? *St.* Abi here, scio
Quam rem geras. Lepide, hercle, animum tuum tentavi. Jam
Ut eriperes, apparabas. Quid faceres, si repperissem?
Ly. Non potes probâsse nugas. I, redde aurum. *St.* Reddam ego aurum?
Ly. Redde inquam: ut huic reddatur. *St.* Ah, unde? *Ly.* Quod modo fassus es esse
In arcâ. *St.* Soleo, hercle, ego garrire nugas: ita loquor. *Ly.* At scin'
Quomodo? *St.* Vel hercle enica, nunquam hinc feres a me.

SUPPOSITA.

Ly. *Quid hic quondam pervicus addit?*
Non feramn' unquam? St. *Quod non habeo.* Ly. *Efferaris cave,*
Nisi actutum seni id auri redditio est. St. *Sive perpensus ferar*
Libitinarius, sive pollinctorius efferar, nunquam dabo nisi fodiam
Noviter arrogiam. Ly. *Væh capiti tuo!* St. *Immo senis et capiti*
Et pectori, qui auri tantum perdidit. Ly. *Quis repperit?*
St. *Quem repperisse vis.* Ly. *Qui in arcâ illud subreptum habere*
Autumat. St. *Quam pulcre tibi, here, conniverent oculi, si id*
Factum fateor! Ludo: quod lusi tecum, non par est identidem
Serio vortier. Ly. *At nunc jam ne me irritassis, i, et aurum*
Redde: susque deque haud agites. St. *Here, id si repperibitur,*
Certum est geminam te lanceam confitentem icere. Ly. *I, et redde*

St. *Vis crassum?* Ly. *I, et redde.* St. *Atat incassum quæritas.*
Ly. *I, et redde. Ego ad senem propero, ut quid comitiis*
Proxumis videam. Senex aulam auri perdidit, Megadorus
Repudium renunciat. Filiam peperisse vitio resciit. St. *Hero*
Meo, quantum ego video, nemo est benignior. Alii non quod
Inventum est non occulunt, modo negant: occulunt vaniloqui.
Sed aliud post aliud si qua sit opportunitas, harpagatum
Volunt, si Eleusinie sit, facilem deam creduant; si Cotytto:
Non videre quem batuat. Ita neque amicis, neque cognatis,
Neque dîs parcunt, dum bene parcant sibi. Istic quidem,
Ne miserum faciat senem, aut illius familiam opulentam,
Auri aulam, grandem, onustam, plenam, referri jubet,
Ut se faciat olim miserum, atque suam familiam. Ast ego partem
Impartiri malim, unde redimar. Quod vortet bene, picus

A sinistris cantitat, qui auri custos hercle olim traditur.
Ibo, et aulam referam: quod illæc mihi bene avis occinat.

SUPPLEMENTUM

AULULARIÆ.

ANT. CODRO URCEO.

Italo Scholastico et Professore Bononiensi auctore, qui vixit sub Impp. Sigismundo et Friderico III. Aug.

——quod non habeo. *Ly.* Feram.

Velis nolis; cum te quadrupedem strinxero:
Et herniosos testes ad trabem tibi
Divellam appenso. Sed cur in fauces moror
Hujus scelesti ruere? et animam protinus
Cur non compello facere iter præposterum?
Das, an non? St. *Dabo.* Ly. *Des ut nunc, non olim volo.*
St. *Do jam: sed me animam recipere sinas te rogo.*

Ah ah! quid, ut dem, poscis, here? Ly. *Nescis, scelus?*
Et aulam auri plenam quadrilibrem mihi
Audes negare, quam dixti modo
Te arripuisse? heja, jam ubi nunc lorarii?
St. *Here, audi pauca.* Ly. *Non audio. Lorarii,*
Heus, heus. Lor. *Quid est?* Ly. *Parari catenas volo.*
St. *Audi quæso, post me ligare jusseris*
Quantum libet. Ly. *Audio: sed rem expedias ocius.*
St. *Si me torqueri jusseris ad necem, vide*
Quid consequare. Primum servi exitium habes:
Deinde, quod concupisces, ferre non potes.
At si me dulcis libertatis præmio
Dudum captâsses, jamdudum votis fores
Tuis potitus. Omnes Natura parit liberos,
Et omnes libertati naturâ student.
Omni malo, omni exitio pejor servitus:
Et quem Juppiter odit, servom hunc primum facit
Ly. *Non stulte loqueris.* St. *Audi reliqua nunc jam:*
Tenaces nimium dominos nostra ætas tulit
Quos Harpagones, Harpyias et Tantalos
Vocare soleo, in opibus magnis pauperes,
Et sitibundos in medio Oceani gurgite:
Nullæ illis satis divitiæ sunt, non Midæ,
Non Crœsi: non omnis Persarum copia

Explere illorum Tartaream ingluviem potest.
Inique domini servis utuntur suis,
Et servi inique dominis nunc parent suis:
Sic fit neutrobi, quod fieri justum foret.
Penum, popinas, cellas promptuarias
Occludunt mille clavibus parci senes.
Quæ vix legitimis concedi natis volunt,
Servi furaces, versipelles, callidi,
Occlusa mille clavibus sibi reserant:
Furtimque raptant, consumunt, liguriunt:
Centena nunquam furta dicturi cruce:
Sic servitutem ulciscuntur servi mali
Risu jocisque. Sic ergo concludo, quod
Servos fideles liberalitas facit.
Ly. *Recte quidem tu, sed non paucis, ut mihi*
Pollicitus. Verum si te facio liberum,
Reddes, quod cupio? St. *Reddam: sed testes volo*
Adsint: ignosces, here; parum credo tibi.
Ly. *Ut lubet; adsint vel centum; jam nil moror.*
St. *Megadore, et tu Eunomia, adeste precor, si libet.*
Exite: perfectâ re mox redibitis.
Me. *Qui nos vocat? hem Lyconide.* Eu. *Hem Strobile, quid est?*
Loquimini. Ly. *Breve est.* Me. *Quid est?* St. *Vos testes voco.*
Si quadrilibrem aulam auri plenam huc adfero,

Et trado Lyconidæ, Lyconides me manu
Mittit; jubetque juris esse me mei.
Itane spondes? Ly. *Spondeo.* St. *Jamne audîstis hoc*
Quod dixit? Me. *Audivimus.* St. *Jura enim per Jovem.*
Ly. *Hem quo redactus sum alieno malo!*
Nimis procax es. Quod jubet, faciam tamen.
St. *Heus tu, nostra ætas non multum fidei gerit:*
Tabulæ notantur: adsunt testes duodecim:
Tempus locumque scribit actuarius;
Tamen invenitur rhetor, qui factum neget.
Ly. *Sed me cito expedi sis.* St. *Hem silicem tibi.*
Ly. *Si ego te sciens fallam, ita me ejiciat Diespiter*
Bonis, salvâ urbe et arce, ut ego hunc lapidem. Satin'
Jam feci tibi? St. *Satis. Ut ego aurum apportem, eo.*
Ly. *I Pegaseo gradu, et vorans viam redi.*

LYCONIDES. STROBILUS. MEGADORUS. EUNOMIA. EUCLIO.

Ly. *GRAVE est homini pudenti morologus nimis*
Servus, qui sapere plus volt hero suo.
Abeat hic Strobilus in malam liber crucem,

Modo mihi apportet aulam auro puro gravem:
Ut Euclionem socerum ex luctu retraham
Ad hilaritatem, et mihi conciliem filiam,
Ex compressu meo novam puerperam.
Sed ecce redit onustus Strobilus. Ut reor,
Aulam apportat. Et certe est aula, quam gerit.
St. *Lyconide, apporto inventum promissum tibi,*
Aulam auri quadrilibrem. Num serus fui?
Ly. *Nempe. O dii immortales, quid video, aut quid habeo?*
Plus sexcentos Philippeos ter et quater.
Sed evocemus Euclionem protinus.
Ly. *O Euclio, Euclio.* Me. *Euclio, Euclio.* Eu. *Quid est?*
Ly. *Descende ad nos: nam dii te servatum volunt.*
Habemus aulam. Eu. *Habetisne, an me deluditis?*
Ly. *Habemus, inquam. Modo, si potes, huc advola.*
Eu. *O magne Juppiter! o Lar familiaris, et*
Regina Juno, et noster thesaurarie
Alcide, tandem miserari miserum senem!
Oh, oh, quam lætis, aula, tibi amicus senex
Complector ulnis, et te dulci capio osculo!
Expleri nequeo mille vel complexibus.
O spes, o cor! luctum depulverans meum.
Ly. *Auro carere semper duxi pessumum*
Et pueris, et viris, et senibus omnibus.

Pueros prostare cogit indigentia,
Viros furari, mendicarier ipsos senes.
At multo pejus est, ut video nunc, supra
Quam quod necesse est nobis auro opulescere.
Heu quantas passus est ærumnas Euclio,
Ob aulam paulo ante a se deperditam!
Eu. *Quoi meritas referam grates? an diis, qui bonos*
Respectant homines? an amicis, rectis viris?
An utrisque? utrisque potius. Et primum tibi,
Lyconide, principium et auctor tanti boni,
Hac ego te aulâ auri condono: accipias libens:
Tuam hanc esse volo, et filiam meam simul,
Præsente Megadoro, et sorore ejus, probâ
Eunomiâ. Ly. *Et habetur, et refertur gratia,*
Ut meritus es, socer exoptatus mihi, Euclio.
Eu. *Relatam mihi satis putabo gratiam,*
Si donum nostrum, et me ipsum, accipias nunc libens.
Ly. *Accipio, et Euclionis volo mea sit domus.*
St. *Quod restat, here, nunc memento, ut sim liber.*
Ly. *Recte monuisti: Esto merito liber tuo,*
O Strobile, et turbatam jam intus cœnam para.
St. *Spectatores, naturam avarus Euclio*
Mutavit: liberalis subito factus est.
Sic liberalitate utimini vos quoque:
Et, si Fabula perplacuit, clare plaudite.

NOTES.

Marcus Accius Plautus was a native of Sarsina, a small town in Umbria. He was probably of obscure parentage, and as some suppose, the son of a slave. Of the circumstances of his life very little is known. He came to Rome, and obtained not only fame, but emolument, from his dramatic compositions, which were represented about the middle of the sixth century from the foundation of the city. A. Gellius relates, from the authority of Varro, that Plautus, having acquired property, was tempted, in order to increase it, to engage in trade; and that his speculations succeeded so ill, that he was reduced, in a time of general scarcity, to employ himself as a laborer to grind at the mill. His mind, however, seems to have remained undepressed, for he composed three of his comedies in this toilsome occupation. Cicero informs us that he died in the consulate of Claudius Pulcher and L. Porcius Licinius, B. C. 184. A great many comedies were anciently current under the popular name of Plautus; but of these, the chief part were only retouched by him. The best Roman critics admitted only twenty-six as of his genuine composition, twenty of which are still extant, but some in a mutilated

state. Of the character they bore among his countrymen, we have different judgments from high authorities. The learned Varro was accustomed to say, that if the Muses were to speak Latin, they would use no other style than that of Plautus. Cicero calls the wit of Plautus elegant, refined, and ingenious; whilst, on the other hand, Horace censures the preceding generation for their blind admiration of the jests and numbers of this dramatist, intimating that the former were gross, and the latter defective. His plays are lively and entertaining; his language a rich treasury of the Latin tongue. Many of his pieces, like those of the other Roman dramatists, are professed translations from the Greek; and it is probable that all his plots are borrowed from the Grecian theatre.

Page 9. *Line* 1. *Vostris*; for *vestris*. *Voltis*; for *vultis*. The dialect of the Umbrians changed the *u* into *o*. *Mercimoniis:* Mercury, the god of trading and merchandise, received his name from "*merx*." See the tradesman's prayer to him in the Fasti of Ovid, v. 682.

— 2. *Lætum*; "propitious."

— 4. *Res rationesque*; "domestic affairs and accounts."

— 9. *Ea afferam*, &c. That is, *Et ut voltis me afficere vos vestrosque bonis nuntiis, ita ut afferam et nuntiem ea quæ maxime*, &c.

10. 23. *Vereri*; that you reverence him as your father and benefactor. *Metuere*; that you fear him

on account of his power. Donatus says, *Veretur liber, metuit servus.*

— 24. *Precario;* "by entreaty." *Petimus precario; poscimus pro imperio; postulamus jure.*

— 25. *Dictis bonis.* In allusion to the proverbial expression, "*bona verba,*" used in sacrifices.

— 26. *Etenim ille Juppiter.* He is now speaking of the actor who assumes the character of Jupiter.

— 27. *Malum;* "a mishap." This word probably signifies here the corporal punishment which was inflicted on slaves. Actors were mostly of that class, and punishment ensued on their displeasing the audience.

— 29. *Prætimet.* Some commentators substitute *pertimet,* but this seems inadmissible. *Pertimere* means to fear greatly, but *prætimere* to fear beforehand, which is evidently the meaning of Plautus.

— 31. *Metuo malum.* Such punishment as a contumacious servant would be likely to receive from his master. The word *malum* is often used by our author to signify corporal punishment.

— 32. *Pace.* In the sense of *pacate,* "peaceably."

— 34. *Orator;* "a supplicant."

— 38. *Nunc.* Mercury here resumes his character of a deity. *Ea.* As if he should say, *Huc vertite animum ad ea.*

11. 44. *Quis benefactis.* Of all which benefits my father, the ruler of the gods, is the author.

— 46. *Illic;* an old form of *ille.*

— 58. *Teneo ;* i. e., *intelligo, scio.*

— 59. *Tragico-comœdia.* This is said to be the only instance in which tragi-comedy is mentioned by any ancient author. Plautus, however, does not use the term in the sense which we apply to it. Gods being generally introduced into tragedy alone, but here taking part in a comedy, he thinks it may be fairly called a tragi-comedy, or a comedy with the characters of tragedy. This play is thought by some to have been borrowed from the writings of Epicharmus, the Sicilian dramatist.

— 65. *Conquisitores.* These were persons employed to ascertain whether any one had been hired to applaud the actors, and by his example to lead the ignorant to do so. As the best performers received a reward from the ediles for their services, it was important that it should be well merited and impartially bestowed.

12. 66. *Caveam ;* the whole theatre.

— 70. *Artifici ;* sc. *scenico.* Meaning any one employed in the representation.

— 72. *Quoi duint ;* i. e. *cui dederint.* The ediles who presided at the games took an oath that they would bestow the prize upon the most deserving.

— 73. *Sirempse ;* i. e. *similem re ipsâ.*

— 79. *Favitorum ;* for *fautorum.* This line must be taken in connection with the next ; the meaning is, He who does rightly has favorers, if the judges are faithful whose duty it is to award the prizes.

— 82. *Conquisitores.* The actor who gave most satisfaction to the audience received from the ediles a reward. That this might be given without partiality, officers (*conquisitores*) were employed to go about the *cavea*, where the audience sat, to see that there were no persons likely to have been hired to applaud a particular actor.

— 85. *Corium.* It is a matter of doubt whether this word means the "persona," or "leathern mask" worn by the actor, or the actor's own hide or skin, which would suffer on his being flogged.

— 91. *Anno; i. e. ante annum,* "a year ago." An allusion may be intended in this passage to some play well known to the audience. Some commentators suppose the original reading to have been *Nannio*, instead of *Anno*, in allusion to a play by the name of *Nannium*, a famous courtesan of antiquity. There seems to be no good reason for this opinion. We find *anno* used in the same way in other passages of our author:

Quatuor minis ego emi istam anno uxori meæ.
Menœchm. i. 3.

Qui quasi uxorem sibi,
Me habebat anno, dum hic fuit, &c.

Perhaps our author is dealing a hit at some poet who had recently introduced Jupiter on the stage, awkwardly or unseasonably; not as taking part himself in the piece, but at the prayer of some one of the characters. Horace reprehends a similar practice in his time: *Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus,*

meaning that a deity may be introduced when circumstances are such as to warrant his interference.

13. 93. *Prodit*; sc. *Juppiter.* *Certo*; without dispute or the censure of any one.

— 98. *Ex Argo patre*; i. e. *patre et ipso Argis oriundo.* Some commentators consider *Argo* for *Argivo*, but it comes from *Argos*, as *chao* from *chaos.*

— 104. *Ut sit*; i. e. *qualis sit.*

— 105. *Quam ... siet.* How freely Jupiter indulges in sensual pleasures.

14. 133. *Illi*; for *illic*, frequently found in Plautus and Terence.

15. 151. *Ferit*; sc. *fores*; "he is knocking at the door."

— 1. *Qui*; for *quis.* *Hoc noctis*; i. e. *tempore.*

— 2. *Juventutis mores*; i. e. of the Theban youth who roved about during the night, and rendered the streets so dangerous that few dared to pass through them.

— 3. *Tresviri.* He fears the danger of being seized by the watchmen, and thrown into prison. Although the scene is laid in Greece, and the characters are Grecian, our author constantly alludes to the Roman customs. Amongst the Athenians, the *undecimviri* had the same authority with the *tresviri* of Rome. The latter were required to take charge of the prisons, to punish the condemned, and to take notice of criminal offences.

— 4. *E ... depromar*; "I shall be served up from the pantry," i. e. I shall be brought from the bridewell to be whipped.

16\. 7. *Homines octo validi.* The eight lictors appointed to assist the tresviri in the execution of their duties.

— 8. *Hospitio publicitus accipiar?* It was a custom amongst the Greeks and Romans to entertain distinguished strangers at the public expense; citizens also, returning from abroad, particularly after the successful accomplishment of any public enterprise, were entertained in this manner. The jest of our author is in the application of the word *hospitio* to a prison.

— 9. *Immodestia;* "indiscretion."

— 10. *A portu excitavit;* i. e. sent me home from the port at this time of night, whether I would or no.

— 11. *Hoc luci;* the old abl., "in the daylight." The use of this word in the masculine gender seems peculiar to Plautus. Some think *hoc* the old mode of spelling the adverb *huc.*

— 12. *Opulento . . . est?* "Is not the service of a rich man therefore hard to endure?" *Hoc,* i. e. *ob hoc, ideo.*

— 14. *Assiduo;* "incessantly," or perhaps an adjective, "rich." Cicero says, "*Cum lex Ælia Sentia assiduo vindicem assiduum esse jubeat, locupletem jubet locupleti; locuples enim est assiduus; appellatus ab ære dando;" quasi dicas "ab asse dando."*

— 15. *Quo facto;* i. e. *ubi facto.*

— 16. *Dives operis.* Some translate this — "abounding in slaves or day laborers;" others, "having plenty of work for his slaves to do." Ovid says:

Et Nasamoniaci Dorylas ditissimus agri;
Dives agri Dorylas.
M. v. 129.

— 17. *Quodcunque . . . sit.* As if he said, *Quicquid accidit, ut homini allubescat, id retur se posse; nec reputat, quid laboris aliis afferat.*

— 20. *Expetunt;* "occur."

— 22. *Hodie.* Jupiter has commanded me this day to be a slave, or to pretend that I am one.

— 24. *Qui verna natus est.* Those who were born in a state of servitude were considered more despicable than those who became slaves by the result of war or by other causes. Amongst the former, however, have been found men of brilliant talents, the Tyro of Cicero, and the Phædrus of Augustus, for examples.

— 25. *Verna verbero.* Not only a slave, but in a fair way of being whipped. *In mentem fuit;* i. e. *venit,* a mode of expression which we find also in Cicero; "*Quum vestros portus in prædonum potestatem fuisse sciatis.*" *Ora. pro lege Manil.*

17. 35. *Qui multa Thebano populo.* Sosia seems in this passage to intimate that the war was between the Thebans and Teleboans; but it was a war of the Grecians to avenge an injury done to Electryon, king of Argos, in which contest the Thebans were only amongst the auxiliary troops.

— 38. *Adorea.* The ancient Romans called all the produce of the fields by this name. After it became a custom to give corn to the soldiers as a reward for obtaining a victory, the term *adorea* began to be used for military renown.

18. 51. *Rapta;* sc. *bona Electryonis.* *Raptores;* the Teleboans.

— 55. *Expugnassere;* i. e. *expugnaturum esse;* an old infinitive, from the future *expugnasso,* for *expugnavero.*

19. 66. *Modo;* i. e. *arbitratu.*

— 68. *In medium.* Between both armies.

20. 83. *Convortitur;* for *convortit.* The construction is, *sed nemo tamen convortit se in fugam.*

— 84. *Statim;* "standing firm."

— 95. *Vortentibus;* for *versis.* So in Lucretius, *Omnia commutat natura et vertere cogit,* for *verti* and *mutari.*

21. 101. *Velatis manibus.* Those who were suppliants for peace bore before them a branch of olive, from which hung many locks of wool, so that the hands were concealed by them. Virgil says, (Æ. viii. 127,)

Optime Grajugenûm, cui me fortuna precari,
Et vittâ comptos voluit prætendere ramos,

whence some commentators have supposed that the reading should be *vittatis manibus,* instead of *velatis.*

— 105. *Pterela;* son of Hippothoe, the cousin of Amphitryon and Alcmena. He had a daughter, Cymetho, or Cometho; his fate was said to depend upon the preservation of a certain lock of his hair. Cymetho, smitten with love for Amphitryon, or, according to some, for Cephalus, his associate in the enterprise, cut off the fatal lock, and, like Scylla, betrayed her

father, who was afterwards put to death by Amphitryon.

— 113. *Telo suo;* i. e. *suâ culpâ,* as in verse 171, "*jumento suo.*" *Malitiâ.* Cicero says, "*Malitia est versuta et fallax nocendi ratio.*"

22. 116. *Nocturnum;* the evening star, which he took for Lucifer, the morning star.

— 118. *Neque . . . atque;* i. e. *Neque se alio loco habet atque.*

— 120. *Statim;* "motionless." *Die;* for *diei.* So in Virgil:

> *Libra die somnique pares ubi fecerit horas.*
> G. i. 208.

— 124. *Perpetem;* "the whole night."

— 127. *Nisi . . . plusculum;* i. e. unless he has drunk too freely at supper.

23. 130. *Sis veni.* To soften the harshness of the imperative mood, the ancients usually added *sis,* or *si vis.*

— 137. *Æque.* The ablative seems to be used with this word as if it was a comparative. *Quem?* Supply *video hoc noctis ante ædeis?* for it must be referred to the former words of Sosia, which were interrupted by Mercury.

— 138. *Pallium detexere;* "to steal," or, as some translate it, "to trim my jacket." Mercury has been throwing out his arms as weavers do when at work.

— 140. *Hospitio pugnæ accepturus est;* "he will give me a reception with his fists."

— 143. *Oppido*; i. e. *valde.*

— 145. *Igitur.* This is used here, as in many other passages of Plautus, for *proinde. Magis modum in majorem*; i. e. "more and more."

— 146. *Quod . . . datis.* Meaning that he is a highwayman, and lives upon the spoils of the men whom he beats with his fists.

24. 148. *In soporem collocâstis*; "You have bruised till they were senseless."

— 149. *Quintus fiam.* The Romans frequently assigned names to their children having some reference to their number; thus the fifth son would be called Quintus, the sixth Sextus, &c. Sosia pretends to fear, that he shall be the fifth victim to the fists of Mercury, and shall thereby change his name from Sosia to Quintus.

— 154. *Hoc noctis esse*; "to eat so late at night."

— 157. *Quid . . . tangam.* He speaks as Mercury, whose custom was to lull persons to sleep by gently touching them with his wand. The question is ironical for "What if I should give him some hard knocks?"

— 160. *Quem tu pugno legeris*; i. e. *assecutus fueris, et percusseris.*

25. 163. *Murænam*; a fish so filled with small bones that it cannot be eaten without taking them out. The meaning of *me quasi murænam exossare* is, "to bone me like a *muræna*," i. e. "to cudgel me till no vestige of a bone shall be left."

— 164. *Ultro istunc*; i. e. *procul a me absit.*

15

— 167. *Superstitiosus*; "a conjurer." All this is supposed to take place in the dark; and Sosia says that the man must surely be a conjurer to guess that another person is so near him, and that he has been abroad till just now.

— 168. *Domes*; "that you would soften them."

— 171. *Sibi . . . suo*; "claims a heavy burden for his beast's back."

26. 176. *Nescio quem.* Some commentators suppose that our author means a person of the name of Some-one; what follows seems to make this probable. Perhaps he alludes to the passage of Homer, where Ulysses gives an account of his having imposed on Polyphemus by calling himself Οὔτις. Something similar occurs in Shakspeare:

Borachio. But seest thou not what a deformed thief this fashion is?

Watchman. I know that Deformed; a' has been a vile thief this seven year; a' goes up and down like a gentleman.

Much Ado about Nothing, Act III. Sc. 3.

— 185. *Vulcanum in cornu*; light or fire in a horn lantern.

— 188. *Verbero.* This word signifies "a man who deserves to be beaten," and "I beat." Mercury means it to be understood in the former sense; Sosia chooses to understand in the latter, and as Mercury had not touched him, says, *mentiris nunc jam*; "now you lie."

27. 200. *At scin' quomodo*; sc. *horum servus sis*? The expression *scin' quomodo*, implying a threat, is often used by Plautus.

— 201. *Faciam ego te superbum;* "I shall exalt you;" i. e. I shall give you so sound a drubbing that you will not be able to walk, but must be carried away. Some commentators suppose that Mercury threatens to kill Sosia, and that the passage alludes to the carrying out of a dead body.

— 203. *Quin;* "but for all that," or "nevertheless."

28. 209. *Davo.* This character is supposed by Meursius to be the same as the Fox in Æsop's fable.

— 211. *Consutis dolis;* "with patched up or contrived knavery."

— 213. *Tunicis.* It must be recollected that the *tunic* of Plautus was a common garment of slaves at Rome, both in country and city. But in the time of the emperors, the *pœnula* was worn by slaves and soldiers.

— 218. *Parum . . . prædicas;* "what you talk of is little in comparison with what you shall have."

— 219. *Usufecisti;* a term used in law to signify the taking possession of a thing by the laying of hands thereon. This, Sosia means to say, Mercury has most effectually done.

29. 228. *Socium.* The pun depends upon the similarity of the words *Sociam* and *socium.* The giving a different turn to what has been said is frequent in ancient as well as modern comic writers.

— 230. *Utinam istuc pugni fecissent tui;* i. e. I wish you had lost the use of your fists, as you say I have of my reason.

30. 236. *Tum Mercurius . . . siet.* There is some-

thing comical in the absurdity of this oath. Mercury, personating Sosia, says that if he breaks it, the result must be that Mercury (i. e. himself) will be angry with Sosia, the person in whose favor he is pretending to take the oath.

31. 248. *Portu Persico.* A port in the Eubœan sea, so called from the Persian fleet, which was at anchor there. An anachronism may be here observed, as the attack of the Persians upon Greece took place long after the time of Amphitryon.

— 252. *Hercle.* Such an oath seems inappropriate here, as the birth of Hercules takes place, according to the comedy, some time after. Plautus was probably led into the mistake by the custom of his own times, which rendered this oath common.

32. 262. *A Telebois;* from the spoils of the Teleboans.

— 265. *Signi.* Seals at first had merely letters engraved on them; afterwards there were various inscriptions: sometimes an animal, as the sphinx of Augustus; sometimes a history or fable, as on that of Amphitryon.

— 266. *Quid me captas;* i. e. Why do you draw the truth from me by captious questions?

— 274. *Eam . . . meri;* "I drank that cup of wine pure as it was from its parent vine."

34. 294. *Quadrigas si nunc inscendas Jovis.* On account of their swiftness, a quality often alluded to by the poets.

— 301. *An egomet . . . fui?* i. e. Could it have

happened that I, Sosia, did not go to the war with my master Amphitryon, but staid at home, and have forgotten it?

— 303. *Vivo; sc. mihi.* It is generally thought he is punning here upon the word "*imago*," and alludes to the practice of carrying the "*imagines*," or waxen images of their ancestors, in the funeral processions of the patricians — an honor which he says will never befall him when he is dead.

35. 306. *Raso . . . pileum.* Slaves, when made free, shaved their heads in the temple of Feronia, the goddess of freedmen, and received a cap as a badge of liberty.

36. 17. *Dudum quod dixi minus;* "of whom I have as yet spoken but little."

— 22. *Minori;* Hercules. *Majori;* Iphiclus, the son of Amphitryon.

— 33. *Expetere;* "to fall."

37. 2. *Imperce;* "spare yourself," i. e. refrain, on account of your situation, from any unnecessary labor.

— 3. *Tollito.* Infants, immediately after their birth, were placed upon the ground, from which position they were raised by the father, or by some one acting for him. In this way he signified his willingness to assume the parental duties. A child not so taken up was considered as disowned.

— 12. *Edepol . . . Jovem.* "If Juno only knew that you were giving your attention to such matters, I'd warrant you would rather be Amphitryon than Jupiter."

38. 13. *Faxim.* In some editions we find *paxim* for *pepigerim.*

— 21. *Hanc curatio est rem.* Verbals in *io* are frequently found in Plautus governing the cases of their own verbs.

— 22. *Noli;* sc. *irasci.*

— 23. *Nequiter pene expedivit;* "has been unsuccessful."

40. 42. *Noli irasci.* It has been remarked that the amiable and interesting character of Alcmena resembles the Desdemona of Othello.

— 44. *Nunquid vis?* A common question on taking leave. The ellipsis may be supplied by *mandare,* or *amplius.*

41. 1. *Secundum;* i. e. *post me.*

42. 20. *Tuâ ex re;* i. e. *ex tuo commodo.* Or it may be explained in this way; Sosia speaks as if Amphitryon had a store of punishments, from which he might select what any of his servants deserved; by *ex tuâ re* Sosia may mean *ex thesauro tuo.*

— 27. *Decies;* i. e. several times.

— 35. *Te ego faciam.* A Greek mode of expression, often used by the comic writers, for *te faciam minus valere.*

43. 41. *Fando.* In a passive sense; i. e. which no one has heard spoken of. So in Virgil we find, "*Cantando rumpitur anguis;*" i. e. *quod incantetur.*

44. 55. *Præmisisti domum.* This sentence must be taken in connection with what Sosia afterwards says, *prius multo,* &c., Amphitryon having angrily interrupted him.

— 58. *Huic . . . manu;* "Some sorcery has been practised upon this man by an evil hand." Manual operations, as well as words, were often employed by sorcerers. Virgil speaks of both:

Spargere qui somnos cantuque manuque solebat.
Æ. vii. 754.

— 59. *Fateor . . . pessume.* Sosia takes the opportunity of punning by understanding the words in their literal sense. "Evil hand, indeed," he says, "when I have been almost mauled to death with fists."

— 63. *Uno te plus;* i. e. I have more servants than I wish when I have you only.

45. 67. *Formâ, ætate item.* On account of the difficulty of ascertaining the age of a person at first sight, some commentators suppose the reading should be *formâ eâdem item.* The change does not seem necessary, as many similar passages, especially in Terence, can be cited, e. g. Eunuchus II. 3. 27, where Chærea replies to Parmeno, who asked the age of the virgin whom he had seen but once: Pa. *Anni?* Ch. *Anni? sedecim.*

46. 1. *Res voluptatum;* i. e. *voluptates,* the amount of pleasures.

— 3. *Præquam;* the same as *præut,* "in comparison with."

— 5. *Voluptatem.* Lucretius says,

Medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid.

47. 18. *Virtus . . . anteit.* Cicero says, "*Ea enim hominem jungit Deo, et ejus tanta vis est, ut omnia si ex alterâ parte ponantur, ne appareant quidem.*"

— 20. *Tutantur.* In a passive sense.

— 21. *Virtus . . . habet.* Sallust says, *Quæ homines arant, navigant, ædificant, virtuti omnia parent.*

48. 25. *Auspicio meo.* Heathen nations were accustomed to consult the auspices on all occasions; so important was this considered in war, that a particular place was assigned for it in every camp.

— 47. *Haud . . . exspectatum.* Ironically.

50. 65. *Quæ . . . somniat*; for *hæcne vigilans somniat?* the relative being used for the demonstrative pronoun.

— 71. *Bacchæ . . . plagâ*; i. e. If you resist a Bacchanal, when raving and attempting to strike with her *thyrsus* every one she meets, you will render her more furious, and she will strike you the more; but if you yield to her, you will escape with one blow.

51. 84. *Tetuli*; for *tuli.* See *fero.*

— 91. *Malum et malum.* A pun upon the word *malum*, which has the double signification of an "ill" or "pain," and an "apple."

53. 107. *Prodigiali Jovi.* After any ill-omened dream, it was the custom to offer corn and frankincense to Jupiter Prodigialis, the disposer of prodigies, and other of the deities, that evil might be averted.

— 110. *Sine malo*; "with impunity."

— 115. *Tute istic*; sc. *dixisti.*

— 118. *Mirum . . . dicat;* "It would be a wonder if he didn't contradict you." She says this ironically. *Me huc aspice.* A mode of expression intended to fix his attention.

54. 123. *Quin nunc;* for *atque etiam. Ego . . . dicere;* "I hear what he says, and know that he utters a falsehood."

55. 137. *Quid hoc sit hominis?* Taubman supposes this to be said by Amphitryon to himself, and that he means, "What a wonderful wife I have!" Boxhorn thinks the reading should be, *Quid? Hoc sit hominis?* "Can she know these things by human means?"

— 138. *Intus pateram proferto;* i. e. *proferto pateram quæ intus est.*

— 144. *Pro cerritâ.* Those who were "cerriti," tormented with the wrath of Ceres, or, in other words, "possessed by evil spirits," were exorcised by persons walking round them with sulphur and burning torches; whence the present expression.

— 144. *Circumferri.* A pontifical expression for *lustrari* or *lustratione curari.* So in Virgil:

Idem ter socios purâ circumtulit undâ.
Æ. vi. 229.

56. 161. *At . . . tuo.* "But woe to you if it does not appear."

57. 173. *In eodem lecto?* According to the custom of the ancients, who at their repasts reclined upon couches.

— 175. *Dormitare.* In the sense of a desiderative, not a frequentative verb.

58. 177. *Perdidisti*; sc. *me.*

— 182. *Hæc jam mulier.* Because Amphitryon denies that he is the husband of Alcmena, Sosia plays upon the word *virum*, and concludes that his master is a woman.

— 187. *Si pudoris egeas, sumas mutuum.* That is, If you have lost all modesty, you ought to dissemble in the presence of your husband, and impose upon him by an assumed modesty.

— 189. *Captas*; for *velis capere.*

59. 194. *Nobis præsente. Præsente* and *absente nobis* occur frequently in the old writers. Donatus considers *præsente* and *absente* to be prepositions, signifying the same as *coram* and *sine.* According to others they are adverbs derived from the ablative case, as *raro* from *rarus*, *modo* from *modus*, &c.

— 206. *Mulier es.* Tibullus says:

Ne jurare time; Veneris perjuria venti
Irrita per terras et freta summa ferunt.

60. 213. *Amussim*; "to the very ideal;" literally, "by the rule," a term applied to carpenter's work.

— 214. *Delenitus*; "distracted."

61. 222. *Multem matrimonio.* He alludes to the custom among the Romans of the husband retaining the marriage portion of the wife when she was divorced for adultery. If they separated for any other cause, her portion was returned to her.

— 224. *Hos.* Supposed to allude to the captives which Amphitryon had brought with him.

— 227. *Abeo, si jubes. Abeo* was an expression used by the slave who received his liberty, and *jubeo* by the master who gave it to him. Sosia plays on the words, and means, "I will go away, if you will make me free."

— 3. *Cœnaculo.* This word may signify the habitation of the heavenly Jupiter, or the garret of the poor actor who plays the part.

62. 2. *A viro argutam meo.* Supply *patiar*, or *par est.*

63. 5. *Susque deque esse habituram*; "will bear with indifference."

— 8. *Satisfaciat.* It was considered sufficient atonement, among the ancients, if the accuser took an oath that he had unjustly accused any one; this oath cleared the accused of all reproach.

— 11. *Si . . . recipere;* i. e. *Si studeam illam recipere ad sese me amantem.*

— 20. *Inimicos.* A term commonly applied to men from whom their wives had been divorced.

64. 40. *Serio prævortier*; "to take in earnest."

— 44. *Ego . . . irrita;* "I have rendered your reproaches ineffectual by the purity of my life." Cicero says, "*Nonne ut ignis in aquam conjectus continuo restinguitur et refrigeratur: sic falsum crimen in purissimam et castissimam vitam collatum, statim concidit et restinguitur?*" *Pro Q. Roscio.*

— 47. *Valeas.* The words used in case of a

divorce were, *Si vir ab uxore divortit, uxori res suas sibi habere jubeto, eique claves adimito.* There was sometimes an action to determine which of the parties was in fault. When the divorce was made by the wife, she said, *Valeas, tibi habeas tuas res, reddas meas.*

— 48. *Juben' mi ire comites?* It was not considered reputable for matrons to go abroad without female attendants. This gives additional weight to the next line:

Si non jubes,
Ille agemet, comitem Pudicitiam duxero.

65. 51. *Pudicam uxorem.* It has been suggested that Jupiter is here equivocating, and that he is covertly resorting to a salvo by alluding to the chastity of Juno.

— 65. *Vasa pura.* Meaning such as were used for sacrifices only.

— 71. *Impransus ludificabitur;* "he shall be fooled so as to go without his breakfast," &c. Jupiter says this for the information of the audience, and to raise their expectation of the fun to come.

66. 2. *Optume:* "most opportunely."

— 4. *Atque . . . instituere.* The construction is, *Atque par videtur servom frugi ita se componere,* or *instituere.*

— 5. *Voltum e voltu comparet;* "should fashion his own countenance after that of his master;" i. e. should suit himself to his master's humor. A

similar character of a parasite is thus drawn by Terence:

Est genus hominum qui esse primos se omnium rerum volunt,
Nec sunt; hos consector; hisce ego non paro me ut rideant,
Sed eis ultro adrideo, et eorum ingenia admiror simul:
Quicquid dicunt, laudo; id rursum si negant, laudo id quoque:
Negat quis? nego: ait? aio: postremo imperavi egomet mihi
Omnia adsentari. Is quæstus nunc est multo uberrimus.
Eunuchus ii. 2.

— 11. *Vota quæ sunt;* for *rem quæ vota est;* i. e. I must perform within a sacred duty, and pay to the gods what I vowed to them for my safe return.

— 12. *Verbis meis;* "in my name."

67. 13. *Ut re divinâ factâ, mecum prandeat.* After public sacrifices followed a feast, which was sumptuously prepared by the *Septemviri epulones.* In private sacrifices, the persons who offered them feasted with their friends on the parts of the victims which fell to them.

Sacra tulere suam [partem]: pars est data cetera mensis.
Ovid, M. xii. 154.

— 16. *Quantum potest;* sc. *fieri.*

— 17. *Sit moræ.* Here some commentators insert, *Quando isthæc omnia exjurâsti te mihi dixe per jocum.*

— 21. *Divine Sosia.* Mercury.

— 24. *Fac commentus;* i. e. *fac callide excogitaveris.*

— 28. *Cum mihi sacruficem.* There seems to be a cessation of action here, and some commentators

with the next scene commence another act. The interval is filled up with Amphitryon searching for Naucrates, Sosia for Blepharo, and Jupiter and Alcmena performing sacrifice.

68. 1. In this scene, which seems to be a continuation of the prologue, Mercury addresses himself to the spectators as he did in Act I. Sc. 2.

— 3. *Nam . . . comœdiis*; "Why may not I, who am a deity, have the same license as a slave in comedies, with threats to bid the people clear the way." This passage seems to be intended by Plautus as a satire upon the dramatists of his time, who considered it a great beauty to introduce a slave running in great haste to tell some such news as before mentioned, and throwing down all whom he meets, extorting thus a laugh from the spectators when they could not do so by better means. It is somewhat remarkable that our author commits the same fault he attempts to ridicule, in no less than three of his comedies.

69. 13. *Dum id modo fiat bono*; "so that nothing be done contrary to the laws."

— 16. *Coronam*. It was customary among the ancients to wear chaplets at their carousals.

— 18. *Madidus sobrius*; "drenched, though not drunk."

— 24. *Ornatum*. The chaplet just spoken of.

70. 1. *Naucratem*. The accusative for the nominative, in imitation of the Greeks. So in Virgil:

Urbem quam statuo vestra est.

In this scene the poet shows much skill in making Amphitryon tell so particularly the several places he had been at to look for Naucrates; for if it had been otherwise, the spectators might have wondered that Sosia did not meet him, since he was gone but a little before to the same place, and then meeting would have spoiled the whole plot.

— 10. *Eugepæ.* An interjection of joy or approval, here used ironically.

71. 3. *Quo modo?* Supply *irati mihi sunt Dii.*

— 7. *An foris . . . præberier?* "Did you suppose that doors were supplied us at the public expense?"

— 9. *Ulmorum acheruns;* "consumer of elm rods;" i. e. whose back receives as many elm rods as Acheron does souls. So in the Capteivi of Plautus:

Væ illis virgis miseris, quæ hodie in tergo morientur meo!

Acheron (from α privative, and χαίρω, *to rejoice*) was the abode of the dead. See Virgil's fine description of it, Æ. vi. 295.

72. 12. *Mendicas malum.* Another play on the word *malum.* See note 51. 91.

— 14. *Macto.* The ancients said *macto deos* for *macto diis.* Whence the jest of Plautus, *Te macto infortunio,* "I sacrifice ill luck to you."

72. *Supposita.* Here commences the portion supposed by many commentators not to have been written by Plautus, it not being found in many of the manuscripts. By those, however, who deny it to have been his composition, it is generally thought to have been

composed by an ancient writer, and not to be at all deficient in humor.

— 1. *Formam dii perduint.* In allusion to fables, in which men, from the violence of grief, anger, or love, lay aside the human form and assume another. Amphitryon intimates that Sosia shall suffer punishment, unless suddenly changed by the power of the gods.

— 2. *Saturni hostia.* An allusion to those slaves which the Carthaginians were in the habit of purchasing, in order to sacrifice them, in place of their children, to Saturn — a rite borrowed from the same source as the passing of children through fire to Moloch, as practised by the Phœnicians.

73. 10. *Accipe.* Mercury is here supposed to suit the action to the word, by casting water upon the head of Amphitryon.

— 12. *Bacchanal exercuisse;* "to have celebrated the orgies of Bacchus." Ceres, Luna, and Bacchus were supposed to inflict madness; hence madmen were called *Cereriti* or *Ceriti*, *Lunatici*, and *Bacchantes.*

— 15. *Quin;* i. e. *quod non.*

74. 29. *Ne emas;* "no need to go buy." He means that a "litigium," or "lawsuit," is already prepared for him, in daring to personate Amphitryon.

— 30. *Tu Bacchus es.* That is, You are so far gone in madness, that you are not only a Bacchanal, but Bacchus himself.

— 36. *De . . . vide;* i. e. *de foribus tu interea, si vis, discedas, vide.*

— 37. *Sacrificia ad epulum conduxit;* "he is concluding the sacrifice by a feast."

75. 3. *Mutatos Atticos in Arcadiâ.* Supposed to allude to certain people in Arcadia, called in the fables of antiquity *Lycanthropi,* or wolf men, who, it was pretended, quitted their human shape, and assumed that of wolves for a certain time. Amphitryon intimates that he is like them because he is so changed that his friends do not know him.

— 11. *Gradus condecet grandire;* "it is well to mend our pace." See *Aularia,* 99. 10. *Testudineum istum tibi ego grandibo gradum.*

— 12. *Quid aliena fabulor.* The author of this supplement seems to forget that Amphitryon was an Arcadian, not a Theban.

— 14. *Martigenam belluam.* The serpent slain by Cadmus, and supposed to have been sent by Mars. It is difficult to see what this fable has to do with the situation of Amphitryon.

76. 16. *Nostræ auctorem gentis.* Cadmus, sent by Agenor in search of his sister Europa, was the founder of Thebes. According to tradition, he and his wife Hermione were changed into serpents:

> *Serpentem spectas, et tu spectabere serpens.*
>
> Ovid.

— 18. *Sic fatum habet.* The ancients thought the power of the fates so great that all the gods were subject to their decrees.

— 22. *Herus salutator.* Those who courted the

favor of great men came early in the morning to their gates, and waited there to show their diligence.

— 23. *Famem exspectat.* Cicero says that Socrates used to walk very briskly in the evening, and when asked why he did so, replied that he was going to market for an appetite.

— 24. *Ne prævorteretur foras;* "lest it [hunger] should come out too soon."

— 26. *Rationes colligit;* "he is reckoning some account," a frequent expression of our author when speaking of any person employed in meditation.

77. 33. *Me præsentem prævortier;* "to come here before I could arrive."

— 35. *Priusquam stomachum detexerit;* "before he has unburdened his mind."

— 40. *Fames . . . conciunt;* "hunger and a slack guest breed anger." Persius says:

Disce, sed ira cadat naso rugosaque sanna.

From their expanding when a person is enraged, the nostrils were said to be peculiarly the seat of anger.

— 41. *E loco;* "immediately," or, as some translate it, "seasonably."

78. 50. *Num satis tempori?* Supply *advenio.*

— 51. *Dædaleis tulissem remigiis;* i. e. *alis.* So in Virgil: (Æ. i. 300.)

Volat ille per aera magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus adstitit oris.

The flight of Dædalus from Crete to avoid the wrath

of Minos, is explained by supposing that he was the inventor of sails, which in his age might pass at a distance for wings.

79. 60. *Modo*. This word seems to be an expletive.

— 62. *Nec . . . Cererem*. He wishes to see neither Bacchus nor Ceres, because it was the opinion of the ancients, that whosoever saw either of those ran a risk of being mad.

80. 3. *Telebois sacruficabo manibus*. From this we may infer that it was a custom of the victors to offer sacrifices to the shades of those whom they had slain in battle. What follows in the next sentence, *Nihil est*, &c., seems properly to be said by Amphitryon. In some editions we find it so.

81. 13. *Teneo thesaurum stupri*; "I am loaded with disgrace."

— 20. *In popinam*; alluding to the larder or kitchen in Amphitryon's house, which Sosia now enters, and we see no more of him.

83. 2. *Ut . . . reciperem*. The application of this passage is very satirical, if we consider that the play was performed before the Romans, whose generals were never used to such practices.

— 42. *Philippei*. A coin of the value of 15*s*., which bore the image of Philip of Macedonia.

— 50. *Unicus*; "the only confidential friend."

84. 54. *Electryonem*; son of Perseus, and father of Alcmena. *Perdiderant*, i. e. *occiderant*.

85. 1. *Vos inter vos partite;* "decide this dispute between yourselves."

— 5. *Intro hinc eo;* "I am going hence in-doors." He says this without the knowledge of Amphitryon.

— 8. *Regem.* Creon, king of Thebes.

— 9. *Thessalum veneficum.* The Thessalians were infamous for witchcraft and incantation. Hence Horace:

> *Quæ saga, quis te solvere Thessalis*
> *Magus venenis, quis poterit deus?*
>
> Car. i. 27.

86. 1. *Sepultæ;* i. e. *exstinctæ.*

— 3. *Consequi;* for *circumgyrari,* "to be whirled round," according to Boxhorn; others translate it, "to conspire," or "to assail."

87. 6. *Animo male 'st;* "I am faint."

— 17. *Herilis prævortit metus;* "I feared for my mistress more than for myself."

89. 36. *Omnium . . . filios.* This is the beginning of a pleasant and lively narration, which is attended with all its due circumstances, the person as well as the party proper for the relation, the person necessary to hear it, and above all, the design of relating it, which was, the vindication of Alcmena's honor. *Geminos.* Tacitus says, *Nulli Romanorum summi fastigii viro ante Drusum gemina stirps simul edita.*

— 42. *Manibus puris.* It was unlawful to approach the altars and sacrifices with unwashed hands and feet. By *puris* is meant that the hands were washed in a living stream.

Donec me flumine vivo
Abluero.
Virgil, Æ. ii. 720.

Capite operto. Worshippers of the gods stood usually with their heads covered, looking towards the east; they frequently touched the altars or the knees of the images of the gods, turning themselves round in a circle towards the right; sometimes they put their right hands to their mouths, and prostrated themselves on the ground.

90. 62. *Alter.* Hercules.

— 64. *Alterum alterâ manu;* "one in each hand."

Parvus erat, manibusque duos Tirynthius angues
Pressit; et in cunis jam Jove dignus erat.
Ovid. de Art. Am. i. 187.

91. 76. *Ego . . . advocabo.* A species for a genus, as if he should say, "I will call to my aid a Tiresias skilled in prophecy." An anachronism may be here observed, as Tiresias, the Theban prophet, was not born till long after the birth of Hercules.

92. 1. Jupiter's descending here agrees very well with Horace's rule,

Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit, Art. Poet. 191.

for he descends very opportunely to satisfy Amphitryon and the spectators.

— 3. *Mitte:* i. e. *ne voca.*

93. 2. *Missum facio;* i. e. *non vocabo.*

— 3. *Jovis summi causâ.* The Romans believed

that this play did much for the honor of Jupiter, for which reason it was commonly performed in times of trouble and calamity to appease his anger. *Plaudite.* This was a common expression at the close of every play. The spectators were accustomed to applaud or hiss, according to their approbation or disapprobation of the actors.

97. *Aulularia.* The following is the acrostic argument of Priscian. A pot (*aulam*) that he has found full of gold Euclio watches with the greatest strictness, (*vi*,) being distracted in a dreadful manner. Lyconides (*Lyconides*) debauches his daughter. Megadorus wishes (*vult*) to marry her without a portion, and to do it in a cheerful way, (*lubens*,) he provides cooks with provisions. Euclio is afraid on account of the gold, (*auro*;) he drives them out of the house; and the whole matter (*re*) having been seen, the servant of the ravisher steals it, (*id.*) He discloses the matter to Euclio; by (*ab*) him he is presented with the gold, a wife, and a son.

— 2. *Lar familiaris.* Every house among the ancients had its tutelar deity. The Lares of the Romans appear to have been the *manes* of their ancestors, represented by small waxen images, clothed with the skin of a dog, and placed round the hearth in the hall. On festivals they were crowned with garlands.

— 4. *Multos annos.* Probably an archaism for *multus annus.*

— 7. *In medio foco.* A place in the middle of

the house, sacred to the household god, where a constant fire was kept.

— 8. *Venerans;* i. e. *orans.* So in Horace.

Ac venerata Ceres, ut culmo surgeret alto.

— 13. *Agri non magnum modum;* "a small piece of ground." So in Horace,

Hoc erat in votis; modus agri non ita magnus.

— 15. *Obiit mortem;* "he died" without being informed of the treasure.

98. 17. *Majorem honorem haberet;* "would offer a more acceptable sacrifice." So in Virgil,

. . . *Perfecto lætus honore;*
Æ. iii. 178.

i. e. *sacrificio.*

— 18. *Minusque impendio;* i. e. *minus multo curabat.*

— 20. *Obiit diem;* he died without being informed of the treasure.

— 24. *Aut ture, aut vino.* No living sacrifices were made to the Lares; the most common offerings were wine, chaplets, flowers, &c.

— 36. *Cereris vigiliis.* The vigils of Ceres were performed by women who had been fasting for several days. As they took place in the night time, and without lights, excesses were frequently committed — a circumstance which leads our author to introduce them in this connection.

99. 6. *Stimulorum seges:* "harvest of whips."

He means that he will make her body as full of wales from whipping as a cornfield is of ears of corn.

— 11. *Adaxint;* an old pret. for *adegerint.*

— 17. *Adstato;* i. e. *stato.* We frequently find *adorare* for *orare.*

100. 23. *Duit;* for *dederit.*

— 38. *Literam longam.* The letter I, which will represent a person hanging.

101. 5. *Quæsti;* for *quæstus.*

— 9. *Araneas servari.* Because, according to some commentators, it was considered a good omen if a spider came down from his web in their presence. The passage, however, may be simply an evidence of Euclio's sordid disposition.

— 10. *Patior.* Seneca says: "*Cui cum paupertate bene convenit, dives est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Modus divitiarum primus est, habere quod necesse est: proximus, quod sat est.*"

— 15. *Nam . . . extempulo;* i. e. If every spark of fire be not extinguished, your life shall be.

— 16. *Aquam aufugisse;* "that the water has run out;" alluding probably to the supply of water by pipes from the aqueducts.

102. 24. *Prope.* Alluding to the fact of the temple of Bona Fortuna being near Euclio's house.

— 29. *Nostræ magister curiæ.* The Roman people were divided into tribes, and each tribe into curiæ. Some one was appointed to preside over each curia. Although the scene is in Greece, our author generally alludes to Roman customs.

— 30. *In viros;* i. e. *viritim,* to every man a part.

103. 4. *Haud falsa sum;* i. e. *haud me fugit;* "I am aware."

— 16. *Quis ea est nam;* for *quænam ea est.*

104. 28. *Uxorem ducere.* The bride was conducted in a veil to the house of her husband, on the evening of the marriage. Hence the expression for "to marry." *Domum* is seldom expressed.

— 29. *Mihi cerebrum excutiunt.* Virgil says:

> . . . *Gravior ne nuntius aures*
> *Vulneret.*
>
> Æ. viii. 582.

— 30. *Lapides loqueris.* A harsh expression. Shakspeare says:

> I will speak daggers to her, but use none.
>
> *Hamlet,* iii. 2.
>
> She speaks poniards, and every word stabs.
>
> *Much Ado about Nothing,* ii. 1.

Aristophanes has a prettier expression than either: ῥόδα μ' εἴρηκας.

— 32. *Prius quam ducam;* "before I marry."

— 34. *Foras feratur;* for *efferatur.* She may be carried out of the city to be buried.

105. 40. *Qui mediam ducit uxorem.* Some commentators leave out *mediam,* but without sufficient reason. We often find the word in this connection. Seneca says, *Quemcunque vis, occupa, adolescentem, senem, medium.* Gronovius thinks our author said

Post mediam ætatem qui mediâ uxorem, i. e. a middle aged woman.

— 41. *Anum prægnantem fortuitu.* *Anum* seems to be not well applied to one who is *mediæ ætatis*: some commentators have substituted *uno*, to agree with *fortuitu*. Gronovius says *anum* is for *quasi anum* or *propemodum anum*.

— 42. *Postumus.* Children born after their father's decease were called posthumous, a term still retained. By speaking of an old woman, *anus*, as the mother, he alludes to the chance of the child's losing its mother as well, at the moment of its birth.

— 45. *Factiones.* Sallust says: "*Inter bonos amicitia, inter malos factio.*"

— 46. *Clamores*; "popular acclamations."

— 52. *Scio . . . pauperem.* Ben Jonson has imitated this passage in his Silent Woman:

I. 5. I know what thou wouldst say:
She's poor, and her friend's deceased.
She has brought a wealthy dowry in her silence.

106. 1. *Frustra*; "on a fool's errand."

— 7. *Non temerarium est*; "It is not without design."

— 9. *A pecuniâ*; "in regard to money."

107. 10. *Pol si est æquus.* Lucretius says:

Divitiæ grandes homini sunt vivere parce
Æquo animo.

Satis habes. From this expression Euclio suspects

that Megadorus has obtained information concerning his gold.

— 18. *Fert lapidem.* "To ask for bread and receive a stone" was a proverbial expression with the ancients. Erasmus says it was applied to those who pretended to be friendly to a person and at the same time were doing him mischief, and that it was borrowed from a person enticing a dog with a piece of bread, and when it had come sufficiently near, pelting it with a stone.

— 20. *Onerat zamiam;* by hypallage for *onerat zamiâ pauperem.* So in Horace,

Classes aquilonibus arcet,

for *arcet a classibus aquilones.*

— 21. *Polypos.* These were aquatic animals, or zoophytes, so called from the number of their feet. They cling pertinaciously to their prey, from which circumstance our author applies their name to rapacious and avaricious men.

— 24. *Eam rem;* for *ob eam rem.*

108. 29. *Ex paupertate;* "from the number of the poor."

109. 44. *Innoxium . . . tuis;* "who never gave offence to you or yours." *Irrideas.* Juvenal says:

Nil habet paupertas durius in se,
Quam quod ridiculos homines facit.

— 50. *Factiosum;* "a man of great credit."

110. 56. *Si quid divortii fuat.* Meaning either an estrangement of himself from Megadorus, or a

separation or divorce of the latter from his intended wife, which of course would lead to the same consequences.

— 58. *Ab asinis ad boves;* i. e. from the number of the poor to a connection with the rich.

— 65. *Quid crepuit.* At these words Euclio, being alarmed for his treasure, rushes into the house, leaving Megadorus behind.

111. 75. *Quem ludos facias;* "whom you would make a laughing stock."

— 76. *Neque si cupiam, copia est;* "Nor can I, if I would," on account of my poverty. He supposes that Megadorus means by *ludos facias,* "You can give a public spectacle."

— 82. *Pactum . . . lubet;* "It is off or on, it is done or not done with you." So in the Phormio of Terence,

> *Quid vos, malum! ergo me sic ludificamini*
> *Inepti vostrâ puerili sententiâ?*
> *Nolo, volo; volo, nolo rursum; cape, cedo;*
> *Quod dictum, indictum 'st; quod modo ratum erat, irritum 'st.*
>
> v. 8.

112. 3. *Vascula propera atque elue;* "hasten to wash the vessels for the sacrifice," which it was customary before a marriage to offer to the gods, especially to Juno:

> *Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.*
>
> Æ. iv. 59.

113. 8. *Exitium;* alluding to the anger of Euclio

when he discovers his daughter's attachment to Lyconides.

114. 18. *Pumex non æque est aridus.* A proverbial expression to denote extreme parsimony. Cicero says: *in rusticis moribus, in victu arido, in hac horridâ incultâque vitâ.*

115. 30. *Talentum magnum.* The great talent among the Athenians was one fourth part larger than the small one, the latter being worth 60 and the former 80 minæ.

— 41. *Sexcenta sunt.* A definite for an indefinite number.

— 45. *Cocus nundinalis;* i. e. a cook, suitable for the lower class of people, whose appetites were not delicate. Festus calls him a "feral cook," that is, one worthy to cook for the dead.

— 46. *Trium literarum homo;* i. e. Fur.

116. 2. *Licet;* "it is easy to see that."

— 8. *Ad nos.* To the house of Megadorus.

— 11. *Stultum . . . perit;* "it is foolish and unprofitable to do a favor for any one when what you do is thrown away."

— 15. *Poscere;* i. e. *in poscendo.*

117. 6. *Temeti nihil.* We learn from Servius in his comment upon a passage of Virgil, that though it was lawful to make use of wine in sacrificing to Ceres, it was not allowed at nuptials celebrated in honor of that goddess.

— 10. *Impurate, quanquam Vulcano studes;* "You who are unpurified, though your business is so

much with fire." The allusion is to metals, which are purged from their dross by fire.

118. 3. *In puteo;* "under ground," i. e. in a place where slaves were confined by way of punishment.

— 5. *Si . . . inferi;* "but if they should eat as fast as they cook, our guests above stairs would go without supper whilst the cooks below were eating theirs."

— 8. *Rapacidarum.* This word seems to have been made by Plautus for the occasion. He forms it from *rapax,* as Æacidæ from Æacus, Scipiadæ from Scipio, &c.

119. 8. *Adii manum;* "I choused," or "disappointed." Some translate it, "I bade adieu."

— 13. *Accessit . . . sententiam;* "my mind came to this conclusion."

— 20. *Aulam majorem.* Congrio is calling for a bigger pot (*aula*) for his cooking, but Euclio thinks some thieves have discovered his *aula* of gold. Festus says that the ancients used *aula* for *olla* because they would not double a letter.

— 22. *Aula quæritur.* At the sound of *aula,* for which Congrio calls, Euclio's thoughts are immediately fixed on his *aula,* his *aulularia,* which contained his treasure.

— 23. *Propere propero currere.* Plautus mixes the trochaic verse of seven feet with the iambic of six, to express more distinctly the agitation of the old man.

— 24. *Apollo.* He invokes Apollo to avert his

misfortune. The name of this god seems to have been anciently spelled *Apello*, (*quasi mala apellens.*)

120. 1. *Machærio*. Probably the name of a cook. Some commentators, however, suppose it to mean a small knife used in cutting fish.

— 6. *Volsus ludiu 'st.* The ludii were young men employed in the public spectacles; the word *volsus* is added because they used at the time of puberty to have the down or hairs plucked from their chins, to keep their faces smooth.

— 8. *Faciunt officium suum;* i. e. are at their usual pranks. On hearing the row going on in Euclio's house, he supposes the cooks are at their old tricks of thieving and wrangling.

— 2. *Date viam.* By this expression the lictors warned the people to make way for the magistrates.

— 3. *Bacchanal coquinatum;* i. e. I never before came to act as cook in a place where all the people were mad. The allusion is to the feasts of Bacchus, at which the Bacchanalian women ran about with frightful gestures, striking every one they met with their thyrsi, or wands.

121. 5. *Ita me habuit gymnasium;* i. e. has so cudgelled me by way of exercise.

— 6. *Neque . . . pulchrius;* "I never saw sticks any where supplied in such abundance." The jest depends upon the ambiguous use of the word "sticks," which were intended for the oven, but were consumed upon the backs of the cooks.

— 9. *Magister.* Meaning Euclio, whom he calls

master of the gymnasium. He says his master has taught him a trick, i. e. how to defend himself, which in the next scene he threatens to do.

— 3. *Quia cultrum habes.* It may be inferred from this that it was unlawful to carry a knife about one's person. *Cocum decet.* A knife seems to have been the badge of a cook.

122. 9. *Quid tibi nos tactio est?* "What business have you to touch us?" The noun derived from *tango* is followed by the same case as the verb.

— 11. *Si hoc caput sentit;* "If my head is capable of thinking." Euclio takes the verb in a different sense: *tuum nunc caput sentit;* "your head is capable of feeling."

— 16. *Edim,* for *edam.* This form frequently occurs in Plautus. So Horace, (Epo. 3,)

Edit cicutis alium nocentius.

— 19. *Utinam . . . expetam;* i. e. I wish I could carry off safe what I brought with me: I should be satisfied with my own, and not seek your property.

123. 31. *Laverna.* The goddess to whom thieves addressed themselves. Horace says,

Pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da justo sanctoque videri;
Noctem peccatis, et fraudibus objice nubem.
Epis. i. 16.

— 32. *Pipulo . . . ædis;* i. e. "I will raise a clamor before your door, and expose you."

— 34. *Nummo.* A gold coin of the value of 100 sesterces.

124. 1. *Hoc;* this pot of money.

— 4. *Venalium;* sc. *servorum,* who were generally considered thievish.

— 5. *Facite.* In some good editions we find *farcite,* which seems to agree well with the passage.

— 6. *Postquam . . . caput;* "after you have cleft our skulls."

— 10. *Lege . . . sis;* "take the law of me if you choose, but don't be troublesome."

125. 2. *Rem.* Some commentators substitute *litem* for this word.

— 7. *Qui erat peculiaris;* "which belonged to." *Perdidit pœnissume;* "came very near ruining me."

— 12. *Exemi e manu manubrium;* "I took the means out of their hands," i. e. I deprived them of an opportunity of finding my treasure.

126. 2. *De conditione;* "concerning the proposed match."

— 9. *Illæ malam rem metuant;* "wives would be more in fear of doing wrong."

— 11. *In . . . modum;* i. e. the greatest part of the people will be profited by this practice. A few niggard wretches may object to it, whose greedy and insatiate dispositions no law can check, no magistrate set bounds to.

127. 20. *Muli.* It was customary for ladies of rank to have their carriages drawn by mules.

— 30. *Moribus præfectum.* In allusion to a

Greek custom by which magistrates were appointed to superintend the morals of women. Cicero says, *Nec vero mulieribus præfectus præponatur qui apud Græcos creari solet, sed sit censor qui viros doceat moderari uxoribus.*

— 33. *Præ quam ubi sumptus petunt*; i. e. in comparison with what happens when artists and other creditors demand their pay.

128. 43. *Absolutos*; "satisfied."

— 48. *Aliqua mala crux*; i. e. *fures cruce digni.* As *carcer* for *carcere dignus*; *stupor* for *stupidus*, &c., in Terence.

— 52. *Cedit miles, æs petit*; "the soldier comes to demand his money;" i. e. You are called upon to pay the tax required of you for the support of the soldiers.

— 61. *Mactant*; i. e. *magis augent*; "overwhelm their husbands with loss and ruin."

129. 1. *Edi sermonem tuum*; "I devoured your discourse." The same figurative language is used in Jeremiah xv. 16, "Thy words were found, and I did eat them." In Shakespeare, Othello says,

> These things to hear
> Would Desdemona seriously incline;
> But still the house affairs would draw her thence:
> Which ever as she could with haste despatch,
> She'd come again, and with a greedy ear
> Devour up my discourse.

— 2. *Ain'?* i. e. *hoc ais?*

— 11. *Non placet.* The old miser's suspicions

are excited; he supposes that his secret respecting the pot of gold is discovered.

— 13. *Quid . . . sevocas?* "Why do you talk apart?" *E senatu;* i. e. *de cœtu.*

130. 18. *Genere Geryonaceo.* Geryon was a fabulous king of Spain, represented by the poets as having three heads, three bodies, and six arms.

— 20. *Ioni.* The daughter of Inachus, who was committed by Juno to the guardianship of Argus. See Ovid's Metam. i. 15.

— 23. *Pirenem.* A fountain consecrated to the Muses. Probus places it on Mount Helicon, but Varro and most other geographers, in the citadel of Corinth.

— 24. *Tum obsonium autem!* supply *misisti.*

— 26. *Curiosam;* "lean;" i. e. made so by care.

— 30. *Laterna Punica.* African lanterns were remarkable for their transparency. He alludes here to one of horn.

— 32. *Efferendum;* "to be carried out for burial." The ancients, after the decease of any one, caused his body to be washed with warm water, to be anointed with perfumes, and a crown to be placed upon his head, if he had ever gained one by bravery. It was then carried forth, and laid upon a couch in the vestibule with the feet outward, as if to take its last departure.

— 35. *A me;* i. e. from my own cellar.

131. 39. *Ut me deponat;* "to put me off my guard."

— 40. *Quod . . . coloniam*; "to transport what I have to another quarter." A metaphor taken from the custom of sending colonists to places before uncultivated or taken possession of by the army of the Romans.

— 43. *Lavatum.* Nuptials and all ceremonies of importance were commenced by sacrifices to propitiate the gods. No one approached the altars and sacrifices without ablution.

— 44. *Inimicos habes.* He is speaking to his pot of gold. Diogenes, being asked why gold should be of a pale color, replied, "Because it has many insidious enemies."

— 47. *Aulam in Fidei fanum.* He refers to the temple of Fides at Athens. It was formerly a custom to deposit money in the sacred temples. On this account the Roman treasury was in the temple of Saturn.

— 48. *Sis*; i. e. *si vis.*

— 49. *Ne tu . . . nomen*; i. e. lest you become faithless to me.

— 1. *Strobilus.* This seems to be another Strobilus. It seems strange that the author should call them both by the same name.

132. 8. *Non . . . impellere*; "not to urge him forward where his inclination hurries him on." Cicero says, "*Satis est homines imprudentiâ lapsos non erigere; urgere vero jacentes, aut præcipitantes impellere, certe est inhumanum.*"

— 9. *Scirpea ratis.* A raft of rushes or some similar material was used in teaching boys to

swim. Hence the phrase of Horace, "*Sine cortice nare.*"

— 12. *Tanquam.* Something is wanting here. Lambin supplies the deficiency by the words *cata-pirates maris.*

— 15. *Censione bubulâ;* "the punishment of the cowhide."

133. 20. *Arâ.* Altars were often erected in the public streets and cross paths. The Athenians usually had at their doors an altar sacred to Apollo or Bacchus, whom they considered as guardians of the family. It is evident from many passages in Plautus and Terence that altars were always a part of the theatrical decorations.

134. 15. *Faciam;* "I will offer." This verb is often used in the sense of sacrificing. Thus in Virgil:

> *Quam faciam vitulâ pro frugibus, ipse venito.*
> E. iii. 77.

— 1. *Ab lævâ manu.* There is a similar expression of Gay, in his fable of the Farmer's Wife and the Raven:

> That raven on yon left hand oak,
> (Curse on his ill-betiding croak!)
> Bodes me no good.

If a raven croaked on the left hand, it was reckoned a bad omen; if on the right, it was fortunate. But the croaking of a crow was the reverse. The omens of thunder or of birds from the left were considered as lucky among the Romans, who, in order

to determine the position, stood towards the south. But the Greeks turned their faces to the north; hence they held the right as the fortunate point. Thus both agreed to consider the east as the origin of good fortune.

— 4. *In pectus*; i. e. *in pectore.* Old writers often used *in* with the accusative when we should expect the ablative.

135. 6. *Verberabilissime.* Molière says, in a similar way, "*Etes-vous un homme volable?*"

136. 14. *Ostende etiam tertiam.* This has been censured as extravagant and unnatural; but considering the ridiculous humor of the miser as drawn by our author, it will not perhaps appear out of character. Euclio talks in the same strain of the cooks being all of Geryon's race, and having six hands each.

— 20. *Ne inter tunicas habeas.* These words are to be taken in connection with what he has just said, *Agedum, excutedum pallium.*

— 22. *Sycophantias;* "his tricks." There was a law at Athens prohibiting any one from carrying figs from that city, and punishment was inflicted upon those who transgressed it. Whoever gave information of any violation of this law was called *sycophanta,* which term was afterwards applied to calumniators and knaves in general.

— 24. *Jam scrutari mitto. Redde huc;* "Now I leave off searching. Give back that here." So in Molière; Harpago, after a similar search, says: "*Allons, rends le moi sans te fouiller.*"

138. 2. *Sublevit os mihi pœnissume;* "came very near making a fool of me." This phrase, which is frequent in our author, and used by Terence, is said to allude to tricks played upon persons when asleep by daubing their faces, and from thence is metaphorically applied to signify imposing upon the dull and half-witted.

— 5. *Aliquid boni dicam.* He does not say *donem* or *largiar*, but *dicam*, "I will give him good words," for that costs nothing.

— 6. *Tam duim, quam perduim.* For *tam perduim, quam duim;* i. e. what I should give would be thrown away.

— 7. *Solum;* "lonely." So in Virgil:

> . . . *Juga longa petebat*
> *Solorum nemorum.*
>
> Æ. xi. 544.

139. 1. *Juxta mecum . . . filia;* "As well as I do, you understand all about the daughter of Euclio." So in Sallust. Catil. 58, *juxta mecum omnes intelligitis.*

— 3. *Fac mentionem;* i. e. ask Phædria for me in marriage.

— 4. *Resecroque.* Lyconides had before requested his mother to say nothing concerning the injury he had done to Phædria. Now that the time for disclosure has come, he "recalls" that request, and asks her to communicate his intended marriage to his uncle.

— 5. *Tute;* i. e. *tu.*

— 6. *Impetrassere.* The same as *impetraturum esse.*

— 9. *Te advorsum;* "in your presence."

— 11. *Juno Lucina.* It has been thought surprising that this goddess should be invoked in a comedy founded on a Grecian subject; but if this be incorrect, it is no less so for Terence to give a Latin name (Ilithyia) to a Grecian goddess. So Horace, in his "Carmen Sæculare," says,

Lenis Ilithyia, tuere matres.

Juno Lucina is Diana; she is called Lucina because by her assistance children are born, and begin to see the light.

— 20. *Ubi . . . comitia;* "where they are sitting in judgment on me."

140. 1. *Pici;* "griffins." Herodotus calls them χρυσοφύλακας, and says they are found in great numbers among the Arimaspi, a people of Scythia. They were supposed to dig up gold in the Hyperborean mountains. *Pici . . . supero.* The order is, *Ego solus supero divitiis picos, qui pici colunt aureos montes.* There is an ellipsis of the antecedent.

— 10. *Recipere se domum.*

— 1. *Perii,* &c. There is much humor in this passage; but there is an apparent absurdity in these addresses, so frequent in our author, to the spectators in the middle of a play, and from the characters employed in it. Molière, who has imitated this whole soliloquy, has not scrupled to make his miser address the audience in like manner.

141. 6. *Qui.* A violation of the rules of grammar

appears in this sentence. Some suppose that *qui* should be *quî*. *Vestitu et cretâ;* "in whitened garments." White dresses were common among the Romans. Candidates for offices appeared in the toga, rendered shining white by the application of creta. They did this as an evidence of their purity of character.

— 11. *Gemiti;* for *gemitus*. So *senati*, &c.

— 14. *Egomet . . . meum.* A similar passage occurs in the Thormio of Terence, (I. 1.) which has been much admired.

> *Quod ille unciatim vix de demenso suo,*
> *Suum defrudans genium, comparsit miser.*

Colman's translation is a very close one:

> What he scarce, ounce by ounce, from short allowance,
> Sorely defrauding his own appetite,
> Has spared, poor wretch!

— 16. *Pati nequeo;* i. e. *vivere, durare.* So in Virgil, Ecl. x. 53.

142. 2. *Animo bono es.* The poet's skill is apparent in this scene. Euclio is speaking of his pot of gold, and Lyconides of Phædria. This mistake, rendered easy by the feminine termination of *olla*, continues through several verses.

— 7. *Deus;* i. e. Cupid. So in Molière: "*Dis moi, qui t'a porté à cette action? — Hélas! me le demandez vous! — Oui, vraiment, je te le demande. — Un dieu qui porte les excuses de tout ce qu'il fait faire, l'Amour.*" *Ad illam illexit.* The humor of the scene

turns upon Euclio and Lyconides mistaking the meaning of each other, the former thinking the latter is speaking of the *aula*, whilst the latter fancies that Euclio is lamenting the mishap of his daughter.

143. 13. *Me in nervo enicem;* "should hang myself."

— 14. *Tibi meam tactio est?* i. e. *tu tetigisti meam ollam?* This phraseology is peculiar to Plautus. Lyconides supposes *filiam* to be meant instead of *ollam*.

144. 28. *Quin . . . oportere.* He who had debauched a Roman woman was compelled to marry her without a portion, or to give her one suitable to her station.

— 29. *Nisi refers.* We may supply *pœnas de te meritas sumam*, or something similar.

— 30. *Rapiam.* The confusion of his mind may be seen in the use of this word instead of *ducam*, or *vocabo in jus*, which would express all he could legally do in the matter.

147. 68. *Numerum cape;* i. e. calculate the time since the festival of Ceres, when this misfortune happened.

— 77. *Anu.* Staphyla.

148. 9. *Manu me mittat;* "to give me my liberty." A slave could sometimes obtain his freedom by the payment of a certain price agreed upon with his master. This money could be easily saved from his *peculium*, and occasional gains. Cicero says that frugal slaves rarely continued in servitude more than five years.

— 10. *Quod . . . repperisse.* A small worm, frequently found in vegetables, is probably referred to. Strobilus means by the passage, that it is no trifling matter he has found.

149. 21. *At scin' quomodo?* See note 27. 200.

152. 1. *Quod non habeo.* Here begins the supplement of Antonius Codrus Urceus. The original of Plautus is lost.

— 5. *Facere iter præposterum;* "to die before his time."

155. 70. *Vorans viam.* We find in Shakspeare a similar phrase:

> He seemed in running to devour the way.
> *Henry IV. 2d Part,* I. i.

And in Job xxxix. 24: "He [the horse] swalloweth the ground with fierceness and rage."